

OBSAH

Zuzana STANISLAVOVÁ
KEĎ TO V TVORBE ZAŠKRÍPE / 1

Timotea VRÁBLOVÁ
KTO NAPÍŠAL TEN PART? / 10

Viera ANOŠKINOVÁ
PEKNÉ, KRÁSNE, NAJKRAŠIE / 14

Zuzana STANISLAVOVÁ
KLASIK RADOSTI, SMIECHU A POHODY
(*K osemdesiatinám spisovateľa Jozefa Pavloviča*) / 16

Radoslav RUSŇÁK
„A SKADE SI PRIŠLO, DIETĀ?“ / 18

Lubica KEPŠTOVÁ
VESMÍR V ORECHOVEJ ŠKRUPINKE / 25

Ondrej SLIACKY
ŠKOLA ŠTÚROVA / 33

Ján MILČÁK
JONATÁN A INÍ / 45

Ján MILČÁK
RUŽOVÉ RÁNO / 47

Milena ŠUBRTOVÁ
LISTY SPOZA MORAVY
(*Český komiks žije!*) / 51

Jarmila HODOLIČOVÁ
TVORBA JÁNA ČAJAKA PRE DETI / 53

RECENZIE / 58
J. Gallik / Z. Stanislavová: Éthos a Poésis v umeleckej tvorbe (Štúdie o literatúre pre deti a mládež); **M. Majerčáková** / Z. Bariaková: Podoby outsiderstva v literatúre pre deti a mládež; **G. Magalová** / J. Gallik: Spiritualita v slovenskej literatúre pre deti a mládež; **P. Naščák** / M. Kratochvíl: Modrý Papluh; **Z. Stanislavová** / P. Stamm: Prečo bývame za mestom; **M. Klimovič** / M. Hatala: Spoved' záškoláka; **H. Fedorová** / M. Kompaníková: Hlbokomorské rozprávky; **T. Vráblová** / J. Milčák: Jonatán malý ako omrvinka; **E. Orban** / K. Javorská: Televízna tvorba pre deti a mládež a verejná služba ; **P. Naščák** / A. Banášová: Zabudnuté slovenské rozprávky.

NAJKRAJŠIE A NAJLEPŠIE DETSKÉ KNIHY 2013 / 71

VÝSTAVA V BIBIANE
FILMOVÁ STOPA ROZPRÁVOK
(*50 rokov slovenskej animovanej tvorby*) / 72

Šéfredaktor **ONDREJ SLIACKY**

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY. Vychádza štyrikrát do roka v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti.

Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, 815 39 Bratislava, tel. 02/ 54 41 84 88

IČO 00 682 357

Tlač: DOLIS, s. r. o., Bratislava

Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma ARES, s. r. o., Banšellova 4, 821 04 Bratislava, tel. 02/ 43 41 46 65

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994.

MK SR EV 2974/09

Na počesť nedožitého 95. narodenia sú na obálke a v čísle reprodukované ilustrácie Vincenta Hložníka

Číslo vyšlo v septembri 2014

ISSN 1335-7263

Keď to v tvorbe zaškrípe

alebo

O diskutabilnej kvalite
časti pôvodnej prózy a poézie
pre deti a mládež 2013

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Tak ako každý rok, aj ten minulý pri-niesol popri hodnotách aj diela, ktorým možno všeličo vyčítať. Škrípalo to najmä v rozprávkovej tvorbe (veď tej aj bolo najviac); falošný tón sa občas ozval len niektorým smerom: bol napríklad nápad, ale chýbalo invenčnejšie literárne spracovanie, resp. nápad sa utápal v zbytočných slovách; inokedy bol text zasa po „remeselnej“ stránke celkom akceptovateľný, ale príbehu chýbal nápad alebo zmysluplnosť, ktorá by eliminovala trivialitu. Boli aj prípady, keď sa zmysluplnosť deklarovala príliš priamočiara a text skĺzol do didaktizmu. A boli tiež prípady, keď text vydal svedectvo o nedostatku literárneho talentu svojho autora.

KEĎ STAČILO LEN MÁLO DOPRACOVAŤ...

Pomerne bohatou kategóriou textov minuloročnej pôvodnej prózy sú príbehy, v ktorých možno nájsť veľa pozitívneho z hľadiska literárneho umenia, ale zároveň sú neprehliadnuteľné určité menšie či väčšie problé-

my. Do takejto skupiny možno zaradiť knihu *Jany Šimulčíkovej Cestovanie časom* (Perfekt), realizovanú inak s pozoruhodnou kompozičnou a naratívnu nápaditosťou. Podáva obraz vojnového i súčasného detstva, postavený na komunikácii starej matky s vnukom, a teda na rozvíjaní dvoch (aj typograficky odlišných) časových pásem. Nastáva tak zaujímavá konfrontácia dvoch diametrálne odlišných dôb (vojnová a súčasná), v akých sa odohráva čas detstva. V rámci tejto konfrontácie sa ukážu jeho mnohé nemenné, invariantné príznaky, ale aj mnohé zásadné odlišnosti. Oboje sa týka detských pocitov, medziľudských vzťahov i dobových reálií. Detskému čitateľovi sa zrozumiteľne a primerane približuje podstata neludskosti vojny, ale načrtávajú sa aj problémy doby (týkajúce sa najviac rodiny), keď je vojna už dávnu minulosťou. Pridanou hodnotou diela je však aj čosi iné: pocit dôvernosti, ľudskej prítulnosti v procese rozhovoru, vzájomného zverovania sa s najtajnejšími trápeniami i radostami, obojstranného čerpania sily a optimizmu z týchto dôverností. A tu práve autorka miesta-

mi zlyháva ako rozprávačka pre deti: ako príklad možno uviesť pasáž, v ktorej protagonista hovorí o svojich pocitoch, keď bol spolužiakmi šikanovaný. Za jeho výpoveďou cítiť priam psychologickú analýzu, ktorá nie je adekvátna detskému veku, rovnako ako nie celkom uveriteľná je ľahkosť, s akou sa chlapec s týmto problémom vyrovnáva. V podstate však kniha Jany Šimulčíkovej patrí k tomu lepšiemu, čo v roku 2013 vyšlo.

V zásade sa problémy prozaickej a básnickej produkcie roka 2013 pohybujú na dvoch póloch: na póle významovej plytkosti až vyprázdnenosti – alebo na póle umelecky nezvládnutej zmysluplnosti. V niektorých prípadoch sa k tomu pridáva prekomplikovaná kompozícia, ako je to napr. v dobrodružnej próze *Romana Brata Ako našťvať Rimana* (Forza Music). Tento skúsený prozaik je invenčný (hoci nápad rozvíjať dve časovo vzdialené dejové línie paralelne a vo vzájomnom prepojení nie je jeho objavom) a tentoraz sa pokúsil aplikovať v príbehu princíp počítačovej hry. V tom zmysle ho rozvrhol do dvoch časových pásem a rozvinul ho v dvoch fikčných svetoch: vo svete „reálu“, ktorý predstavuje jeden mesiac zo života protagonistu, v ktorom na pokračovanie hrá počítačovú hru (kniha je podľa dní členená na kapitoly) a zápasí s negativizmom spolužiaka, a vo svete imaginárnom, historickom, ktorý predstavuje obdobie Rímskej ríše v čase prítomnosti Rimanov na Podunajsku a osídľovania tohto územia slovanskými kmeňmi. Kompozične to však príliš skomplikoval. Budovanie paralely prostredníctvom postáv (postavy z hry majú svoje pendanty v reáli vrátane protagonistu a spolužiaka) a ich problémov (narážanie na zlomy-

selnosť, na prekážky, nevyhnutnosť hľadať východiská z nich) a zdvojenie počítačovej hry vrátane nosného konfliktu v reáli vyústilo do pomerne málo prehľadného diania, v ktorom sa čitateľ stráca. Autorovi však najmä možno vyčítať viaceré lacné momenty: tak napr. niektoré postavy sú pomerne triviálnymi karikatúrami (susedia protagonistu), niektoré zápletky sú príliš vykonštruované (požiadavka dospelého suseda, aby protagonista fotil spolužiačky pri prezliekaní), gagy dosť drsné až nechutné (napr. prezývka dieťaťa Oštinoha a jeho lacno zábavná funkcia v sujete), spôsob mobility Slovanov (lietanie pomocou plynov ako výsledku konzumácie strukovín) pomerne absurdný. Zameniť si výrazy Markoman a Narkoman zafunguje ako vtipné „pristihnutie“ protagonistu pri neznalosti raz; neskôr je už nefunkčné a podobá sa skôr nekorigovanému preklepu. Ako vtipné možno akceptovať mená postáv Markomanov a Rimanov (Cretenus; Intrigus), ale paródia etymológie festivalu Pohoda vyznieva ako nie celkom ústrojná aktualizácia. Text nabral charakter paródie dobrodružnej prózy, ktorá mohla byť aj veľmi vydarená, nebyť sujetovej neprehľadnosti a niektorých banálnych vtipností.

Zaškrípalo to aj u debutantky v tvorbe pre deti *Moniky Kompaníkovej*, ktorá je v súčasnej literatúre pre dospelých považovaná za jednu z najzaujímavejších prozaičiek mladej generácie. Jej knižka *Hlbokomorské rozprávky* (Artforum) je z hľadiska žánrovej koncepcie ambivalentná: prvú časť tvoria rozprávky, v ktorých sú hrdinami hlbokomorské živočích, druhá časť tieto živočích predstavuje formou hesiel náučného slovníka. Napokon: prečo nie aj takto? Ibaže v rámci

danej koncepcie autorka v sujete nie celkom organicky prepojila typické znaky vybraných živočíchov s rozprávkovosťou príbehu. Príčinou tohto faktu sú pravdepodobne problémy, ktoré mala s udržaním estetickej miery pri budovaní rozprávkovej fantastiky. Aby sme si to skonkretizovali: pomenovať rybu menom Biba alebo hada menom Rado pôsobí už dnes ako ošúchané klišé (veď napr. Feldek už pred polstoročím vedel dať svojim hrdinom v Zvieracích bájach oveľa invenčnejšie mená založené tiež na homonymite – ryba Rebeka, had Hadrián, pes Achilles, komár Koloman, kocúr Kocel a pod.). Do daného kontextu (napr. aj do núkajúceho sa poznatkového) by vzhľadom na vecne poznatkovú časť knihy zrejme lepšie ako homonymné vlastné meno zapadol proprializovaný biologický názov živočíšneho druhu, ktorý bytosť označuje. Autorka teda nevyužila núkajúcu sa šancu vytvoriť rozprávky s dôrazom na biologické aspekty animálnych hrdinov – tým by aj prepojenie so „slovníkovou“ časťou knihy bolo ústrojné. Rozpačito až triviálne pôsobia niektoré motívy, napr. usporiadanie diskotéky. Iným problémom autorky je narácia na mnohých miestach zaťažená nefunkčnou deskripciou – pohyb textu je tak pribrzdený, určitý motív sa rozvíja zdĺhavo alebo redundantne a stereotypne (napr. motív ospalivosti a lenivosti ryby). Na druhej strane spôsob, akým do príbehu zapracovala princíp svetla a tmy v morských hĺbkach, bol funkčný a efektívny. Ideu priateľstva a vzájomnej pomoci, ktorá sa zdĺhavo odvíja v priebehu všetkých rozprávok, dokázala v záverečnej rozprávke stvárniť so zmyslom pre dramatismus diania. Kniha je dôkazom, že aj skúsenejší autor pre dospelých môže v de-

VINCENT HLOŽNÍK / Štefan Žáry:
Povesti a báje (1983)

bute pre deti nie celkom uspieť, najmä ak vydá knihu na svetlo sveta skôr, než je koncepcne dôkladne dotiahnutá. A tak v tejto súvislosti možno hovoriť nanajvýš o tematickej inovácii.

Peter Gibey v rozprávkovom triptychu *Rozprávky pre moje bobulky* (Vydavateľstvo Maticy slovenskej) využil ako hlavný stavebný princíp dnes v autorských rozprávkach frekventovanú paródiu. Paroduje fenomén hrdinstva: protagonistom prvej rozprávky sa stáva princ, ktorý nechcel byť hrdinom, ale všetko sa mu podarí práve vďaka tomu, že sa programovo odmieta správať ako hrdina: predovšetkým nie je agresívny, usiluje sa všetko riešiť dohodou a chytrosťou. S výrazným podielom komiky je parodovaný aj motív zbojníctva (zbojníci vystupujú ako „bankári“ a s tým sa spájajú rozličné drobné komické epizódy) a motív vodníctva (vodník nechce škodiť, ale je užitočným správcom vodného toku). Rozprávky sú rámcované trojdňovým predvianočným pobytom detí u starej mamy na samote, kde sa kúri drevom, nie je televízor ani internet, ale zato je tam starý čepiec, spod ktorého stará mama každý večer vytiahne rozprávky (napokon sa ukáže, že vyšli ako knižka pod vianočný stromček). Škoda, že zámer presviedčať deti o tom, že čas možno zaujímavo stráviť aj bez elektronických médií a že svet (rozprávaných či čítaných) rozprávok má svoje čaro, sa realizuje príliš explicitne, priamočiaro. Najviac problematická je však aj v tomto prípade úroveň narácie, v tom rámci najmä knižná, krkolomná stavba vety. Neživo, knižne sú vystavané aj repliky v detských dialógoch – akoby autor nemal dosť dobre „napočúvanú“ autentickú reč detí...

Rozprávková paródia tentoraz detektívneho žánru od skúseného Vác-

lava Šuplatu Kráľovský detektív Sebastián (Paravan interactive) ponúka príbeh, v ktorom infantilný, zábudlivý kráľ zistí, že z pokladnice zmizol zlatý toliar. Povolajú detektíva, aby to vyriešil, napokon sa ukáže, že toliar za pomoci plyšového medveďa odcudzila kráľova dcéra Nika, pretože sa chcela vydať za detektíva, keďže „detektívi sú múdri, všeličo vedia a všetko vidia. A presne takého chcem. Nie nejakého hlúpeho Jana, čo dokáže akurát tak zabiť draka“ (s. 31). Nič nové pod slnkom to nie je, ale paródia je to celkom vtipná s rozhodne vtipnými dialógmi, slúžiaca na prosté pobavenie čitateľa. Čo však čitateľa môže iritovať, to je absolútna neznalosť interpunkcie; jej uplatnenie v súvetí a vo vete je tu skôr vecou náhody ako poznania ortografickej normy slovenčiny.

Aj nová rozprávka *Jely Mlčochovej Hádajkove dobrodružstvá. Strašidelný hrad* (Arkus) je paródiou detektívneho motívu. Protagonistom je detektív Hádajko, ktorý je (ako to už u autorky býva) ozvláštnený: jeho najväčšou vášňou je riešiť hádanky a záhady a prežívať dobrodružstvá. Jednou z takýchto záhad je tajomné zmiznutie redaktora novín z hradu Orlia hliadka. Hádajko sa teda vypraví do hradu, stretne sa tam s princom Konrádom, ktorý pošle Hádajka po svoj meč, čo zostal v stredoveku. Tam detektív zažije mnohé absurdné dobrodružstvá, stretne sa s podivuhodnými postavami, meč získa a napokon ho prinesie princovi, ktorý potom zmizne. Okrem fantastiky a absurdity autorka pracuje aj s mystifikáciou (napr. „vyrieši“ pôvod lochneskej obludy Nessie: je to vlastne drak Atrament presunutý zo stredoveku do nášho času). Príbeh J. Mlčochovej je nenáročným, zábavným

čítaním komerčného typu (čo podčiarkuje aj charakter ilustrácií).

Zuzana Bodřová ponúkla niekoľko rozprávkových príbehov v próze *Bojazlivé strašidielko* (ERAD); ani jedným z príbehov neprekvapila, zapadnú do šedivého priemeru súčasnej literatúry pre deti. Celkom štandardný charakter majú aj poetické rozprávky *Zuzany Csontosovej Najmocnejšie kúzlo* (Albatros). Príbehy o víle (situované do okolia Trenčína), o vodníkovi Matúšovi, ktorý sa stane vďaka láske pozemskej dievčiny človekom (situované do Banskej Štiavnice a do Modry), o čarodejnici Kláre, spracované s prvkami známymi zo súčasnej fantasy, sú naračne pomerne dobre zvládnuté, ale, žiaľ, poznačené sentimentálno-romantickým príznakom (najmä tretia rozprávka). Ako celok sú pomerne prvoplánovou oslavou ľudskej tvorivosti, krásy, lásky a umeleckej tvorby.

Príbeh *Kataríny Lihositovej Plyšový medvedík. Príbeh medvedíka, ktorý si rodinu našiel* (Perfekt) je vydaný z pozostalosti autorky (podobne ako vlastný príbeh D. Slováckovej). Je to svojím spôsobom oslava rodiny, rodinnej súdržnosti, vzťahov, láskavosti. Začiatok je slubný: pri kontajneri nájdu mama s dcérou vyhodeneého, ošúchaného, poškodeného plyšového medveďa. Za celkom vtipnej situácie ho matka v noci ide do kontajnera vziať (groteskne doobliekanú – zvršky na pyžame – ju objavia policajti) a prinesie ho domov. Očistia ho, poopravujú a stane sa z neho zaujímavá hračka, ktorá sa dostane aj na výstavu hračiek. Príbeh však po slubnom začiatku je už len pomerne deskriptívnym rozprávaním o rodine. Posolstvo o jej hodnote a o harmónii vzťahov dopĺňa ešte posolstvo o hodnote hračiek – o tom, že aj ony majú svoje osudy a zaobchá-

dzať s nimi treba šetrne. Žiaľ, aj toto posolstvo je vyjadrené príliš priamočiaro, takže z umeleckého hľadiska je výsledkom vcelku triviálny príbeh.

Tretia zo série nonsensových rozprávok *Branislava Jobusa Ako muflón Ancijáš slub dodržal* (Slovart) o muflónovi-cestovateľovi pokračuje podľa známeho algoritmu, aký si autor vypracoval, v stvárnení dobrodružstiev osnovaných na prvoplánovom preferovaní dobroty a optimizmu protagonistu, väzby na domov a na to, čo s ním postavu spája (mama, tepláčky), priateľstva, dobrej nálady až navivnej ochoty pomáhať. Prvoplánové sú inak vtipné narážky na deformácie v ľudskej spoločnosti, resp. v politike. Ide o rozprávku osnovanú na absurdnom humore a recesných nápadoch typu pubertálneho vymýšľania, ktorá zrejme nemá vyššie ambície ako zabávať čitateľa. V porovnaní so svojimi prvými knihami pre deti sa však autor aspoň štylisticky a rozprávačsky viditeľne posunul k lepšiemu, čo však vylepšuje iba remeselnú stránku jeho próz.

Naopak, neskrývané poznávacie ambície má zbierka autorských rozprávok *Petra Stoličného Ako sa snežienky takmer zbláznili. Veselé rozprávky o tom, čo trápi zemeguľu* (Fortuna Junior). Ekologická problematika je spracovaná do podoby didaktických rozprávok (tak ako pred niekoľkými rokmi spracoval dopravné značky). Neprekvapujú ani neuchvacujú.

Tvorivé nápady sa nedajú uprieť písucim výtvarníkom; škoda však, že občas zostane skutočne len pri nápade, ako je to v prípade *Daniely Olejníckovej Liek pre Vlčika* (Asil). Minimalistická rozprávka (takéto rozprávky vychádzajú u nás v excelentnej podobe napr. od A. Lobela, E. Wolfa, S. Sil-

versteina) má veľmi zaujímavý nápad: konkretizovať deťom pojmovú podstatu depresie (tu ukrytú za výrazom de-ja vu). Nápad je však z literárneho hľadiska realizovaný nie najšikovnejšie: Prečo, prepánajána, musel vlk pestovať práve kiwi?! Nemohol byť „šťastný a veselý“ aj z niečoho iného? Prečo sa ono de-ja vu dostaví po pichnutí hmyzom? Symboly masky, pomoc plamienky sú pre detského čitateľa zahmlené, so sujetom sú spojené „krátkym spojom“, čo prekáža koncízности výpovede. Vlk sediaci na konári stromu (!) bok po boku s plamienkou je aj na rozprávku prisilná predstava... Autorka chýba schopnosť literárne (sujetovo) priezračnejšie vyjadriť zmysel textu a údernejšie ho pointovať. Škoda.

NENÁROČNOSŤ, PROSTODUCHOSŤ, TÁRANIE

Trivialita, nenáročná prostoduchosť zavládla najmä v poézii – resp. ovládla ju takmer úplne. Táto poznámka „sedí“ na „abecedár“ *Igora Galla* Hladaj meno pod písmeno. *Zvieratkovská abeceda* (Matica slovenská): konvenčné zvieracie motívy, tradičný verš, jazykové deformácie (kvôli rytmu) aj vecné lapsusy (ježko „zájde na jablká“, s. 26), čudesné väzby a zastarané inverzie dopĺňa svojvoľné používanie interpunkcie a slovných tvarov, napr. ukazovacích zámen. V podobnom duchu, bez výraznejšej miery zmyslu pre poetiku básne, sa odohrávajú aj iné abecedáre: *Emilia Hlubočanová: Abeceda vo veršíkoch* (Fortuna Libri), *Ivona Ďuricová: Veselá abeceda* (Príroda), resp. aj jej zbierka s prírodnou tematikou *Prečo lienky nosia podkolienu* (Príroda). Veľa zmyslu

pre ozvláštnenú poetiku nepreukázala ani *Damiána Bagínová*, ktorej abecedár *Fíha abeceda* (JELEN DRUMS) však predsa len kvalitatívne presahuje vyššie spomenuté publikácie. Nič viac než triviálny didaktizmus neponúka spevák *Miro Jaroš* v účelových veršovačkách *Na ceste*, *Čisté rúčky*, *Čisté zúbky* (všetky tri Ikar), ktoré vlastne ani nemožno zaradiť medzi knižky s ambíciou byť poéziou pre deti.

Vtipnosťkárenie na úrovni tínedžerského tárania, ktoré v konečnom dôsledku nie je ničím iným, než nič nehovoriacim predvádzaním vlastného ega, dôvtipu a komunikačnej pohotovosti – to je kniha *Adely Banášovej Zabudnuté slovenské rozprávky* (IKAR). Iste, Banášovej sa nedá uprieť vtipnosť, ani vo výtvarnom prejave nie (sama ilustruje svoj text), ale napr.: dizajn knihy je detský – texty, ak by vôbec zaujali, smerujú skôr k starším deťom. Niektoré narážky majú nevkusný rozmer (napr. medveď a bačova žena, ale aj iné), čím ďalej k záveru knihy je vymýšľanie autorky bezbrehjšie a plytkejšie. Čo však prekáža najviac, to je prostoduchá prvoplánová „zábavnosť“ textu, v ktorom naskrze niet čo objavovať, nad čím sa zamyslieť – a vlastne ani sa čím zabaviť. Jednoducho prečítate, miestami sa na vtipnom gagu azda aj usmejete, miestami sa nad trápnosťou uškrníete, odložíte – a zabudnete. Knihu vraj autorka napísala pred 10 rokmi; pokojne mohla zostať spočívať tam, kde bola doposiaľ, slovenskej kultúre by jej absencia neublížila.

Z času na čas sa objavujú prípady, keď sa nedostatok umeleckosti autor usiluje kompenzovať inými aspektmi, napr. slovensko-anglickou mutáciou textu, ako je to v knihe *Evvy Hajdu Povie ti rozprávku... I tell you a fairy*

Tale... (Region Poprad). Už žánrovo sú to rozpačité texty. Mnohé sa pohybujú medzi povestou a rozprávkou. Inokedy sú prebraté sujetové schémy alebo sujetové kroky ľudovej rozprávky, ale naplnené sú neadekvátnym obsahom. Miestami sa vyskytujú romantizujúco sentimentálne prvky. Slovom – rozprávky sú sujetovo vyšpekulované, sémanticky prvoplánové (ako napokon celá autorkina tvorba pre deti).. Anglický preklad po stránke kvality nedokážem posúdiť, ale v slovnej zásobe, ktorá sa nachádza za každou rozprávkou, celkom určite chýba to,

čo má každý dobrý slovník: fonetický prepis výslovnosti.

Rozprávky Štefana *Nižňanského* O dvanástich trpaslíkoch (Perfekt) sú situované na Záhorie a vyjadrujú vrúcny vzťah autora k tomuto regiónu. Problémom je tu však žánrová koncepcia textov a ich narácia. Autor zrejme chcel čitateľom zábavným spôsobom sprostredkovať viaceré miesta a pozoruhodnosti Záhoria. Použil na to rámec – 12 trpaslíkov, ktorých v úvodných kapitolkách stručne popíše, predstaví a zdokumentuje aj fotografiami. Každý z trpaslíkov

VINCENT HLOŽNÍK / Mária Ďuričková: *Majka Tárarka* (1963)

je viazaný na jeden mesiac v roku, ale v rozprávkach túto skutočnosť využil len čiastočne. Problémom je spôsob, akým autor mixuje fantastiku s fakticitou a s mystifikáciou. Tieto tri princípy nie sú vždy spolu zohrané, ich koexistencia pôsobí miestami príliš umelo, resp. rozbíja koncíznosť textu, mnohokrát sa text stáva rozvláčnym. Nepríliš funkčne sú využité aj nárečové prvky. Len komerčný charakter má recept, vystrihovačka (priživujúca sa na motíve habánstva), zbytočný je slovník záhoráckych výrazov. Škoda, mohlo z toho vzniknúť koncepčné a pôsobivé rozprávanie o Záhorí umelecko-náučného charakteru; zostal z toho skôr rozvláčný galimatias.

A NAPOKON TO NAJHORŠIE: KEĎ CHÝBA TALENT

V takom prípade je výsledkom text didaktický alebo text „ani ryba, ani rak“ – ako u *Ivy Vranskej Rojkovej*, ktorá v roku 2013 vydala vo Vydavateľstve Spolku slovenských spisovateľov hneď dve knihy. Priznám sa: *Krídľušku v krajine trňov* som po nazretí do knihy a po čitateľskej skúsenosti s jej knihou *Konštantínov sokol* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov) nemala síl prečítať. Na utvorenie názoru o literárnej metóde autorky mi stačil text *Konštantínov sokol*, ktorý je eklektickým, nekontrolovaným mixom beletristických postupov a didakticko-moralizujúcich ambícií, profánneho a duchovného, súčasného a historického, z jazykového hľadiska spisovného a slangového. Žánrovo by ho bolo možné zaradiť k umelecko-náučnej spisbe zastaraného typu, osnovaného na sokratickom dialógu (Ondrej – dedo; Ondrej – Táňa; Ondrej – Du-

šan). Popri neadekvátnych zdrobnelinách (hrdinkou je jedenástočná dievčina, ale komunikácia sa realizuje ako u šesťročného dieťaťa – napr. „dupla nôžkou“), popri sklone k jazykovému purizmu (namiesto prozreteľnosť „prozorlivosť“) prekáža deskriptívnosť a rozvláčnosť narácie súvisiaca s náučnými ambíciami autorky a s jej literárnymi ašpiráciami, ktoré sú zrejme podstatne vyššie než predpoklady. Ukážka patetického rozprávačského „majstrovstva“ bez štipky rešpektovania detského adresáta: „*Dedo si ticho vzdychol. Zarmucovalo ho, že duchovný dar ľudstvu vníma jeho vnučka len ako knihu. Ale ťažko zasahovať do rodinnej výchovy. Zať bol pragmatik, ktorý veril len v kvalitné vzdelanie, v dobré postavenie a v náležité finančné ohodnotenie špičkovej práce*“ (s. 26). Text sa teda stal akousi ťažkopádne pôsobiacou zlátaninou o pôsobení Konštantína a Metoda na našom území a o význame kresťanstva, azda i so zámerom plniť christianizačnú misiu (čo je v texte priamo aj tematizované vo vzťahu Ondreja a Dušana). Metafory typu: „*Nasledujúca sobota sa predvádzala v slnečnom šate*“ vyznievajú banálne. Pre obyvateľov na východ od hlavného mesta zasa môžu urážajúco pôsobiť výroky typu: „*Rastú ako z vody a raz môžu mať aj niečo krajšie ako ten čínsky aušus, čo predávajú v Snine*“ (33).

Zámerom *Petra Kubicu* v jeho historizujúcich *Templárskych rozprávkach* o rytieroch, súbojoch, brodoch i pokladoch, cti a sláve z čias stredoveku (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov) bolo zrejme povestovo-rozprávkovým príbehom nielen spracovať fragmenty z existencie templárov na našom území, ale aj rozšíriť poznanie o nich. Preto sa každý príbeh

končí stručným výkladom („Templárskou encyklopédiou“) niekoľkých pojmov viac alebo menej súvisiacich (aj) s templármi (jazdec, jaskyňa, meč, korenie, pútnik, kopija, mince, gaštanovník, pisár, varkoč, mních, panovník, dvaja templári na jednom koni, templárska ochrana, trinástka). Pravdaže, možno mať výhrady voči voľbe pojmov: niektoré sú príliš voľne naviazané na leitmotív, iné možno chýbajú. Problémom je však hlavne literárna stránka príbehu: autor vcelku zaujímavú látku nedokázal aj zaujímavou fabulovať, zaťažil ju značnou deskriptívnosťou. Len čo sa sujet začne rozbiehať, obyčajne ho stroho usekne a upadne do popisnosti. Informácie o templároch, ktoré autor využil, sa síce opierajú o indicie jestvujúce k ich pobytu na našom území, ale povrchný spôsob ich spracovania a napokon aj výber pojmov zo života templárov nedovolil poskytnúť o nich dôveryhodnejšiu informáciu. A tak ani poznatková, ani príbehová zložka nie sú spracované dostatočne.

Vyslovene komerčný charakter (textovo aj ilustračne) má kniha *Júliusa Belana Kamaráti zo Snehuliakova* (HladoHlas). A o nič viac než o jednoplánový, triviálny didaktický príbeh

nejde v rozprávke osemročnej (!) autorky *Zoye Ledeckej O Kazovi, ktorý si hľadal domček* (ZOYA PRESS). Napokon, vzhľadom na vek dievčatka ani nebolo možné viac očakávať.

Čo teda prináša súčasná štandardná a subštandardná tvorba pre deti a mladých? S obľubou spája poznávanie s literárnosťou, niekedy vydatene (J. Šimulčíková), inokedy aj celkom nekompetentne (I. Vranská Rojková, P. Kubica). Parazituje na témach, ktoré boli donedávna tabu a aj dnes sa o nich nehovorí ľahko, napr. telesné postihnutie, ktoré buď posúva do polohy nezrozumiteľnej, odťažitej od detského záujmu a chápania (I. Vranská Rojková), alebo zľahčuje banálnym rozprávkovým príznakom (*Miroslava Atanasová: Sedem farieb dúhy*). Uspokojuje sa s prostoduchým, resp. aj bezduchým komerčným zabávaním. Utieka sa k otvorenému utilitárnemu didaktizmu a moralizmu. Vo veršovanej tvorbe prevažujú abecedáre, v tom zmysle „veršotepectvo“ nad skutočnou poéziou, a tak sa človek musí pýtať: Kde sú časy veľkých básnikov pre deti? Nuž, komercii v literárnej kultúre pre deti sa dnes darí.

Za faktmi hľadaj človeka

Slovenská literatúra faktu pre deti a mládež je už tradične spätá s humanistickými témami. Zásluhou V. Zamarovského, L. Zúbka a V. Ferka získala historický a vlastivedný rozmer, vďaka jubilantovi Ivanovi Szabóvi, ktorý sa 9. júla dožil sedemdesiatich piatich rokov, oslovila mladého čitateľa tým, že sa vyhupla na kolesá (Svet na pneumatikách, Rozprávky na kolesách) či priamo vyletela do oblakov (Bosý pilot). Spomenuté diela, pravda, nevyčerpávajú tvorivú aktivitu jubilanta. V jeho životnom tvorivom portfóliu sú ďalšie diela literatúry faktu, v poslednom čase dokonca inšpirované ľudovou slovesnosťou. Čo v ňom pôsobí najpozoruhodnejšie, je však túžba ich autora objavovať za faktmi človeka.

(os)

timotea vráblová

Tohtoročný výber kníh má v sebe čosi neobyčajné. Ako by tie pozoruhodnejšie tituly jednotlivých období sezóny spoločne ladili. Kto napísal ten part?

JAR sa v ozvala v basových a barytónových tónoch. V hĺbkach, v ktorých už nevidíme a nepočujeme nič. Ocenený autorský debut Moniky Kompaníkovvej *Hlbokomorské rozprávky* (Artforum) možno čítať ako rozprávku z podmorskej zvieracej ríše i ako detskú „hlbokomorskú príručku“. Kompaníková k rozprávaniu pripojila tzv. malý atlas hlbokomorských živočíchov. Kombinácia populárno-náučného štýlu s príbehom je pre čitateľov vo veku začínajúcich školákov atraktívna a porota ocenila tento čitateľsky ústretový prístup. Autorka si zvolila osvedčenú metódu. Príbehu dala funkciu ilustrácie. Pozvoľne ladené rozprávanie je nenáročnou rozprávkovou ani-

Kto napísal ten part?

máciou podmorského sveta s odkazmi i na vážnejšie témy: o prekonávaní neznámeho, o význame priateľstva, o zmysle domova.

Hlbiny v symbolickej podobe sú charakteristickým znakom aj oceneného prekladu debutu anglo-indickej autorky Sity Brahmachari *Artičokové srdcia* (Slovart). V Británii vyšiel v roku 2011 a hneď získal prestížnu cenu Waterstone's Children's Book Award. Jeho preklad je na slovenskom knižnom trhu aj z tohto hľadiska prínosom. Skúsená prekladateľka Oľga Kralovičová už získala viaceré významné ocenenia. Za preklad diela americkej autorky Betty McDonaldovej *Nápady tetky Vševedky* bola v roku 2000 zapísaná na Čestnú listinu IBBY. Jej pretlmočenie Brahmachariovej románu je svieže, jazykovo a štylisticky vyvážené. Pre slovenských čitateľov staršieho školského veku román otvára viaceré neobvyklé témy – napríklad zomieranie, problematiku onkologických chorôb, tému genocídy, politického boja či umeleckej bohémy. Hlavná hrdinka, dvanásťročná Mira, sa vyrovnáva s terminálnym štádiom ochorenia milovanej babičky, s vlastnými vnútornými citovými premenami i s primerá-

ne náročnými intelektuálnymi otázkami príznačnými pre dospievajúce prostredie komplikovanej multikulturálnej spoločnosti. Zdá sa, že sa tu nakumulovalo značné množstvo vážnych tém. Rozpätie problémov je však adekvátne okolnostiam príbehu a napokon aj záujmovému rozptylu, ktorý je príznačný pre dospievajúceho adresáta.

LETNÍ laureáti sú charakteristickí hravosťou a svojským nonsensovým nazeraním na svet. Niekedy je nonsens kliše, tzv. hraný nonsens, za ktorým sa paradoxne skrýva nedostatočná autorská invencia. Netýka sa to však **Najlepších kníh leta**. Alexandra Salmela v debutovej zbierke autorských rozprávok pre deti *Žirafia mama* (Artforum) svoje príbehy naranžovala na spôsob vnímania a rozmyšľania dieťaťa. Autorkin jazyk je budovaný na prelínaní fantastiky s realitou, no na symbolickej úrovni. Akoby „margírovala“ prejav dieťaťa v predškolskom veku, ktoré sa pokúša rozpovedať rozprávku. V bežných modelových životných situáciách – ako výlet s mamou, tréna z vystúpenia, čo robiť s unavenou mamou, ktorá zaspala – sú nad reálnu tvár príbehu zdanlivo povýšené fantazijné vymýšľania a na hlavu postavené okolnosti. Salmelina autorská stratégia smeruje k aktivizácii dieťaťa, aby hľadalo riešenie v situáciách a aby malo priestor na vlastnú sebareflexiu toho, čo modelová situácia prináša. Autorka vlastne nadviazala na silnú tradíciu tohto prúdu v našom domácom literárnom kontexte (Feldek, Válek, Navrátil, Janovic, Hevier).

V letnej sezóne porota ocenila aj výborný preklad Alice Kulíkovej *Často si vymýšľam, že ma bolí škola, aby som*

nemusel íst do žalúdka (Perfekt), knihy chorvátskeho autora a ilustrátora Zvonimira Baloga. Básne, sentencie, aforizmy, anekdoty a kratučké epizódy miestami štýlovo pripomínajú texty anglického priekopníka nonsensu Edwarda Leara. Prekladateľke patrí hold za to, že sa jej podarilo preniesť invenčnosť Balogovho autorského priestoru aj do slovenskej verzie zbierky. Nemala to ľahké. Balogove krátke prózy testujú kapacitu a potenciál jazyka. Nielen v jeho variabilite a schopnosti sa neustále rozvíjať, ale aj v jeho pomenovacej a komunikatívnej funkcii. Zámerom pritom nie je len hra a nadšenie z tvorivosti. V Balogových textoch je jazyk hybným mechanizmom rozmyšľania a cítenia. Zdanlivo neguje zaužívané významové schémy, vkladá ich do protikladných vzťahov. No len preto, aby nás zbavoval vrstiev prachu, ktorými sa nám bytie zaneslo rutinou a zjednodušeným myslením.

JESEŇ je oslavou zrelosti, prehliadkou úrody. A opäť symptomaticky sa **Najlepšie knihy jesene nesú v jednom tóne – odkazujú na preverené hodnoty minulosti, pobádajú nás cestovať priestorom a časom.** Kniha Beauty Panákovej *Dafnis a Chloé* (Perfekt) je vynikajúcou prvotinou nového vydavateľského projektu – edície klasickej literatúry pre deti a mládež, ktorá nám už dlho chýbala. Autorka púta vo a s citom voči detskému adresátovi prerozprávala komplikovaný príbeh antického románu gréckeho autora Longusa. Idealizované prostredie, ktoré slúži v pôvodnom románe ako zátišie lúboštného vzťahu, nevinnosť a naivitu hrdinov, ktorá slúži v predlohe na zosilnenie emocionálneho účinku, autorka tvorivo transformovala na

subtílnu a esteticky pôsobivú výpoveď o hodnotách lásky, zrozumiteľnú a adresnú už čitateľovi mladšieho školského veku. Kniha je vhodne doplnená aj o náučný príhovor k adresátovi, ktorý podnetným spôsobom sprístupňuje čitateľom predlohu a jej kultúrno-historický kontext.

Z dejín literárnej kultúry sme poučení, že ilustratívne časti textov zvyknú slúžiť na oddych pri náročnom ciberaní intelektu. Ich úlohou je „delectare“ – čo znamená potešiť príjemcu tým, že mu sprostredkujeme uvoľnenie cez príklad k téme v nadľahčenej podobe. Tiež tým aktivizujeme jeho emocionálne vnímanie a stimulujeme predstavivosť. Tento postup funkčne a esteticky pôsobivo využíva Ondrej Sliacky v knihe *Divy Slovenska nielen pre deti alebo Vlastiveda ako lusk* (Matica slovenská). Zápisky a záznamy z putovania priestorom a časom pripomínajú koláž. Autor zmysluplne spája rôznorodé literárne a publicistické žánre vecného, esejistického i beletristického charakteru. Podarilo sa mu nájsť živý a podnetný spôsob, ako detskému čitateľovi priblížiť problematiku. Nielen jej vecnú, faktografickú stránku, ale aj hodnotovú, emocionálnu, vzťahovú. Aktivizačným prostriedkom pre čitateľa je hra na mystifikáciu. Spočíva v tom, že odľahčuje vecnú faktografickú rovinu rozprávania a zároveň zábavným spôsobom stimuluje čitateľa k prehodnocovaniu toho, čo je v skutočnosti pravda.

Ocenenú jesennú kolekciu kníh uzatvára memoároveo-dokumentaristické rozprávanie Jany Šimulčíkovej *Cestovanie časom* (Perfekt), ktoré prítažlivým spôsobom sprostredkova-va život na Slovensku v prvej polovici 20. storočia. Ťažiskovou témou je obdobie druhej svetovej vojny. Autorka

spája a porovnáva viacero významových kontextov. Rozprávanie o minulosti je vlastne istým spôsobom nazerania na súčasnosť. Je v ňom obsiahnuté generačné priblíženie a zároveň pohľad obohatený o skúsenosť. Autorka si vhodne vybrala formu rozprávania prostredníctvom rozhovorov babičky s vnukom. Témy priamo neurčuje historický materiál. Vychádzajú z toho, čo je blízke problémom a skúsenostiam súčasných detí. Napríklad rodinný život, výchova, škola, hry, ale aj problém hrdinstva a odvahy, vyrovnávanie sa so silnými a slabými stránkami osobnosti. Súčasťou knihy je aj náučná príloha historika Jozefa Bys-trického, ktorá prístupným spôsobom ponúka najvýznamnejšie informácie o druhej svetovej vojne.

V ZIMNEJ kolekcií kníh sa ozývajú jasné, presvetlené tóny priateľstva a spoločenstva. Úderný *cantus firmus* sa zhodou okolností niesol takmer vo vianočnom duchu: s témou, ako sa niekto stratený opäť našiel. V obrázkovej knižke Ľuba Paľa *Kde je Afrika* (Trio Publishing) porota ocenila inovatívny a stimulatívny spôsob autorskej komunikácie s dieťaťom. Obrázky a text sú v knihe zladené vo funkčnej symbióze. Paľa pracuje s analogickými vzťahmi a rozvíja obrazné myslenie dieťaťa. Protagonista, nosorožec Rino, vychádza z náhradného domova v ZOO, nachádza svoj skutočný domov vďaka odvahe opustiť pasívny život v provizóriu, naučiť sa žiť v spoločenstve, v priateľstve. Tento proces detský čitateľ zažíva s hrdinom pomocou riešenia vizuálnych analogických úloh. Pritom nejde len o to, aby takúto hádanku uhádol. Príklady majú aj symbolickú funkciu. Hľadanie vnútorných

VINCENT HLOŽNÍK / *Samuil Maršak: Mačkin dom (1984)*

súvislostí pripomína proces nadobúdania vzťahu, získavania priateľstva. V podobnom tóne sa nesie aj knižka Jána Uličianskeho *Leonardo, kocúr z ulice* (Trio Publishing). Kocúrik – ako bábätko – zažíva jednu z najťažších skúseností. Odmietnutie. Mohlo ho smrtonosne poznačiť. Leonardo je však životaschopný udatný hrdina. Rozhodne sa riskovať v najvyššej miere. Vyberie sa hľadať skutočný domov. Porota ocenila schopnosť autora priblížiť náročnú tému začínajúcim čitateľom. Autorský jazyk Uličianskeho stimuluje dieťa k životaschopnej aktivite a tvorivosti. Podobne ako v iných prózach autor zapracúva do príbehu odkazy na rôzne „vedomostné“ zdroje (literárne, kultúrne či iné). Nabádajú dieťa k tomu, aby prekročilo hranicu čítaného textu a vybralo sa hľadať širšie súvislosti. Nejde pritom o to, len

o to, aby mu autor príbehu vytýčil akýsi „vedomostný chodník“, ktorý rozvíja jeho znalostnú kapacitu. Autor dieťa vedie k tomu, aby informácie vďaka tomu, čo zažije z príbehu, dokázal aplikovať vo vlastnom životnom kontexte. Tvorivo. V spôsobe, ako vníma a cíti.

Máme okolo seba málo miesta? Možno nám pomôže „vitruviánske“ videnie kocúra Leonarda. Namiesto boja proti rozpínavosti okolia sa naučíme zábavnú priestorovú hru. Možno si pri Rinovi spomenieme, čím všetkým hrá náš domov. Alebo nájdeme cez Artičokové srdcia spôsob, ako nedovoliť smrti, aby sa v našom živote realizovala. **Najlepšie knihy jari, leta, jesene a zimy 2013 sú nepochybne skvosty sezóny – a nie sezónne.**

viera anoškinová

Pekné,
krásne,

najkrajšie

Ako každý rok, aj tentoraz bolo v súťaži **Najkrajšie detské knihy jari, leta, jesene a zimy 2013** z čoho vyberať. Aj preto bolo ťažké rozhodnúť, ktoré knihy cenu získajú a ktoré nie. Pri hodnotení porota brala do úvahy kvalitu ilustrácií, ich vhodnosť pre danú vekovú kategóriu, ale aj to, či boli prevzaté z cudzojazyčného textu alebo ich vytvorili naši ilustrátori. Ako po minulé roky, aj teraz sa mená niektorých ocenených ilustrátorov opakujú, ale nájdú sa aj nové mená nastupujúcej generácie mladých ilustrátorov.

Porota v zložení Juraj Martiška, Juraj Žembera a Viera Anoškinová oceniла jedenásť kníh. Z **JARNEJ** kolekcie to boli *Hlbokomorské rozprávky* Moniky Kompaníkovej s ilustráciami **Veroniky Holecovej** (Artforum), ktorá je ešte len študentkou VŠVU v Bratislave. Porotu na jej ilustráciách zaujalo použitie klasickej techniky linorytu odľahčenej digitálnym spracovaním. Potvrdením kvality jej ilustrácií je aj fakt, že v súťaži Najkrajšie knihy Slovenska

získala za ne Cenu Ministerstva kultúry SR.

Druhou jarnou ocenenou knihou bola zbierka rozprávok *Nebojsa! A iné hororové rozprávky*, ktorú ilustroval **Rudolf Cigánik** (TRIO Publishing). Expresívne farebné ilustrácie potvrdili výrazné kresliarske zručnosti ich autora, sugestívne zdôraznili „strašidelný“ charakter textu.

V **LETE** porota oceniла až štyri tituly. Žirafiu mamu a iné príšery Alexandry Salmely (Artforum) ilustrovala **Martina Matlovičová**. Jej ilustrácia je typická hravým kombinovaním, živou farebnosťou a množstvom humorných prvkov. Knihu *Kolko váži Matilda* Jiřího Holubca (Perfekt) ilustroval **Juraj Martiška**. Jeho farebný, hravý spôsob videnia s určitou dávkou zveličenia a irónie je blízky detskému divákovi. Ilustrácie **Juraja Balogha** v knihe Gabriely Futovej *Nejdem a basta!* (Mladé letá) dokazujú, že aj použitie komixových prvkov, obrazovej skratky a expresivity dokáže vytvoriť zaujímavé výtvarné dielo. Porota oceniла aj digitálne ilustrácie **Igora Derevenca** ku knihe Branislava Jobusa *Ako muffón Ancijáš slub dodržal* (Slovart). Sú to ilustrácie expresívne, akčné a dynamické, čo podčiarkuje aj ich sýta farebnosť.

V tradične silnej **JESENI** porota oce- nila tri knihy. *Kozliatka* Márie Rázu- sovej-Martákovej a Jaroslavy Blažko- vej (BUVIK) ilustroval **Vladimír Král**. Spôsob jeho štylizácie je až scéno- grafický, zároveň s výraznou, ale citli- vou farebnosťou. Ilustrátorská prvoti- na **Kataríny Vavrovej** Dafnis a Chloé (Perfekt) zaujala svojou lyrikou a cel- kovou krehkosťou ilustrácií. Tretia oce- nená kniha *Môj dedko Rýchly šíp* Mar- ty Hlušikovej (Slovart) a ilustrátorky **Evy Švrčkovej** zaujala porotu moder- nou vizuálnou stránkou, kvalitnými ilustráciami a vhodne zvolenou typo- grafiou.

Zo **ZIMNEJ** kolekcie porota udelila cenu dvom knihám. Ilustrácie v kni- he Jána Uličianskeho *Leonardo, ko- cúr z ulice* (TRIO Publishing) sú opäť

dielom **Martiny Matlovičovej**, ktorá už dlhší čas patrí k našej ilustráto- rskej špičke. Aj tu je jej prejav, využí- vajúci komiksové prvky, charakteris- tický hravosťou a humorom. Ľuboslav **Paľo** v autorskej knižke *Kde je Afrika* (TRIO Publishing) využil sýtu teplú fa- rebnosť, ktorá korešponduje s celko- vým obsahom knihy.

Na záver rada konštatujem, že me- dzi ilustrátormi sa stále viac objavujú predstavitelia nastupujúcej generácie výtvarníkov. Sú progresívni, využívajú vo veľkej miere moderné technológie. Ocenenie ich tvorby možno bude pre nich motiváciou, aby sa naďalej veno- vali ilustrácii detských kníh. Vydavate- ľom všetkých ocenených kníh blaho- želám a dúfam, že takýchto pekných kníh bude vychádzať stále viac.

VINCENT HLOŽNÍK,

nielen maliar drámy sveta a človeka v ňom

Nebol len maliarom, bol i grafikom a ilustrátorom. Predovšetkým však bol člo- vekom milujúcim slobodu. Možno i preto vo svojich najlepších opusoch tento muž s mrožimi fúzmi rozprával príbeh človeka, ktorý sa dokázal postaviť mocným na odpor. Nebol to však príbeh odvahy, hrdinstva, ako si to želala poetika ča- su, ktorý mu prichodilo žiť. Bol to príbeh smrti, utrpenia, nekonečných hrôz, kto- ré vždy, v každom čase zasahujú práve tých najbezbrannejších. V ich otvorených ústach, smrtiacich křčoch, sklenených očiach spočíva potom stále aktuálne ume- lecké a myšlienkové hložníkovské posolstvo. No nielen smrť a utrpenie boli mé- diom umelca, ktorý maľoval, ako žil, a ako žil, tak maľoval. Médiom mu bol tre- bárs slobodný cirkusový klaun alebo prázdny strop hričovského kostola, na kto- rý v čase poníženia normalizačnou mocou namaľoval zomierajúceho Krista. A médiom, symbolom slobody mu nepochybne boli aj deti. Preto kreslenie pre ne nikdy nepovažoval za niečo nedôstojné svojho talentu. Ak sa napríklad Nosovove Nevedkove dobrodružstvá stali jednou z najobľúbenejších kníh slovenských detí, nebolo to len zásluhou prekladu Márie Ďuríčkovej, ale i vďaka jeho kongeniálne- mu výtvarnému podaniu. A nejde len o jednu detskú knihu. Vincent Hložník ich vytvoril úctyhodný počet. Už len preto, aby pri ich tvorbe aspoň na chvíľu zabu- dol na svet dospelých.

Ondrej Sliacky

Klasik radosti, smiechu a pohody

K osemdesiatinám spisovateľa

Jozefa Pavloviča

Ak niekto dlhé roky pôsobí ako stredoškolský profesor, predpokladalo by sa, že ako spisovateľ pre deti a mládež sa najskôr bude orientovať na vek svojich zverencov. Takýto predpoklad absolútne zlyháva v súvislosti s básnikom a prozaikom Jozefom Pavlovičom: on, pôvodne stredoškolský profesor, sa na plný úväzok ako spisovateľ „upísal“ práve malým a najmenším. Prihovára sa im už celé dlhé desaťročia (neuveriteľných 57 rokov od básnického debutu!) hravými veršíkmi a rozprávkami, originálnymi metaforami cvičí citlivosť detí na poéziu, jazykolamami jazyčky malých adresátov, hlavolamami a rébusmi na rozmanité spôsoby zasa ich hlavičky. Je naslovovzatým majstrom slova: rovnako pohotovo dokáže zveršovať prírodnú momentku či detskú hru, ako sa experimentátorsky pohrať s jazykom, nápadom, motívom.

Ako básnik najčastejšie siaha po riekanke, do ktorej zapracúva princíp rébusu a v ktorej sa „vyšantí“ jeho tvorivá práca s jazykom, aj jeho vyvinutý zmysel pre humor a nonsens. Jednoducho: rozdáva radosť, smiech a pohodu. A hoci v poézii pre staršie deti dokáže uplatniť aj prvky dobromyseľnej satiry, resp. i duchovný, vážnej-

ší tón, predsa len mu najlepšie „sedí“ úsmevná vtipnosť postavená na detskej metaforickej výpovedi, na komike demetaforizovaného sémantického výkladu napr. frazeologizmu, na jazykovej hre vybudovanej často podľa zákonov hádanky či hlavolamu, na mnohostrannom overovaní kombinačných možností jazyka v jazykových hrách.

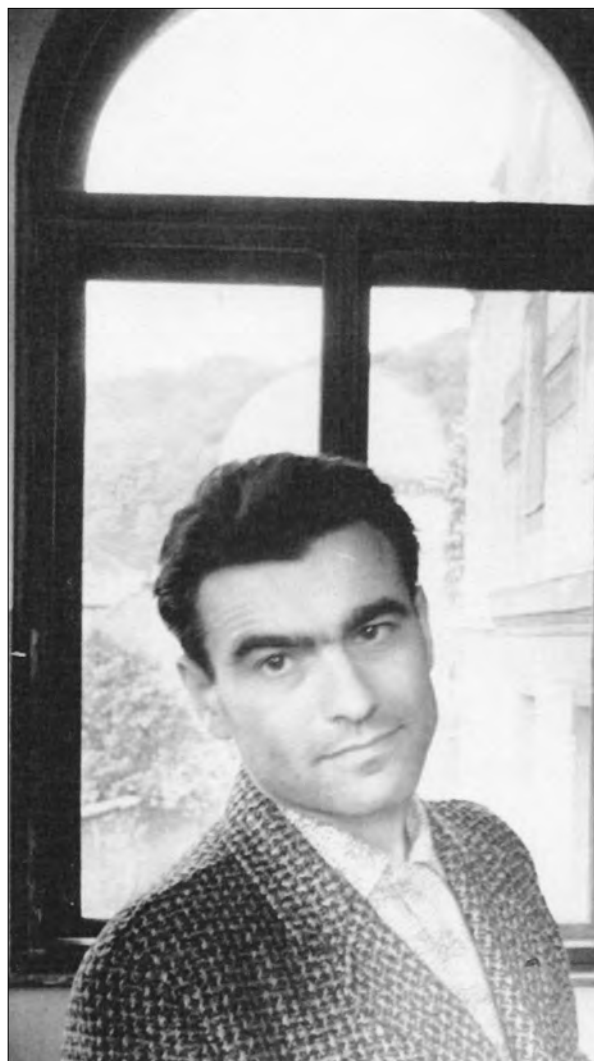
Invenčnú prácu s jazykom a nápadom napokon bohato využíva aj v prozaickej tvorbe. Jeho rozprávky (tak ako aj poéziu) smelo možno zaradiť ku klasike slovenskej literatúry pre deti, povedľa takých osobností tvorby pre malých, ako bola Podjavorinská, Rázusová-Martáková, Bendová či Čepčeková. Mnohé z rozprávok J. Pavloviča poetickou skratkou vyjadrujú náladu či vtipný postreh, väčšinou však ide o humorné animované, parodické či anekdotické príbehy, často animované seriály, pričom zvieracie postavičky spravidla rozvíjajú sujet ako figurálna dvojica a sú vlastne maskami detských objavov, zvedavosti a huncútstiev. Atmosféru jeho rozprávok vždy charakterizuje harmónia a súlad. Komický, občas i lyrický efekt dosahuje aj konfrontáciou civilizačných a prírodných faktov.

Ako rozprávač dobre pozná potreby detského príjemcu: jeho štýl je hutný, jazyk kultivovane eufonický, rozprávková dikcia primerane dynamická. Mnohé z jeho rozprávok boli spracované do podoby bábkovej hry, animovanej televíznej rozprávky či televíznych večerníčkov a on sám využíva svoje humoristické ustrojenie aj v televíznej scenáristike pre najmenších. Je však aj jedným z mála autorov, ktorí pre malých čitateľov kultivovaným spôsobom zliterárnili príbehy Starého i Nového zákona.

Tvorivá nápaditosť J. Pavloviča sa obracia aj k lexikálnemu bohatstvu slovenčiny a k folklórnemu bohatstvu našej kultúry. Zábavným, epizovaným spôsobom vykladá etymológiu slovenských slov (v tom rámci aj najfrekvencovanejších mien) a súvislostí medzi nimi, ponúka rozprávanie, resp. historizujúci výklad genézy ľudových piesní, resp. osudov textu či autora zľudovených piesní, pričom fakty zábavne imaginuje fikciou, miestami dotvára humornou mystifikáciou či paródiou. Originálnym spôsobom sprostredkúva deťom poznanie našich folklórnych tradícií a života nášho národa v minulosti, ako ho odzrkadľujú ľudové piesne. Napokon nezaprel v sebe ani pôvodné povolanie učiteľa – ako spoluautor čítaniek pre prvé ročníky základnej školy.

Život naplnený prácou a rozdávaním radosti z milého a vtipného slova sa 13. júla prehupol do ďalšej desiatky rokov; nech ďalej plynú v osobnom pokoji a v neutíchajúcom tvorivom vzrušení, nech ďalej deťom rozdávať plody ľudskej múdrosti, dobra a láskavosti. V súčasnom svete je to čoraz cennejšia devíza.

Zuzana Stanislavová

radoslav rusňák

„A skade si prišlo, dieťa?“

*(Rozprávkový román
Michaela Endeho
Hodinový kvet
v kontexte 70-tych rokov
20. storočia)¹*

O slovenskej prekladovej literatúre v rozprávkovom žánri v období 70-tych rokov minulého storočia nemožno povedať, že by priniesla absolútne jedinečné diela. A predsa do slovenskej literatúry pre deti a mládež vstúpili príbehy, bez ktorých si dnes literatúru pre detského čitateľa sotva možno predstaviť (J. M. Barrie: Peter Pan, K. Grahame: Žabiakove dobrodružstvá, M. Nortonová: Požičajovci idú do sveta, Čarodejná metla, T. Janssonová: séria o Muminovoch, O. Preussler: Malá bosorka, U nás v Kocúrkove, R. Gosciny: Mikulášove šibalstvá atď.).

Čím sú literárne preklady zo svetovej literatúry výnimočné tak vo svetovom, ako aj slovenskom kontexte?

Najhodnotnejšie tituly prekladovej literatúry v 70-tych rokoch priniesli detskému i dospelému čitateľovi nové potešenie, a to potešenie z neznámeho v dôverne známom. Priniesli literárne príbehy, ktoré do ustálených a dôverne známych modelov rozprávania a opa-

kujúcich sa schém vniesli inovovaný obsah oživený sviežimi motívmi, prekvapujúce a detskej recepcii otvorené pointy (aj s nedourčenými miestami), ale aj s ľahkosťou a zároveň naliehavosťou artikulované základné axiómy života i poznania, na ktorých stojí samotná podstata civilizovanosti a humánosti človeka.

Literárne diela, ktoré do slovenskej literatúry vstúpili v prekladoch, si napriek svojmu ikonickému charakteru zachovali to najdôležitejšie, a to étos literatúry pre deti a mládež, ktorý v literárnokomunikačnom procese umožňuje detskému čitateľovi rozvinúť ľudskosť ako schopnosť človeka trápiť sa pre cudzie nešťastie, ale aj tešiť sa z radosti iných a prežívať zážitky druhých ako svoje vlastné. Najkrajšie rozprávkové príbehy so sebou priniesli živé, príťažlivé a znakovito zrozumiteľné príbehy vyjadrujúce súčasne radosť i smútok, šťastie i nešťastie, hru i poznanie, detstvo i dospelosť. Ale čo je najdôleži-

tejšie, každý príbeh vo svojej vertikálnej výslednici priniesol rovnaké východisko, a to dôveru v budúcnosť a svetlo (pozri Šimůnek, 1972; Nagajev, 1974), ktoré, ako ukázal dobový spoločensko-kultúrny a politický život, priniesli svoje mimoliterárne ovocie o desaťročie neskôr.

Jedným z najsuggestívnejších príbehov, ktorý sa v 70. rokoch stal prostredníctvom prekladu dostupný aj slovenským deťom, je príbeh o dievčatku Mome od nemeckého autora Michaela Endeho.

Dnes svetoznámy príbeh s originálnym názvom *Momo* (prvé nemecké vydanie v roku 1973) vyšiel v slovenskom preklade s titulom *Hodinový kvet*, a to v roku 1979 (v preklade Margity Príbusevej). Kniha o zvláštnom dievčatku od svojho prvého nemeckého vydania do dnešných dní potvrdzuje status klasického diela svetovej literatúry pred deti a mládež. V koncepcii H. G. Gadamera (pozri Compagnon, 2006, s. 268) totiž podstata klasiky spočíva práve v schopnosti hovoriť v ktoromkoľvek prítomnom čase tak, ako keby sa to hovorilo *iba* tomuto času. Príbeh o Mome (2) je v tomto nazeraní naozaj klasickým, pretože vo vzťahu k roku prvého nemeckého vydania (ako aj slovenského, ktoré prišlo šesť rokov po origináli) možno konštatovať, že myšlienkové poslanstvo príbehu sa v kontexte dneška javí viac než aktuálne. Z pozície prekladovej situácie však na druhej strane nemožno opomenúť ani iný zaujímavý fakt: slovenský preklad s titulom *Hodinový kvet* nevyvolal u detského čitateľského publika v čase svojho prvého vydania žiaden výnimočný čitateľský ohlas; mohlo by sa dokonca zdať, že kniha súhrou okolností neprávo zapadla prachom. Dnes už môžeme len dedukovať, aké rôzne príčiny sa za tým skrývali. Pravda je, že

dnes sa príbeh o Mome vďaka prebudnému čitateľskému dopytu opätovne dostáva zo zaprášených knižničných archívov na police slovenských detských knižníc – a aj tento proces znovuobjavenia či nového čítania chtiac-nechtiac potvrdzuje status klasiky diela nemeckého autora, presnejšie jej variabilnú – a teda ešte stále časom a čitateľmi overovanú časť (bližšie pozri Rusňák, 2009, s. 30).

V rozprávkovom románe *Hodinový kvet* ide o žánrové „pomedzie“ – kríženie štruktúrnych znakov dvoch žánrov. Tejto konštelácii zodpovedá aj rozmer fantastiky, ktorá sa podieľa na tvorbe literárneho sveta. Ak vychádzame zo stratifikácie fiktívnych svetov podľa R. Prédala (podľa J. Heldovej, 1985), na príbeh o dievčatku Mome sa vzťahuje prvý variant, a to vstup neobyčajného prvku do obyčajného sveta (3). Obyčajný príbehový svet zaľudňujú literárne postavy bežných ľudí každodenného života – najlepší dvaja priatelia Momy: Bepo Zametač a Giro Sprievodca, ďalej holič Fusi, murár Nikola, krčmár Nino atď. Iniciačne sa s neobyčajnosťou môžeme konfrontovať s príchodom Momy na scénu. Jej tajomnosť a ojedinelosť vyviera nielen z nejasnosti jej príchodu nevedno odkiaľ, ale aj z neobyčajnosti zovňajška a charakteru. Literatúra pre deti a mládež si ako centrálnemu hrdinu vyžaduje detský charakter, resp. stvorenie či vec, ktoré sú nositeľmi detskej charakteristiky. V tomto smere môžeme Momu identifikovať ako detskú hrdinku, ktorá je ako centrálna postava príbehu *sirotou*. Ako upozorňuje P. Nodelman a M. Reimerová (2003, s. 213), knihy pre deti sa na seba vo všeobecnosti podobajú a majú k sebe oveľa bližšie, než by sa mohlo zdať na prvý pohľad. Aj najznámejšie a najslávnejšie príbehy literatúry pre deti a mládež (a potešenie z nich plynúce) nespája vznešená pred-

stava, že sú nevyhnutne unikátne a absolútne jedinečné, ale práve to, že majú mnoho spoločné s príbehmi, ktoré už dieťa predtým čítalo, vďaka čomu sa môže oprieť o svoju predchádzajúcu skúsenosť (a mať z anticipovania nasledujúcich udalostí príbehu adekvátne potešenie). Sú teda inovatívnymi variáciami základných rozprávacích modelov a čitateľský zážitok plynie aj z naplnenia tzv. *horizontu očakávania* (H. R. Jauss) (4).

Moma teda do príbehu vstupuje s neobyčajným fyzickým zjavom (blízkym marginalizovanej rómskej komunite, ale v príbehu sa tento aspekt ďalej neaktualizuje) a zároveň ako sirota bez rodičovského zázemia a domova:

„A skade si prišlo, dieťa?“

Moma neisto ukázala kdesi do diaľky.

„Kde máš rodičov?“ vyzvedal sa muž ďalej.

Dieťa hľadelo naňho aj na ostatných bezradne a málinko pokrčilo pleciami. Ľudia okolo pozreli na seba a vzdychli (s. 15 – 16).

Sirota ako hlavná detská hrdinka nevyhnutne predznamenáva aj nezávislosť a slobodu od dospelých osôb; na druhej strane však evokuje aj potenciálne nebezpečenstvo, plynúce z nedostatku ochrany rodičovskou láskou a opaterou. Zobrazenie sirôt ako hlavných postáv môže mať podľa P. Nodelmana a M. Reimerovej (2003, s. 197) dva relevantné dôvody: autor sa chce zamerať na prirodzenú detskú túžbu po nezávislosti; resp. chce zvýrazniť strach detí zo straty ochrany, ktorú im dospelí poskytujú. Na hlavnej hrdinke v pozícii siroty je zvláštne aj to, že svojím statusom nijako zásadne netrpí, presnejšie ho ako psychicky traumatizujúci vôbec nevní-

ma. Navyše jej osobnosť je po emocionálnej stránke zrelšia než mnohé dospelé postavy, s ktorými prichádza do kontaktu a ktoré jej osobnostnú autoritu aj navonok deklarujú svojimi návštevami u Momy, mimovoľne ju postaviac do pozície mediátorky medziľudských vzťahov. A Moma všetky vzťahy lieči len sústredeným počúvaním.

Neobyčajnosť v koncipovaní postavy Momy je znásobená aj priestorovou dištanciou jej bydliska od ostatných – usídlili sa totiž v starom divadelnom koloseu, amfiteátri. Literárnou postavou Momy sa však vstup neobyčajnosti len iniciuje, pretože je kladnou protagonistkou, ktorej náprotivkom sa stanú záporné postavy sivých mužov, nenápadných postáv v sivých oblekoch, vždy fajčiacich a šíriacich chlad. Táto strašidelná spoločnosť sivých mužov, ako poznamenáva J. Poláková (2007), núti ľudí pod rôznymi (spravidla veľmi zisťovacími) zámienkami šetriť čas, o ktorý ich však v podstate oberajú. Keď sa už situácia vyhrotí do tej miery, že hrozí reálne ovládnutie sveta organizovanou skupinou sivých mužov, správca času a zároveň úhlavný nepriateľ sivej skupiny, majster Hodinus, sa rozhodne zasiahnuť. Na intervenciu proti desivej komunite tajomných mužov s klobúkmi a cigarami potrebuje pomoc dieťaťa, krehkej hlavnej hrdinky. Tá aj kvôli svojim blízkym priateľom, ktorých muži šikovnou manipuláciou nielen okradli o čas, ale zároveň ich pripravili o pokoj duše, výzvu postaviť sa mocnej presile prijme. Moma sa do zdanlivo vopred prehrátého boja proti armáde dobre organizovaných sivých mužov púšťa sama, a to iba s kvetom v ruke a korytnačkou Kasiopeiou pod pazuchou, aby silou svojej nedospelosti a nevinnosti napokon zvíťazila.

Môžeme teda povedať, že neobyčaj-

VINCENT HLOŽNÍK / H. Ch. Andersen: Snežienka (1981)

nosť, s ktorou do príbehu vstupuje Moma, so sebou v závese prináša aj zásadný sujetotvorný problém: sivých mužov, pod rôznymi zámienkami nabádajúcich ľudí k zdanlivej úspore času: akoby šlo o investíciu, ktorú je možné zhodnotiť. Stáva sa však sofistikovanou krádežou, existenčne udržiavajúcou ich život a umožňujúcou znásobovanie ich počtu. Veličina času sa preto príchodom sivých mužov stále viac zviditeľňuje a zhmotňuje, až napokon nadobúda črty predmetovej postavy, a to kvetu.

Je nesporne zaujímavé, v koľkých rôz-

nych obmenách môžeme v príbehu lokalizovať čas. V príbehu Michaela Endeho čas *akceleruje* (majster Hodinus náhle zostarne, kvet času zrýchlene zaniká); je *reverzibilný* (spätne prúdenie času v Nijakej ulici spôsobuje omladenie); disponuje schopnosťou *retardácie* (spomaľuje sa – čím rýchlejšie siví muži utekali, tým boli pomalší); dokonca má schopnosť vyvolať vlastnú *neexistenciu* (majster Hodinus ako správca času zaspal, aby čas na určitú dobu ukončil – všetko v tomto momente stvrdne). Čas má schopnosť *vstupovať do tela* (vo fik-

tívnej ontológii literárneho sveta); má schopnosť *vystupovať z tela* (v Nijakej ulici v smere k Ničiemu domu); objavuje sa podmienka jeho *obojsmerného prúdenia* (musí existovať rovnováha a harmónia v protichodnom prúdení času obomi smermi); a napokon je to aj schopnosť absolútnej časovej *redukcie* (maximálna redukcia a akoby zhustenie času do jednej existujúcej hodiny pre Momu).

Čas ako konštrukčná príbehová veličina, ktorá sa v procese prekladu originálneho textu (*Momo*, 1973) v titule slovenskej verzie aj aktualizovala (*Hodinový kvet*, 1979) (5), vytvára vo svojich literárno-umeleckých modifikáciách štvordimenzionálne kontinuum. Prvým rozmerom kontinua je reálne existujúci čas, potrebný na oboznámenie sa so sujetom príbehu – teda čas čitateľa; druhým rozmerom je fiktívny literárny čas, ktorý je umeleckým spôsobom zviditeľnený a zhustený (Bachtin, 1989, podľa Šimon, 1997) – teda čas príbehu. V treťom rozmere čas implicitne vystupuje ako iniciátor dobrodružstva, a to tak dobrodružstva hľadania, ako aj poznania. V holistickom ponímaní predstavuje tento rozmer času pre príbeh pozitívnu hodnotu; v parciálnom (presnejšie v nedourčených miestach) však nadobúda – paradoxne – potenciálne negatívny náboj: správca času, majster Hodinus, odporúča Mome vzdialiť sa od neho, keď bude zaspávať; v niektorých momentoch majster náhle zostarne; majster vyhýbavo odpovedá na priamu otázku Momy, či on sám je smrť a pod. Štvrtý rozmer času by sme mohli nazvať figurálnym spredmetneným časom – teda časom ako zhmotnenou postavou (entitou), ktorá v príbehu berie na seba materiálnu podobu kvetu. Z pozície znaku je kvet symbolom; v príbehu sa však aktualizujú len niektoré jeho

významy. Spredmetnený čas v kvetovej substančnej podobe je akoby neúplnou postavou: je postavou sčasti autonómnou, ale sčasti aj závislou; sčasti predmetovou, ale sčasti aj éterickou. Príbeh sémanticky aktualizuje najmä vegetačné obdobie kvetu ako znakové vyjadrenie nezadržateľného plynutia času (literárne zhusteného do jednohodinového časového cyklu). Kvet času sa pre sivých mužov stáva komoditou a manipulovateľnou investíciou, ktorá sporením dokáže vytvárať a akumulovať zisk. V tomto smere aj zamrznuté kvety v trezore, slúžiace ako existenčné zásoby pre sivých mužov, sú len dočasným pozastavením vegetačnej existencie kvetu, pričom negácia (presnejšie dočasné zamrzenie) len z mínusového hľadiska potvrdzuje temporálny status kvetu.

Vzťah medzi Momou a majstrom Hodinusom (resp. aj korytnačkou Kassiopeiou, ktorá je pre Momu vždy bezpečným ukazovateľom cesty a správneho smeru) pripomína osvojovanie si poznania a životných právd pod starostlivým dohľadom učeného majstra v tradícii východnej filozofie (6). Túto domnienku potvrdzuje aj uplatnenie tzv. *hádankového princípu a hľadania odpovedí*, vedúcich ku kognitívne náročnému a v literatúre pre deti a mládež nesamozrejmemu vyvodeniu myšlienkových konštruktov vyššej abstrakcie, v tomto prípade o prúdení času: Moma pod vedením majstra Hodinusa dôjde k záveru, že prítomnosť je iba preto, že sa budúcnosť premieňa na minulosť. Prichádza k poznaniu, že vlastne neexistuje okamih, ktorý je práve teraz – teda prítomnosť, ale len minulosť a budúcnosť. V tomto vrchole príbehu sa treba prikloniť k tvrdeniu M. Nikolajevy (1998), ktorá M. Endeho (spolu s niekoľkými ďalšími autormi svetovej literatúry pre deti a mládež) označuje za autora, ktorý

vlastne *nepíše pre deti*. Napriek tomu, že mnohí z autorov to nepopierajú, ich diela sa vždy nanovo označujú za intencionálnu literatúru, a preto aj nás istým spôsobom vedú k nutnému redefinovaniu pojmu literatúry pre deti a mládež. Podľa M. Nikolajevy stále viac diel detskej literatúry prekračuje jej zaužívané hranice a posúva sa čoraz bližšie k tzv. mainstreamovému prúdu, t. j. bližšie k literatúre pre dospelých. Tým sa zároveň stále viac vystavujú aj prenikaniu takých typicky postmoderných črt, ako je žánrový eklecticismus, polyfónia, metafikcia či rozpad tradičných naratívnych štruktúr. A platí to aj pre Endeho literárnu tvorbu. V tomto kontexte možno súhlasit aj s niektorými anglo-americkými literárnymi teoretikmi, ktorí sú presvedčení, že texty detskej literatúry majú v skutočnosti nie jedného, ale *dvoch implicitných čitateľov*. Podľa J. P. Maya (1995, podľa Nodelman – Reimer, 2003) detské knihy nečítajú len deti, ale aj dospelí, takže podľa neho nie sú knihy zamerané iba na jedno čitateľské publikum. Podobne Z. Shavitová (1986, s. 71) podotýka, že literárne texty detskej literatúry majú nevyhnutne dvoch implicitných čitateľov, a to tzv. *pseudoadresáta a adresáta reálneho*. Dieťa ako oficiálny čitateľ textu nie je určené na jeho plnú realizáciu, a preto je podľa tohto zaujímavého názoru viac ospravedlnením pre literárny text než jeho pravým adresátom. Tým sa v skutočnosti stáva dospelý adresát, ktorý dokáže zo znakovkej podstaty literárneho textu derivovať oveľa viac než implicitný detský čitateľ, vydávaný za „oficiálneho“. Momin príbeh, obzvlášť jej hľadanie podstaty času v rozhovoroch s majstrom Hodinusom (ako aj prostredníctvom odkazov a správ na pancieri Kassiopee) by túto domnienku určite potvrdzoval. Na druhej strane však nemôžeme opome-

núť fakt, že slovenské vydanie (s prekladom pod taktovkou M. Príbusevej) sa v plnej miere usiluje zvýrazniť status primárne detského implicitného čitateľa: vypovedá o tom nielen typografia písma a ilustračná stránka umeleckého textu, ale najmä preklad. V preklade M. Príbusevej sa meno hlavnej hrdinky nevníma ako nesklonné, ale dôsledne sa deklinuje. Mohli by sme povedať, že jej preklad iba rešpektuje slovenčinu ako flektívny jazyk. Na druhej strane však môže ísť aj o zámerné prispôbovanie sa rečovej praxi dieťaťa, ktoré systém pravidiel skloňovania prirodzene prenáša aj na slová a slovné spojenia, ktoré predtým ešte nikdy nepočulo (pozri Vužňáková, 2009, s. 66; tiež Vužňáková, 2012, s. 141 – 143). Dievčenské meno Momo by preto dieťa vo svojej reči začalo spontánne skloňovať. Čo sa týka mien ďalších postáv – slovenský preklad je verný: Beppo Zametač (*Beppo Straßenkehrer*), Giro Sprievodca (*Giro-lamo Fremdenführer*), Kassiopeia (*Kassiopeia*), siví muži (*die grauen Herren*), Nino (*Nino*), Nikola (*Nicola*), pán Fusi (*Herr Fusi*). Literárnu aktualizáciu prototextu z dôvodu prispôsobenia mena domácemu kontextu, ako aj porozumenia zo strany predpokladaného detského adresáta, možno postrehnúť len pri mene správcu času, a to majstra Hodinusa (v pôvodine *Meister Hora*; český preklad meno neaktualizuje a ponecháva ho v tvare *majster Hóra*).

Rozprávkový román Michaela Endeho je v slovenskej prekladovej literatúre v kontexte 70-tych rokov nepochybne jednou z najpozoruhodnejších kníh, ktorá, ako naznačuje aj česká reedícia titulu, rozhodne ešte nepovedala svojím zásadným myšlienkovým posolstvom posledné slovo v literárnokomunikačnej interakcii so slovenským (detským?) čitateľom. Literárna hrdinka Moma to-

tiž čitateľa aj dnes umelecky sugestívnym spôsobom presvedča, že človeku skutočne zostáva iba ten čas, ktorý venoval druhým.

POZNÁMKY

- 1 Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA (č. 1/0153/12) *Svetová literatúra pre deti a mládež v slovenskom preklade po roku 1960*.
- 2 Slovenský preklad, na rozdiel od českého vydania (Děvčátko Momo a ukradený čas, 1979, 2005), meno hlavnej hrdinky deklinuje.
- 3 Prvý variant uvádza prienik neobyčajného prvku do obyčajného sveta; druhý variant vstup obyčajného prvku do neobyčajného sveta a posledným variantom je prítomnosť neobyčajných prvkov v rovnako neobyčajnom svete.
- 4 Horizont očakávania (H. R. Jaus, termín pochádza od H. G. Gadamera) – nový text v čitateľovi evokuje celok očakávaní a pravidiel hry, na ktoré ho pripravili predchádzajúce diela, a tie sa môžu v priebehu čítania meniť, opravovať, modifikovať či len jednoducho reprodukovat (podľa Compagnon, 2006, s. 233).
- 5 Podobne sa čas v procese prekladu zviditeľnil aj v českej verzii: *Děvčátko Momo a ukradený čas*, 1979, 2005.
- 6 Podľa viacerých zdrojov M. Ende inklinoval k východnej filozofii zen-budhizmu.

PRAMENE

ENDE, M., 1979. *Hodinový kvet*. Bratislava: Mladé letá.

LITERATÚRA

- COMPAGNON, A., 2006. *Démon teórie. Literatúra a bežné myslenie*. Bratislava: Kaligram. ISBN 807149-804-1.
- HELDOVÁ, J., 1985. *V ríši obrazotvornosti*. Praha: Albatros.
- NAGAJEV, I., 1974. Dítě v našem světě. In: *Zlatý máj*. Roč. 18, č. 4, s. 253 – 256.
- NIKOLAJEVA, M., 1998. Exit Children's Literature? In: *The Lion and the Unicorn*, Vol. 22, Issue 2, p. 221 – 236. ISSN 1080-6563.
- NODELMAN, P. a REIMER, M., 2003. *The Pleasures of Children's Literature (Third Edition)*. Boston: Allyn & Bacon. ISBN 0-8013-3248-6.
- POLÁKOVÁ, J., 2007. Michael Ende (slovníkové heslo). In: V.
- ŘEŘICHOVÁ, V., I. DOROVSKÝ a kol., eds. *Autoři světové literatury pro děti a mládež* (multimediálně CD). Olomouc: nakladatelství Olomouc. ISBN 978-80-7182-228-8.
- RUSŇÁK, R., 2009. *Svetová literatúra pre deti a mládež v didaktickej komunikácii*. Prešov: Prešovská univerzita, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-555-0071-3.
- SHAVIT, Z., 1986. *Poetics of Children's Literature*. London: University of Georgia Press. ISBN 0-8203-0790-4.
- ŠIMON, L., 1997. Čas a umelecká literatúra. In: *Realizácie textu 4*. Levoča: Modrý Peter, s. 18 – 24. ISBN 80-85515-45-8.
- ŠIMŮNEK, J., 1972. Nesnadnost hrdiny. In: *Zlatý máj*. Roč. 16, č. 8, s. 520 – 521.
- VUŽŇÁKOVÁ, K., 2009. Morfológia, vývin detskej reči a materská škola. In: L. LIPŤÁKOVÁ, K. VUŽŇÁKOVÁ a R. RUSŇÁK, eds. *Slovo o slove 15*. Prešov: Prešovská univerzita, Pedagogická fakulta, s. 55 – 69. ISBN 978-80-8068-972-8.
- VUŽŇÁKOVÁ, K., 2012. *Kompozitá v slovenčine*. Prešov: Prešovská univerzita, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-555-0721-7.

Ľubica kepštová

Vesmír

v orechovej škrupinke

Zázračný oriešok je festival rozhlasovej rozprávky a knihy, o čom hovorí aj jeho podtitul *Rozhlas v knihe a kniha v rozhlase*. Garantom jeho ôsmeho ročníka boli opäť mesto Piešťany, Mestská knižnica mesta Piešťany a Rozhlas a televízia Slovenska. Dôležitou súčasťou festivalu je spojenie knižnej a rozhlasovej tvorby, a preto k jeho programu patria besedy detí so spisovateľmi, výtvarníkmi, hercami a rozhlasovými tvorcami, ktorí sa pri rozhlasovej realizácii inšpirovali kvalitnými knižnými predlohami. K festivalu patria aj divadelné predstavenia a prezentácie vydavateľstiev, ktoré ponúkajú literatúru pre deti a mládež. Mestská knižnica v Piešťanoch poskytuje tomuto festivalu zázemie na profesionálnej úrovni. Do podujatí sa zapájajú nielen základné školy z Piešťan, ale aj zo širšieho okolia.

Piešťany sa takouto formou raz za dva roky stávajú výkladnou skriňou toho najlepšieho, čo vzniklo v rozhlasovej, knižnej, výtvarnej a divadelnej tvorbe pre deti.

FARBY ORIEŠKA

Autorkou tohtoročného festivalového layoutu a festivalových cien Zázračného orieška bola Daniela Olejníková. Zároveň sa prezentovala výstavou Papierový pavilón a v tvorivej dielni Všetky farby orieška v Moravonoch nad Váhom. Na festivalových vernisážach a workshopoch sa prezentovali aj ďalší významní slovenskí ilustrátori – Svetozár Mydlo, Vladimír Král, Martina Matlovičová, Peter Uchnár, Miloš Kopták, Ľuboslav Paľo, Veronika Holecová a ďalší. Pozoruhodným kultúrnym činom bola aj výstava Asociácie ilustrátorov Oriekové dobroty v zrekonštruovanej historickej budove Elektrárňa v Piešťanoch, kde sa odohrávali aj divadelné dramatizácie

pre deti v podaní poslucháčov KBK DF VŠMU – Leonardo, kocúr z ulice, Palculienka a Janko Hraško alebo dramatická hra pre deti Kam zmizol tieň: Mimi a Líza v džungli.

V spolupráci s BIBIANOU, medzinárodným domom umenia pre deti, sa uskutočnili tri výstavy: Obrazy fantázie – výstava ilustrátorov ocenených na BIB 2013 v Kursalóne, Rozprávkový svet ilustrácií BIB-u z rokov 2003 – 2013 v Kultúrnom dome CVČ v Drahovciach a výstava Knihy pre deti ocenené v Čechách a na Slovensku spojená s premietaním kolekcí animovaných filmov pre deti v Dome umenia v Piešťanoch a pripravená v spolupráci s Pamätníkom národného písenníctví v Prahe.

ČESKÁ SPANILÁ JAZDA

Aj tento rok boli súčasťou festivalu stretnutia s českými rozhlasovými tvorcami, ilustrátormi a hudobníkmi, realizované v spolupráci s Veľvyslanectvom Českej republiky na Slovensku, Českým centrom v Bratislave a Českým rozhlasom. Tentoraz to bol workshop s úspešnou českou autorkou Ester Starou a ilustrátorom Milanom Starým Kreslete do domu za mlhou, prezentácia česko-slovenského knižného projektu Pohádečko moje – rozprávočka moja Evy Kučerovej a herečky Zuzany Krónerovej, ktorá ozvláštnila svojím hlasom slovenskú babičku z rozprávkového CD. Vzácny hudobným obohatením festivalu bolo hostovanie poslucháčov muzikálového herectva brnianskej JAMU a Ateliéru doc. Sylvy Talpovej s klavírnym sprievodom Dady Klementovej. Dramaturg a scenárista Hynek Peká-

rek prišiel s prezentáciou rozhlasovej tvorby pre deti Českého rozhlasu, rádia Junior a rádia Vltava. Predstavil koprodukčný projekt Českého rozhlasu a nakladateľstva Paseka – rozhlasovú podobu obľúbenej a mnohými oceneniami ovenčenej knihy českého spisovateľa Pavla Šruta a ilustrátorky Galiny Miklínovej Lichožrouti.

DVOJNÁSOBNÁ ROZHLASOVÁ POCTA

Zázračný oriešok otvoril detský karnevalový sprievod, do ktorého sa zapojili deti z materských a základných škôl z Piešťan a okolia. V programe vystúpili študenti Katedry bábkarskej tvorby Divadelnej fakulty VŠMU pod vedením prof. Jána Uličianskeho a Barbory Zamiškovej. Populárni protagonisti pôvodného slovenského televízneho cyklu pre deti Trpaslíci sa postarali o dobrú zábavu. Nechýbali ani na otváracom festivalovom večere v Kursalóne, na ktorom sa prezentovali aj študenti Ateliéru animovanej tvorby filmovej a televíznej fakulty VŠMU pod vedením Františka Jurišiča animovanými charakteristikami súťažných titulov.

Počas slávnostného večera odovzdal generálny riaditeľ RTVS Václav Mika Zvláštnu cenu Rozhlasu a televízie Slovenska, ktorá sa udeľuje výraznej rozhlasovej umeleckej osobnosti, hercovi Borisovi Farkašovi. Ten ešte netušil, že o niekoľko dní sa stane jedným z držiteľov festivalových cien za postavu pána Vinca v rozhlasovom spracovaní knihy Jána Uličianskeho Leonardo, kocúr z ulice.

„Festival Zázračný oriešok je pekná akcia,“ konštatoval Boris Farkaš.

ZÁZRAČNÝ RIEŠOK

knihá
v rozhlase
rozhlás
v knihe

20.-23. máj
2014

VIII. ročník
festivalu
rozhlasových
rozprávok

PIEŠŤANY

Festival sa koná pod záštitou ministra kultúry Slovenskej republiky Mareka Madariča
a veľvyslankyne Českej republiky na Slovensku Lívie Klansovej.

rtv: ROZHLAS A TELEVÍZIA
SLOVENSKA

Autorka plagátu Daniela Olejníková

„Hrozné je len to, že som oceňovaný za celoživotné dielo, že už prišiel ten čas... V každom prípade je to milé. Veľmi rád som chodil do rozhlasu nahrávať pre deti hrané rozprávky aj večerníčky. Svojho času som ich načítal naozaj veľa a mal som z tejto práce vždy radosť. Rád by som v tejto činnosti pokračoval. Mám už dve vnučky, takže by sa mi to aj patrilo. V súčasnosti je nahrávania menej, a tak sa mi aj zdalo, akoby sa na moju rozhlasovú tvorbu trochu zabudlo. O to viac sa teším tomuto oceneniu.“

KEĎ SA NA JEDNOM ZHODNÚ DVE POROTY

Jedným z cieľov festivalu je aj vytvorenie spätnej väzby a získanie poslucháčskych názorov na 12 diel, vzorku, ktorú ponúkla dramaturgia Centra dramatickej tvorby RTVS. Pri posudzovaní detských rozhlasových hier pracovala odborná aj detská porota. Význam detskej poroty nie je zanedbateľný – naznačuje rozhlasovým tvorcom, ktorým smerom sa uberá pozornosť dnešného detského poslucháča. Detská porota, ktorá pozostávala z 30 detí, ocenila monologickú rozprávku *Dafnis a Chloé* v autorskom spracovaní Beaty Panákovvej a v kategórii rozprávkových hier *Čertovho pomocníka* Nade Uličnej. Odborná porota, pozostávajúca z rozhlasových tvorcov, znalcov jazyka, pedagógov, editorov, autorov, udelila v kategórii monologických rozprávok cenu *Popoluške* z pera Márie Ďuričkovej, publikovanej v časopise *Slniečko* v roku 1983, a v rozhlasovej dramaturgii Beaty Panákovvej. K oceneniu v nemalej miere prispela majstrovská interpretácia Emílie Vášáryovej. V kategórii

rozprávkových hier zvíťazil *Leonardo, kocúr z ulice*. Autor Ján Uličiansky sa virtuózne pohral s bohatou mačacou lexikou a obdivuhodný bol aj výkon troch rozhlasových hercov. V čase preferencie technickej komunikácie porotu zaujal práve jednoduchý ľudský príbeh vybudovaný na živom vzťahu človeka k zvieratu.

Členka odbornej poroty Viera Lehoczká výsledok hodnotení obidvoch porôt prijala s uspokojením:

„*Myslím si, že sme sa s detskou porotou v skutočnosti zhodli. Nikdy sa nám pri rozhodovaní nestalo, že by sme jednohlasne vybrali víťazné dielo. Vždy bolo za ním aj druhé, aj tretie. Môžem povedať, že to, čo bolo u nás na druhom mieste, vybrali deti na prvé. Mojm osobným favoritom z monologických rozprávok bol titul Dafnis a Chloé. Bola som ušasnutá, že ho malé deti dokázali oceniť, bola v ňom naozaj vysoká kultúra interpretačného prejavu Mariána Slováka, historická hodnota diela, náročný jazyk. Deti ho ocenili a ja sa pred nimi hlboko skláňam.*“ Podobný názor mal aj Daniel Hevier: „*Možno si myslíme, že dnešné deti vnímajú svet klipovito, že všetko musí byť veľmi akčné, dynamické. Preto ma prekvapil ich výber. Rozprávka Daphnis a Chloé mala klasické tempo, rytmus, ktorý nebol vôbec nijako akčný. Bol to rytmus starého, dobrého, pomalého rozprávačstva. Potešilo ma, že deti, možno aj napriek tomu, že sa im chceme prispôbiť a tvoríme tak, aby bolo všetko prestrihané, s minimom hovoreného slova, svojím výberom povedali, že keď je dobrý príbeh, zabudnú, že by tam mala byť nejaká akčnosť. Príbeh ich jednoducho strhne.*“

Herec Boris Farkaš, laureát Ceny rozhlasu a televízie, udeľovanej za osobnostný vklad do rozhlasovej tvorby pre deti a mládež

ZLATÁ PRIADKA MÁRIA ĎURÍČKOVÁ

Súčasťou festivalu bola aj vernisáž výstavy detských výtvarných prác a vyhodnotenie výtvarnej a literárnej súťaže Zlatá priadka Mária Ďuríčková k nedožitým 95. narodeninám spisovateľky v Dome umenia v Piešťanoch. Súťaž vyhlásila Mestská knižnica mesta Piešťany v spolupráci s Literárnym informačným centrom ako vydavateľom časopisu Slniečko a vydavateľstvami Buvik a SPN - Mladé letá. Súťažili žiaci 1. – 5. ročníka ZŠ, ŠKD, špeciálnych ZŠ a ZUŠ. Do súťaže bolo prihlásených 1807 výtvarných a 207 literárnych prác. Úlohou detí bolo literárnou či výtvarnou formou stvárniť obľúbeného rozprávkového hrdinu alebo knihu z tvorby Márie Ďuríčko-

vej. Autorkou súťažného plagátu bola ilustrátorka Katarína Ilkovičová.

Ako porotcovia výtvarnej časti súťaže boli oslovení mladí ilustrátori – Daniela Olejníková, Vlado Král a Bystrik Vančo (ktorý okrem iného ilustroval najnovšie vydanie Bratislavských povestí Márie Ďuríčkovej Prešporský zvon a Dunajská kráľovná). Boli očarení množstvom detských prác, ktoré vynikali námetovou pestrosťou a nápaditosťou výtvarných techník. Členovia poroty prechádzali radmi obrázkov ako farebnými ulicami a starostlivo preberali, vybrali, vyradovali. A to posledné bolo najťažšie. Guľko Bombuľko, kocúr Maximilián, Danka a Janka, Gevenducha, Braček z tekvice, Jasietka, hrdinovia povestí a rozprávok, Emčo a ďalšie postavy mali svoje originálne príbehy, ktoré pokračovali

za hranicami knihy. Porotcovia s ťažkým srdcom vytriedovali. Rozhodnutie však bolo nevyhnutné. Zvítazil podiel individualneho a osobnostného vkladu.

Mohlo by sa zdať, že v literárnej časti to bolo jednoduchšie, lebo prác bolo menej. Na druhej strane ich však bolo treba viackrát prečítať a zamyslieť sa nad ich posolstvom. Zaujímavé bolo aj to, že deti si hrdinov aktualizovali, rozumeli im, urobili si z nich kamarátov a potom pokračovali v ich príbehu. Knižných hrdinov pozývali do svojich rodín, chodili s nimi na výlety, do školy, niektorých z nich oženili alebo vypravili do sveta. V stvárnení povestových príbehov sa odohrávali presuny v čase, deti si vytvárali historické fikcie spojené s plynulými prestupmi do súčasnosti. Porota mala pri hodnotení ťažkú voľbu. Napokon bolo v súťaži ocenených 32 detí a jedna knižnica. K slávnostnej atmosfére odovzdávania cien v Dome umenia prispelo vystúpenie Divadla TUŠ s dramatisáciou tvorby Márie Ďuríčkovej a autorov víťazných literárnych prác.

CENA MÁRIE ĎURÍČKOVEJ

Zlatá priadka však nebola jedinou poctou Márii Ďuríčkovej. Riaditeľka LIC Miroslava Vallová po prvý raz na festivale udelila zvláštnu literárnu cenu – Cenu Márie Ďuríčkovej: *„Tento rok sa nám podarilo niečo, z čoho sa veľmi tešíme a na čo sme aj patrične hrdí. Rozhodli sme sa uctiť si jednu z najväčších autoriek slovenskej literatúry pre deti a mládež Máriu Ďuríčkovú pri príležitosti jej nedožitých 95 rokov. Bola to jedinečná autorka, bývalá redaktorka vydavateľstva Mladé letá a prvá šéfredaktorka obnovené-*

DANIEL HEVIER

Svet zamorený zvukmi

Bol raz svet zamorený zvukmi. Neboli to iba tóny a šepoty, ale rámusy a lomozy. A niektoré zvuky boli také nepríjemné, že sa zmenili na hluky. Ľudia chodili po tom svete a zapchávali si pred tým hučaním uši. Ale hluky mali veľké ruky – prenikli cez všetky chránidlá a vnikali do ľudských uší, ba i duší. V takom zahlúchnenom svete nebolo neobvyklé, že sa vytrácali celé vety, slová, ba i slabiky. Bolo raz jedno dievčatko a to chcelo povedať svojmu kamarátovi, že našlo oriešok. Ale k chlapcovým ušiam doľahla iba polovica tohto slova: „ŠOK!“ „Ja viem, je to fakt šok!“ zakričal na ňu kamarát. „Človek nepočuje vlastného slova.“ „Nie šok, ale oriešok!“ zopakovalo dievčatko. „Našla som oriešok.“ „No a?“ začudoval sa chlapec. „Je to zázračný oriešok,“ bolo presvedčené dievčatko. „Len počúvaj.“ A naozaj sa stal zázrak. Pretože v tej chvíli všetok hluk a lomoz, rámus a hurhaj, buchot a hrmot utíchol a bolo počuť... A bolo počuť, ako praská krehká orechová škrupinka, oriešok sa otvára a vychádza z neho – ticho. Ticho? To je len upozornenie, aby sme ostali chvíľu ticho. Pretože keď tu bude ticho, neostane ticho. Začujeme slová, vety, príbehy. Rozprávky... No povedzte, nie je to zázrak? Alebo radšej nič nehovorte, iba počúvajte.

Riaditeľka LIC Miroslava Vallová odovzdáva Danielovi Hevierovi novoutvorenú Cenu Márie Ďuríčkovej

ho Slniečka. Slniečko, časopis pre deti, ktorý vychádza na Slovensku najdlhšie, v súčasnosti vydáva LIC. Aj preto sme sa zhodli na udelení zvláštnej ceny LIC – Ceny Márie Ďuríčkovej za literárny text pre deti.“ Historicky prvým laureátom Ceny Márie Ďuríčkovej sa stal Daniel Hevier. „Prečo práve on?“ pokračuje Miroslava Vallová. „Pretože Daniel Hevier disponuje neobyčajnou tvorivosťou. Deti dokáže zaujať natolko, že aj stratené čitateľské prípady privedie ku knihe.“ A ako vnímal toto ocenenie prvý laureát Ceny Márie Ďuríčkovej Daniel Hevier? „Mám trochu rozporuplné pocity. Vo svojom živote si totiž nepotrpím na ceny. Nevyhľadávam a nerobím intrigy, aby som ich získaval. Keď ma však už ocenia moji kolegovia a priatelia, ľudia z jednej brandže, robiaci to, čo robím aj ja celý život, s človekom to

trošku zamáva. Pocitujem vďačnosť. Nie je v tom pýcha ani nafúkanosť. Uvedomujem si, že umenie sa nedá merať, že sa nedá oceňovať objektívne. Jednoducho, asi som bol prvý na rane a neskôr budú ocenení ďalší a ďalší autori. Prajem im to a dožičím z celého srdca. Pri tejto príležitosti som vďačný Zlatému oriešku za to, že som sa tu stretol s mojimi priateľmi, kamarátmi, ktorých som nevidel rok, niektorých desať rokov. Uisťujem sa, že spisovateľ nie je sám. Všetci sme na pleciach tých, ktorí boli pred nami. Napríklad aj Marienky Ďuríčkovej, ktorá dala meno tejto ceny. Ju som čítal ešte ako decko, neskôr sa stala mojou kamarátkou, kolegyňou. Chvíľu sme spolu kráčali životom. A teraz som to možno ja, kto potiahne niť príbehu. Po mne prídu zas ďalší, noví rozprávači, ktorých

sme dnes videli alebo počuli, pretože tu boli veľmi bystré deti. Toto je pre mňa dôležité.“

Posledný oriešok ôsmeho ročníka festivalu rozlúskla riaditeľka Mestskej knižnice mesta Piešťany Margita Galová poďakovaním usporiadateľom a partnerom, bez ktorých by sa takýto veľkorysý projekt sotva podarilo uskutočniť.

Spolu s ňou verím, že Zázračný oriešok má svoju budúcnosť. Propa-

gácia detskej rozhlasovej tvorby je pri súčasnom konkurenčnom mediálnom boji formou zápasu o rozvoj detskej fantázie a osobnostnej identity. Rozhlasové médium, podobne ako kniha, je nenahraditeľným umeleckým prostriedkom, ktorý v dieťati rozvíja kreativitu, estetické cítenie a etické smerovanie. Tento festival je zasa rozprávačom, ktorý najprirodzenejšou cestou posúva informáciu o umeleckom slove a jeho sile do svojho najbližšieho okolia.

Na záver VIII. ročníka festivalu rozhlasových rozprávok riaditeľ RTVS Václav Mika poďakoval riaditeľke Mestskej knižnice mesta Piešťany Margite Galovej za spoluprácu

ondrej sliacky

Škola Štúrova

Mladá štúrovska generácia, skôr mladoni než muži, ktorá v prvej polovici 40. rokov 19. storočia začala nahlas hovoriť o tých, z ktorých vzišla, ako o národe, nesnažila sa vyhnúť ani takej zdanlivo marginálnej oblasti, akou bola škola. Pritom školu a všetko, čo s ňou súviselo, nechápala v edukačnom slova zmysle. Vníkala ju ako prostriedok aktivovania národného vedomia. Toho vedomia, ku ktorému ju priviedla práve škola. Pravda, nie dedinská, v ktorej drali svoje chlapčenské nohavice, ale levočská, kežmarská, štiavnická a predovšetkým prešporská, kde už namiesto rektorov učili páni profesori. Na hmotné statky síce takí istí bedári ako ich dedinskí kolegovia, no zato s diplomami slávnych nemeckých univerzít vo vrecku. „Už je to v našom veku dostatočne od všetkých, čo chcú národ ku znovuzrodeniu priviesť, uznané, že sa musí urobiť obnova in capite et membris, od jadra a koreňa pri dietskych našich v školách a ústavoch vychovateľských...“ konštatoval roku 1847 v Orle tatránskom jeden z nich – Ctiboh Zoch.¹ Preto je celkom prirodzené, že aj celonárodný osvetový spolok Tatrín,

„jednota milovníkov národa a života slovenského“, predchodca Matice slovenskej, od svojho vzniku roku 1844 venuje pozornosť problémom slovenskej školy a jej poslaniu. Dôkazom toho je už jeho ustanovujúce zhromaždenie, na ktorom Ľudovít Štúr, jeden zo zakladajúcich členov spolku, odmietol dovtedajší uhorský školský systém a súčasne navrhol vypracovať koncept národného slovenského školstva, „podľa ktorého by sa mládež slovenská vychovávala a vzdelávala, a síce predne: za ľudí ako občanov sveta, potom za ľudí ako občanov uhorských v rakúskom cisárstve, naposledok za ľudí zvláštnych učených a vzdelancov“.²

Štúrov návrh, ktorý sa pokúšal riešiť vzdelávacie a výchovné zameranie dobovej slovenskej školy, pravdaže, elementárnej, iné sme ani nemali, sa stretol u členov Tatrína s priaznivým ohlasom. Všetci – medzi nimi J. M. Hurban, J. M. Hodža, C. Zoch, J. Král, J. Francisci, J. Matúška, P. Kellner – „vyslovili sa za polepšenie našich škôl a za napomoženie a zdokonalenie vychovávania, aby mládež slovenská bola vyučovaná a vyučená, vychovávaná

a vychovaná, a nie trýznená alebo daromným bleskom kadejakých povrchných známostí zlepená.“³

Štúrov návrh na zreformovanie uhorského a v rámci neho i slovenského školstva napriek svojej fragmentárnosti je zaujímavý z viacerých aspektov. Predovšetkým však tým, že má vizionársky charakter. Ibaže Štúr bol i pragmatik, a teda nemohol nevedieť, že to, čo navrhuje, je pre slovenskú školu, pre jej dedinských rektorov absolútne nereálne. Napriek tomu je to on, kto od školy, v ktorej ani nie v laviciach, ale rovno na zemi sa neraz tiesni aj viac ako sto detí, a aj to iba v zimných mesiacoch, od školy, v ktorej okrem prastarého šlabikára a rektorskej ferule niet žiadnej vhodnej učebnej pomôcky, žiada, aby žiakov nielen alfabetizovala, ale vzdelávala a vychovávala, a to „za ľudí ako občanov sveta“. On, údajne ešte i dnes nacionalista par excellence, na rozdiel od tých, ktorí čoskoro budú pod poslaním školy rozumieť stroj, do ktorého sa vhodí slovenský žiačik a vypadne z neho uhorský, to jest maďarský vlastenec, kladie dôraz na univerzálne, nie nacionálne hodnoty. Až potom hovorí o výchove detí ako o budúcich občanoch Uhorska, pričom ani jediným slovom nenaznačí, že to nemyslí úprimne. A nacionalistická slama netrčí z čižiem ani tých, čo v Liptovskom svätom Mikuláši s jeho vizionárskym školským konceptom nadšene súhlasia. Slovenská mládež má byť „vychovaná a vyučená, vychovávaná a vychovaná“, prikyvujú ešte donedávna žiaci svojmu len o pár rokov staršiemu učiteľovi. A pritom nik by sa nemohol diviť, keby nacionálny úmysel aspoň naznačili, čo len polohlasom, pretože nie až v prvej polovici 40. rokov 19. storočia, ale už o dobré dve desať-

rošie skôr sa nahlas začína hovoriť – pripomeňme si maďarizačné projekty grófa Ladislava Medňanského, paradoxne akceptujúceho autochtónnosť Slovákov a ich kultúru – o nevyhnutnosti asimiláciou nemaďarských identít vytvoriť Veľké Uhorsko.

Mládenci slovenskí, ktorí už sebavedome dvíhajú hlavy, v tomto ohľade sa radšej púšťajú do kritiky vlastnej, nie maďarskej školy. Že tá dedinská, s hlinenými stenami a slamou prikrýtou strechou, ich naučila gramotnosti, položila základy toho, čím sú, že ich natrvalo spútala s tými, z ktorých vzišli, vtíkala im do hláv mravnosť Mojžišových kamenných dosiek, bez ktorej by svet nebol svetom, nie je teraz podstatné. Predsa len nedávno ešte nimi lomcovala puberta, prečo by teda mali byť iní, než sú všetci v ich veku. Všetko staré je samozrejme nanič i s tými, čo ho zosobňujú. Pričom ne jeden dedinský rektor ich detstva bol na svoje pomery neuveriteľne vzdelaný. Keď Samuel Štúr, rektor v Uhrovci, roku 1828 priviedol do Rábu, dnešného Györu, svojho trinásťročného syna Ľudovíta a spolu s ním aj jeho dvoch kamarátov, ohlásil sa u miestneho farára a profesora gymnázia Leopolda Petza a nových žiakov mu nepredstavil po nemecky či po maďarsky, ale perfektnou latinčinou.⁴ Lenže kdeže už lanské snehy sú. Starí rektori sú pre mladoňov symbolmi starej školy. A tá... hrôza čo len pomyslieť! Vychova – trýznenie, vedomosti – zlepenec kadejakých povrchných poznatkov. A pritom Tešedík, Hamaliar, Jozefi, Tablic, Kollár, ktorí tú starú školu predstavovali, roky list za listom spisovali Čítanku, do ktorej ukladali to najlepšie, čo osvietenci vedeli, a túžili, aby to vedeli aj ich deti. Našťastie prví štyria sú už na pravde božej, nepoču-

Ján Kollár

jú, akej vďaka od tých, čo ich majú nahradiť, sa im dostáva. A Kollár? Ten si ešte užije! Pár listov v kalendári zožltne a Štúrovi mládenci, čo ako deti s jazykom medzi zubami sa gramotnými stávali skrze jeho Čítanku, vyhrnú sa naňho ako osy. Čo tam potom, že ešte nedávno na rumoch Devína s pátosom vlastným ich veku, spolu so svojím mladučkým učiteľom, deklamovali Slávy dceru div nie takým hlasom, že sa triasli múry viedenského Hofburgu. Teraz pre toho, čo napísal Magnu chartu ich kultúrnosti, čo ich nainfikoval slovanstvom a slobodou – a prostredníctvom monumentálnych Národných spievaniek aj slovenskosťou – majú len slová opovrhnutia. Ich ideál, boh na slovenskom a slovanskom nebi, sa totiž vyrútil na ich milovaného učiteľa. Vlastne vyrútil sa na reč, ktorú ich učiteľ z prítmnia maštalí – Kollárovo slová – vyniesol na denné svetlo. A to je neodpušiteľné. Tá reč je totiž

rečou ich otcov a materí. A že sa ňou nepíše? Bude sa!

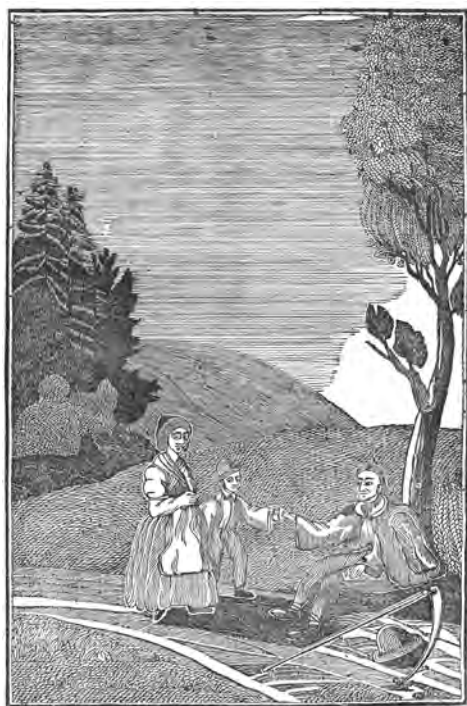
No ešte prv ako sa tak stane, na zakladajúcom zhromaždení Tatrína sa stará škola nielen praniekuje, ale sa uvažuje aj o tom, čím a ako ju čo najskôr nahradiť. Prvý na rane je, samozrejme, Kollár a jeho Čítanka. Nejde však o revanš, hoci vzhľadom na okolnosti, ktoré nastali, mohlo by sa tak zdať. Štúrovským mladoňom Čítanka, pravdaže, nevyhovuje, nemôže vyhovovať svojou českou podobou. Majú už vlastný spisovný jazyk. To, čo im na nej prekáža predovšetkým, je fakt, že *Čítanka anebo Kniha k čítaní pro mládež ve školách slovanských v městech a v dědinách*⁵, koncipovaná na spôsob nepríťažlivých osvietenských vzdelávacích traktátov ako encyklopédia, za tých dvadsať rokov, čo vyšla, zastarala nielen na tele, ale i na duchu. Je treba vytvoriť novú elementárnu učebnicu, ktorá by reagovala na nový čas, ale i na nové metodologické výzvy a predstavy o moderných učebniciach. Ako zlý vtíp pritom vyznieva fakt, že tejto úlohy sa nezhostil žiaden z bývalých Štúrových žiakov, kritizujúcich v Liptovskom sv. Mikuláši starú osvietenskú školu, ale Ján Kadavý, fanatický obdivovateľ Kollára a jeho českej slovenčiny, o ktorej nechceli počuť ani Česi, ani Slováci. Možno, nie je to isté, ale asi skôr nie než áno, Kollár by bol zniesol, že po rokoch sa niekto odvážil vytvoriť aktuálnejšiu učebnicu pre slovenské ľudové školy, než bola jeho Čítanka z roku 1825. No že to urobil Čech, ktorého pred rokmi prichýlil na svojej fare ako učiteľa, a navyše za jeho chrbtom, bez toho, aby naznačil len slovičkom, čo chystá, to sa ho dotklo. Čítanku, na ktorú si tak potrpel, stačilo predsa len oprášiť, staré pasáže vypustiť, napísať nové, tak ako to

kedysi urobil on, keď si už starí páni z Učenej spoločnosti banského okolia nevedeli rady s rukopisom, s ktorým sa vyše pätnásť rokov trápili, a Čítanka mohla fungovať ďalej. Čo ho však dovedlo takmer do nepríčetnosti, bol jazyk Kadavého „paškvilu“, jazyk odpadlíka Štúra, ktorý sa odvážil spochybniť jeho jazykový koncept Slovanstva. A tak kňaz-nekňaz, majúci odpúšťať a milovať svojich odporcov, Kadavého nocou vyprašil z Pešti ako prašivého psa. *Čítanka pre malje djetki* (1845)⁶ nie je pritom – až na fakt, že bola jednou z prvých kníh, ktoré uvádzali štúrovský spisovný jazyk do života – žiadne unikum. Formálne síce nebola skomponovaná na prekonaný spôsob osvietenských encyklopedických učebníc, presadzovala viac beletristiku než náučné texty, to, čo si v nej žiaci mali čítať, príliš však so Štúrovou predstavou o obsahu novej školy, jej zamerenia nekorešpondovalo. I to bol nepochybne dôvod, pre ktorý sa Kadavého rozhodli vymeniť August Horislav Škultéty a Jonatan Dobroslav Čipka. Obaja oddaní Štúrovi a jeho predstavám o škole začali písať pre deti, ale inak než Kadavý. *Zornička, zábavník pre djetki* (1846)⁷, ktorú vzápätí vydali, stala sa udalosťou. Útla zbierka poviedok, v ktorej nechýbali ani detské motívy, pritom tak ako Kollárova Čítanka vychádzala a cielila k mentorovaniu dieťaťa. Na rozdiel od osvietenských abstraktných ponaučení neraz natlačených do katechetických šuplíkov snažila sa však plniť to, čo sa od nej vo všeobecnosti očakávalo, ohľaduplnejšie. „*Zo suchej teórie a cnosti, pobožnosti, modlitbe a povinnostiach často ani sami filozofi nezmúdrejú, a tým menej krásny svet detský duchovne vzrastá,*“ rozplýva sa nad Zorničkou Mikuláš Dohnány, „ukáza-

ná ale dieťaťu skrz deje života cnost, pobožnosť a povinnosť vedie i starých nie nečasto k rozmyšľaniu o sebe a mládež priťahuje zavše ku šlachetnému a poriadnemu životu.“⁸

Štúrovská literatúra pre deti, aj keď je tak ako jej osvietenská predzvesť školou mravouky, predsa je len iná v tom zmysle, že popri „*nakreslení mravno-kresťanského života je vzatý ohľad i na národnosť slovenskú*“.⁹ Len tak môže plniť to, čo od nej Štúr a jeho žiaci očakávajú, totiž byť nástrojom obnovy „*in capite et membris, od jadra a koreňa*“. Múdrosť Škultétyho a Čipku, prvého predovšetkým, spočíva v tom, že toto všetko nielen vedia, ale sa aj v medziach svojich schopností usilujú vyjadriť tak, aby malého žiacka zaujali. Škultéty o tom presvedčí

Frontispice Zorničky I. (1846)

najmä v zborníčku školských veršikov *Rečňovanka* (1850)¹⁰, ktorý sa nadlho, až takmer na vyše polstoročie, kým pod Javorinou nezačne veršovať tamojšia rektorská slečinka, stane kultovou básnickou čítankou slovenských detí. Podľa Štefana Krčméryho, obe štúrovské knižočky pre deti, dva zväzky *Zorničky* i dva zväzky *Rečňovanky*, boli kvetmi prvého prebúdzenia sa slovenského života. Že tie kvety nevoňali, boli skôr umelé než živé, je pravda, už iná vec. V čase, keď štúrovskí mládenci uvažovali o zmysle a obsahu elementárnej, pre nich národnej školy, dôležité bolo, že tieto kvety vôbec vyrástli. Napokon, všetko je len v začiatkoch, lady sa čoskoro pohnú, objavia sa noví autori, ktorí sa viac „vpravlia do detinského tónu“, než sa to podarilo im.

Momentálne, to jest v rokoch 1847 – 1849, má však Štúr iné starosti ako je škola a všetko, čo s ňou súvisí. V Európe sa začína blýskať, v Paríži už lietajú iskry, ktoré kedykoľvek môžu prerásť do neuhasiteľného kontinentálneho požiaru. A hlavy nedvíhajú len Francúzi. Slobody sa začínajú domáhať ďalšie a ďalšie národy. Štúr v tomto ohľade nie je romantik, ako sme si ho zaškatuľkovali. Je realista, ktorý vie, že buď teraz alebo nikdy. A tak na prešporskom uhorskom sneme, kde nie je akreditovaný ako spravodajca Slovenských národných novín, ktoré medzitým založil, ale ako poslanec za slobodné kráľovské mesto Zvolen, sa zvýšeným hlasom domáha slobody. Sociálnej slobody. Dokonca tak horlivo, že kolegovia žurnalisti v službách zlatom vyšnurovaných mentiek jeho vystúpenia diskreditujú novou, dovtedy neznámou nálepkou – komunistické. V tomto ohľade, v nevyhnutnosti oslobodenia národov Uhorska spod nedôstojného sociálneho poddanského systému, si tento strunistý, najpohľadnejší muž uhorského snemu s iskriacimi modrými očami, rozumie, a nielen v parlamentnom bufete, najmä so svojím, tiež krásavcom, akoby jeden druhému z oka vypadli, maďarským kolegom Lajosom Kossuthom. Pochytý sa s ním až potom, keď „otrhaný slovenský advokát“, ako Ľudovíta Košuta častujú peštianske aristokratické bulvárne plátky odvolávajúce sa na jeho pôvod po otcovi, tie isté práva, ktorých sa dožaduje pre vlastných, odmieta priznať Slovákom. V tej chvíli Štúrovi neostáva nič iné, len uchádzať sa o priazeň toho istého Hofburgu, ktorého múry chcel kedysi búrať Kollárovou Slávou dcerou. Lenže čert ako diabol. Viedeň najprv nasľubuje hory-doly, a keď je po všetkom, keď telá jej

úhlavných nepriateľov zadupú kopytá kozáckych koní do világošskej čiernej zeme, vysporiada sa aj so slovenskými spojencami. Jednému po druhom pekne-krásne pristrihne ich plebejské krídelká. „Predtým, čo aj pod jarmom maďarským, mali sme predsa aký-taký život...“ žaluje sa v januári 1851 Štúr svojmu ruskému priateľovi Sreznevskému, „ale teraz v nemeckom cviku, v stave obležania nemáme ničoho... miesto maďarskej predtým panovačnej reči máme u nás teraz všetky reči rovnoprávne, len nie slovenskú...“¹¹

A to nie je jediná pohroma, ktorá Štúra sťahuje z rebelských oblakov na tvrdú zem. Prichádzajú rany Jóbove. Najprv mu v Modre umiera brat, o niekoľko mesiacov v Uhrovci otec, o rok nato v nenávidenej Viedni, v ktorej mimochodom ustanovil Slovenskú národnú radu, mu umiera platonická láska Adela Ostrolúcka, o krátky čas po nej v Uhrovci matka. Čo iné, chudákovi, ostávalo, ako dva dni pred Štedrým dňom roku 1855 s nabitou puškou skočiť v zasnežených trlinských poliach ponad zľadovatenú priekopu... No aj toto, táto fatálna tragédia, je ešte znásobená ľudsky nepochopiteľnou udalosťou. Tou je dlaň, ktorú nastavil furman, čo v onen tragický deň šiel zo Šenkvic do Kráľovej a za dovoz smrteľne zraneného vodcu národa do Modry vyinkasoval pred ním, zvíjajúcim sa v neznesiteľných bolestiach, od jeho švagrinej, vdovy so siedmimi sirotami, nie tridsaťtri, ale rovných päťdesiat grajciarov v striebre...

Napriek tomu to nie je Štúrov koniec. Ideály, hoci aj tie vkladané do školy ako obnovy in capite et mebris, našťastie cez zľadovatené priekopy neskáču. A tak o pár rokov neskôr sa o škole hovorí znova. Pravda, už bez Štúra, ale na zhromaždení, na ktorom

je skrze svojich žiakov predsa len prítomný. Na pamätnom svätomartinskom memorandovom zhromaždení si ktorýsi z nich spomenie, že Štúr tri roky pred smrťou chcel v Modre založiť prvé slovenské vyššie gymnázium, dokonca s evanjelickou teologickou nadstavbou. Dnes už o tom vie málokto, ale vtedy to bola pre Štúra životná záležitosť. Navyše opäť za tým bola šanca, ktorá sa nedala nevyužiť. Viedenská vláda akoby sa bola rozpamätala na sľuby, ktorými v čase smrteľného ohrozenia chcela získať pomoc aj od tých najslabších, prikázala zriadiť v Hornom Uhorsku, na území obývanom Slováckmi, „*dakolko gymnázií slovenských*“. Nuž nie div, že naivný Štúr

Titulný list I. zv. Rečňovanky z roku 1850

Memorandové zhromaždenie v Turčianskom sv. Martine 6.-7. júna 1861

jej opäť raz naletí. „Ale i to,“ vytriezvene konštatuje v spomenutom liste ruskému slavistovi Sreznevskému, „vyšlo ako všetko druhé... náš spolok Tatárín vzkriesiť nemôžeme, novín nemáme žiadnych okrem tých, ktoré vláda pod názvom Slovenské noviny sama vo Viedni vydáva a ktoré málokto číta a ešte menej kto predpláca, muži slovenskí od vlády sú odstrčení, potupeaní, prenasledovaní, tí, ktorí urobili, čo len mohli pre vládu, na posmech vydaní...“

Lenže v Turčianskom sv. Martine sa nepíše rok 1851, ale 1861. Po desaťročí bachovskej hluchoty-nemoty, na martinských holiach znova horia vatry, tentoraz memorandové. Prečo by sa nemohlo teda podariť to, čo nešlo

pred desiatimi rokmi? Navyše tí, čo ich zapálili, nie sú už dôverčiví mláďenci. Sú to zrelí muži, ktorých povestné viedenské rožky, symbolizujúce porazený turecký polmesiac v roku 1683, len tak ľahko neopijú. A tak už nie v Modre, ale v gemerskej Revúcej, ďaleko od zraku tých, ktorých memorandové hornouhorské slovenské Okolie vyplašilo k smrti, na samosprávnej cirkevnej pôde sa začne obnova národa od jadra a koreňa pri dietkach našich...

Čudné sú to dietky, čo sa ráno čo ráno hrnú do jedného z revúckych ošarpaných meštianskych domov. Namiesto panskej obuvi – krpce, namiesto študentských mentiek – haleny... Keď sa chýr o tejto „žobráckej

škole“, čo si Slováci na čele s Augustom Horislavom Škultéty, Štúrovým žiakom a chránenom, založili, donesie do Zvolenskej stolice, k Bélovi Grünwaldovi, od smiechu dobreže nepukne. Lenže o rok či dva, keď mu dochádzajú prvé raporty, začína mu svitať. Veď aká to môže byť škola, ktorej patrónom je Daxner, hurbanovec, pansláv, ktorý len zázrakom v štyridsiatom deviatom pre vlastizradu Uhorska neodvisol na honvédskej žinke a teraz buntuje znova? Dokonca sa dožaduje slovenskej autonómie. Lahká odpoveď! Preto ak on, podžupan Zvolenskej stolice, vlastenec, o ktorom s úctou hovorí samotná Pešť, aj keď je z nemeckého otca a slovenskej matere, niečo nepodnikne hneď a teraz, o pár rokov tu nebude jeden, ale tisíc Daxnerov.

A možno nie je všetko také čierne, ako sa zdá. Hlavne nie je neskoro na to, aby to hadie dúpã rozmetal na všetky strany sveta. Stačí, aby do Revúcej poslal komisiu, komisiu nie, tá by bola nápadná, inšpekciu, čo by sa milým rodákom pozrela na zúbky. Že mu to nenapadlo hneď! Gymnázium, hoci cirkevné, musí predsa mať svoje regule, štátom garantovaný vyučovací obsah... žeby ho táto žobrácka háved dokázala zvládnuť? Vylúčené! Lenže keď sa inšpekcia z Revúcej vrátila, zvolenský podžupan nevie polapiť dych. Všetko je v poriadku, žiadni dedinskí rectori, samí kvalifikovaní profesori. Ivan Branislav Zoch, absolvent viedenskej univerzity, dokonca doktor filozofie. A maďarčina? Radosť počúvať. A nielen maďarčinu, ale i nemčinu, latinčinu, gréčtinu... A hodiny uhorskej histórie? Excelentné... vlastenecké! Jeden problém by tu však bol... slovenské gymnázium nemá učebnice slovenčiny.

Aspoňže to, ironicky sa uškľabí Grünwald a akoby mu odľahlo.

Lenže práve vtedy tie učebnice, vlastne učebnicu, zadáva vo Viedni do tlače Emil Černý, mladučký, dvadsaťštyriročný profesor banskobystrického bilingválneho gymnázia, ktorého patrónom nie je nikto iný ako biskup Štefan Moyzes. Moyzes, táto „škodná“ v Grünwaldovom „felvidéku“, nie je však len rímskokatolíckym predstaviteľom banskobystrickej diecézy. Je aj predsedom Matice slovenskej, inštitúcie, ktorá je životným dielom, ale, žiaľ, i labuťou piesňou Štúrovej generácie. O tom, čo sa stane o pár rokov, sa však v Martine ešte nevie. Vie sa len jedno – ak sa má všetko to, čo táto generácia vytvorila, tie literárne skvosty stať kultúrou, národnou kultúrou, a tak byť hrádzou asimilácie, musí sa k národu i dostať. Pravda, slepý Hrebenda roznáša vo svojom batôžku slovenské knižočky, derie krpce z jednej stolice do druhej, no ak sa mu niečo z toho jeho batôžka míňa, sú to len kalendáre a snáre, skvosty málokeddy. Napokon, kto by ich aj čítal? Ľud? A ktorý? Ten, ktorý si štúrovskí mladoni idealizovali, ktorým sa nadchýnal tvorca Detvana, a či ľud, o ktorom starý Hurban píše svojmu synovi Svetozárovi: *„Je to hnusný ľud, ožranstvu oddaný, chabý, na potvoru obrátený... Moji Hlbočania po tri razy stáli so mnou na voľbištiach, vzdor zberbe ostatných okolitých obcí; napokon i oni odišli lárom-fárom... Inak obce nad obce hrnuli sa za sudmi. A tak to bolo všade. Nuž čo chce, kto chce s idealizovaním ľudu? Ba šľahať treba ten ľud...“*¹² Pravda, len potajme, v korešpondencii, nie verejne ako ten panslavistický blázon zo Župčian! Veď čo iné potrebuje Pešť? Len dôkaz o našej mravnej spustnutosti, nespôsobí-

losti byť súčasťou civilizovanej Európy. A tak treba zachovať dekórum, zvelebovať ľud, ktorý podľa Hurbana „*mu-sí zhnúť a z neho Boh len vyvedie pokolenie lepšie*“, čítajme: pokolenie kultúrne, vzdelané.

A sme znova pri mladých štúrovcoch. Napriek svojmu veku vedeli a videli, čo ospevujú. Preto tie rôzne osvetové spolky, medzi nimi aj miernosti. Ich učiteľ je však vizionár. Vie, čo pred tisíročiami vedel starozákonný Mojžiš, že starý, otrocký národ musí zahnúť, aby vzniklo nové, slobodné pokolenie. Len zásluhou tohto pokolenia, zásluhou jeho vzdelanosti, nie zástupných osvetových spolkov, môže vzniknúť niečo, čo už nebude etnickým spoločenstvom, ale národom. Národom v modernom zmysle slova. A vie to nielen Štúr, vedia to i jeho zostarnutí žiaci v memorandových rokoch, preto to odhodlanie stoj čo stoj zveľa-

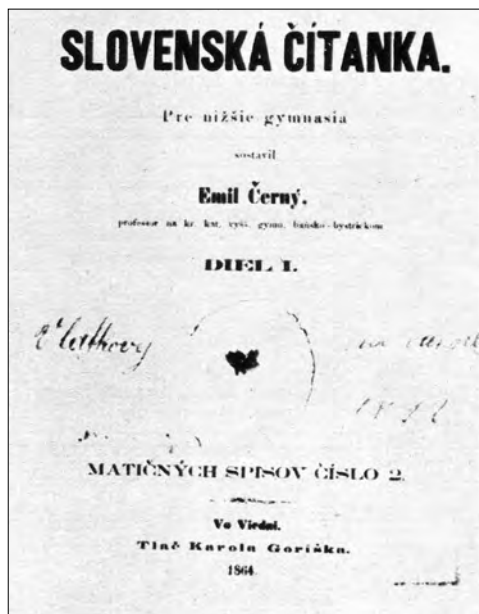
ďovať revúcke gymnázium a postupne zakladať ďalšie a ďalšie. Preto matiční „výborníci“ rozhodnú a vzápätí poveria svojho vari najmladšieho kolegu, aby pre veľkorevúcke gymnázium a pre všetky ďalšie slovenské stredné školy, ktoré ešte nie sú, ale s božou pomocou zaiste budú, vytvoril knihu, čo bude kultúrnou základinou národa. Emil Černý túto knihu, vlastne jej dva zväzky, vytvorí a nazve ju už nie Čítankou, ako kedysi nazval svoju generačnú učebnicu Kollár, ani nie Čítankou pre malje djetki, ako to urobil priateľ Štúrovcov Ján Kadavý, ale aby nik nepochyboval, o akú knihu ide – nazve ju Slovenská čítanka I-II (1864 – 1865).

Pravdaže, teraz už nikto neprichádza za Grünwaldom s tým, že v Revúcej niet slovenskej knihy. Je a aká! Je to prezentácia všetkého, čo „buta tóti“ vytvorili, všetky ich generácie, nielen tá, čo mu čoraz viac leží v žalúdku. Podžupan Zvolenskej stolice nie je predsa hlupák. Nielenže tuší, vie, čo táto kniha urobí s tými revúckymi chlapčiskami. Lenže môže len škripať zubami. A zariadiť, aby Daxnera štátne úrady šupli na Dolnú zem. Žijú tam predsa potomkovia slovenských prisťahovalcov, potrebujú slovenského advokáta. Nech ho teda majú.

O pár rokov je však už všetko inak. Viedenský Hofburg sa rozhodol raz a navždy zlikvidovať uhorský problém, vyrovnal sa so svojimi úhlavnými nepriateľmi. Že sa tým zriekol Slovákov? Akých Slovákov? Tých večných prosebníkov? Nech si ich užijú Maďari.

Ako prvý z nich si začína užívať Béla Grünwald.

S okamžitou platnosťou ako protištátnu, panslavistickú, šíriacu národnostnú nenávisť zakazuje Slovenskú čítanku. A to je len začiatok kampane, ktorú rozpúta proti vyššiemu veľ-

Matičná Slovenská čítanka Emila Černého

Prvé slovenské gymnázium v Revúcej (1862 – 1874)

korevúckemu gymnáziu. Oficiálna komisia, ktorá má vyniesť definitívny likvidačný verdikt, na takýto krok znova nenachádza presvedčivý právny dôvod. A vtedy Grünwald, ktorého už zamestnáva likvidácia Matice, ponechá všetko na zriaďovateľa školy, superintendenta Czékusa, o ktorom Michal Mudroň poznamenal, že pán Boh musel byť poriadne našťvaný na Slovákov, keď ho urobil ich biskupom. Čo teda neurobil kvázimaďar, urobil kvázislovák.

Dalo by sa očakávať, že v čase, keď je koniec Štúrovej školy, koniec definitívny, všetci učbári si nabijú poľovnícke pušky a v totálnej depresii začnú preskakovať priekopy revúckych poľí. Ani nápad. Stromčeky sú zaštepené,

potuteľne sa usmieva starnúci Škul-téty. A nielen v Revúcej. Šlachtilo sa aj na nižších gymnáziách v Turčianskom sv. Martine a v Kláštore pod Znievom. A nie pár stromčekov. V troch slovenských gymnáziách dralo lavice vyše tisíc slovenských chlapcov.

Takže aký koniec? Profesori troch slovenských gymnázií boli nielen vynikajúci učitelia, ale aj výborní štepári. Čo zaštepili, to zarodilo.

Nehovoriac už o tom, že pred krátkym časom, ešte pred rozpustením slovenských matičných gymnázií, objavil sa v Národných novinách úvodník mladučkého Vajanského, syna Jozefa Miroslava Hurbana. Ten úvodník mal názov Škola a život...

POZNÁMKY

- 1 ZOCH, C., 1847. Zornička. In: Orol tatrán-ski, č. 72, s. 574.
- 2 RAPANT, D., 1950. Tatrín. Martin: Matica slovenská, s. 179.
- 3 C. d.
- 4 JURÍČEK, J., 1971. Ludovít Štúr. Bratislava: Mladé letá, s. 18.
- 5 KOLLÁR, J., 1825. Čjtanka anebo Kniha k čjtání pro mládež we sskolách slowan-ských w městech a w dědinách. W Budj-ně: W Královské universické tiskárně 1825, 231 s.
- 6 KADAVÝ, J., 1845. Čjtanka pre malje djetki. Budín: J Gyurián a M. Bagó, 48 s.
- 7 ČIPKA, J. a ŠKULTÉTY, A. H., 1846. Zor-nička, zábavník pre djetki I. zv., Levoča: Tlač Wertmüller a syn, 91 s.
- 8 DOHNÁNY, M., 1851. Rečňovanka I. In: Slovenské pohľady, diel II, zv. 1, s. 18 – 19.
- 9 C. d.
- 10 ŠKULTÉTY, A. H., 1850. Rečňovanka pre slovenskje školi. Banská Bystrica, Nákladom Spoločnosti podsitnianskej pre lacné školské knihy, tlač Filip Machold.
- 11 JURÍČEK, J., 1971. Ludovít Štúr. Bratislava: Mladé letá, s. 205.
- 12 List J.M. Hurbana S. H. Vajanskému. Hl-boké 14. 4. 1883.

Za Pavlou Kováčovou

10. 12. 1931 – 11. 4. 2014

Odišla, ako žila. Potichu. Pritom to nebola len skromná, nekonfrontačná žena. Bola i nezvyčajne vnímavá pre starosti iných, chápavá. A neuveriteľne pracovitá. Pred štyridsiatimi rokmi napísala takmer dvadsiatku rozhlasových hier pre dospelých i pre deti. Najmä pre tie. A neboli to hry do dramaturgického počtu. Nejedna z nich bola a zostala rozhlasovým skvostom. *Trebárs hned' prvá, Brat Čolo*. V čase, keď opäť raz prituhlo, keď ideologizmus znova začal nahrádzať hodnoty pseudohodnotami, Pavla Kováčová nabrala odvahu a napísala hru, pri ktorej sa z jej ľudskosti tajil dych. Napriek tomu pre mňa bola a zostane autorkou *Danky z Gaštanového nábrežia*, útlej lyrickej knižočky, v ktorej sa vrátila do čias svojho ľubľanského detstva. Vlastne vrátila sa k svojim koreňom, k vôni stolárskych stružlín svojho starého otca, ktorý v čase začínajúceho vojnového besnenia zasieval do svojej vnučky práve zniečka ľudskosti. Príbeh malého dievčatka nie je tak len o milenom vzťahu dvoch ľudí, dieťaťa a starca. Je to príbeh o dobre v ľuďoch, po ktorých ľudskosť zostane aj potom, keď už odišli.

ONDREJ SLIACKY

Raz dávno, za siedmimi horami a siedmimi dolinami, v mojej izbičke som sa rozhodol, že každej z mojich vnučiek i vnukov venujem rozprávkovú knihu. A tak ako rásťli, pribúdali knihy: *Rozprávka o Marianke, Zuzanka a pán Odilo, Jakub s veľkými ušami, Trinásťta komnata* (pre Katarínku), *Jonatán malý ako omrvinka*. Tri vnučky + traja vnuci = 5, matematika nebola mojím „oblúbeným mačiatkom“, ale teraz som sa nepomýlil, dobre som to spočítal. Jurko nemá knihu, napísal som mu poviedku. Počas neprestajných túlačiek našiel ďaleko v lese ovčiaka uviazaného o smrek. Na jeho nebeských hodinách bolo o minútu dvanásť. Juraj ho našiel vlastne dvakrát, priviedol k psovi svojho otca Petra. Nezablúdil. Ovčiaka s vrecom granúl, lebo bez neho by ho neprijali do psieho kolektívu, po návšteve veterinára odviezli do psieho útulku v Kežmarku. Mám pocit, že som niekomu zostal dlžníkom. Mal by som sa nepríjemného pocitu zbaviť...

Na konci radu stojí Jonatán, malý, ale neobyčajne múdry chlapec, ktorý vie o mne tak málo, akoby vedel všetko. Keď sa stretneme, podá mi ruku a spôsobne sa ukloní. Presne tak, ako to vidí u dospelých. Potom ma objíma. Mlčanie nie je cnosť. V Jonatánovom prípade nedokonalé vyslovovanie detskej myšlienky je trápenie. Vidieť to na tvári malého človečika. Fyziologický vývoj a reč prichádzajú u Jonatána pomaly. Keď som sa rozhodol venovať mu knihu, pomyslel som si, že by mala byť oslavou jeho detstva.

Jonatán v rozprávkovej knihe je starší, ale zostáva dieťaťom. Chodí do prvej A, býva s rodičmi v Zabudnutej uličke. Všetko, čo vyzlečie alebo prinesie zo školy, hodí pod stôl. V izbe má ustavične otvorené okno. Tak si ho obľúbil, že väčšinou vychádzal z domu oknom. Také okná bývajú v starších domoch. Malé domy patria deťom. Jonatán je malý ako okrušinka, omelinika, odrobinka alebo omrvinka... Spáva v Jadranskom mori, pretože sa prikryva modrou perinou, neobyčajne podobnou spenenej morskej hladine.

Každé dieťa má aspoň jedného kamaráta. Prvý Jonatánov kamarát vošiel

do chlapcovej izby oknom. Blížila sa polnoc a návštevník od rána nejedol. Bol tiež malý, menší ako Jonatán. Ako sa neskôr ukázalo, volal sa Baf. Vliezol do kufra cestujúcemu na železničnej stanici v Žiline, viezol sa vo vlaku, nečakane sa ocitol v Zabudnutej uličke. Náhoda je veľká pani, niekedy aj dobrosrdečná. Cestujúcemu s čiernymi fúzikmi sa nečakane otvoril kufor práve pod Jonatánovým oknom. Cestujúci zdvihol košeľe, trenírky a ponožku, všetko nahádzal do kufra, ponáhlal sa domov. Baf našiel otvorené okno, aby sa mohol začať príbeh Jonatána a jeho kamaráta Bafa.

Baf vedel čítať, mal sivý kožuštek a dlhý chvost. Keď sa tešil, skrútil sa mu chvostík do podoby husľového kľúča. Nádhera! To, čo vedel Baf, nevie každý myšiak. Priateľstvo vznikalo v čase, keď Jonatána unavilo vymýšľanie, ako sa najlepšie vyhnúť spánku.

Jonatánova mamička bola krásna a Krásna. Jonatán mal na školskom zošite napísane meno: Jonatán Krásny a prvá A. Mamička Krásna nevedela nič o myšiakovi Bafovi. Bolo to najväčšie Jonatánovo tajomstvo. Aké by bolo chlapčenské detstvo bez tajomstva?

V Zabudnutej uličke stáli domy vedľa seba, tešili sa so svojimi obyvateľmi, dožičili im všetko. Presvedčili ich, že neexistuje lepšie a užitočnejšie miesto na svete. Jonatánovým susedom bol pán Hugo Motalen, každý deň pod ružovou oblohou zobúdzať ráno krídlou. Pán Motalen miloval madam Lauru, ale ona to nevedela. A madam Laura milovala pána Motalena, ale ani on to nevedel. Nebyť Jonatána, nebolo by pán Motalen pobozkal madam Lauru na líce a nemali by nádhernú svadbu. Spieval na nej zbor vtáčikov

a vyhrával myši orchestr. Priletel nad Zabudnutú uličku na balóne.

Niekedy si dieťa nevyberie kamaráta, stane sa ním nechtiac. Takým bol čierny kocúr Kilimandžáro, narodeninový darček Jonatánovi, prekvapenie od rodičov. Pani Krásna a pán Krásny nevedeli o myšiakovi Bafovi, prvom Jonatánovom kamarátovi. Ani Baf, virtuóz v hre na pikole, si nevybral kamaráta. Pritrafil sa mu kocúr Kilimandžáro. Kamarátstva, aké boli v Zabudnutej uličke, nebývajú v každom dome.

Jonatán sa usmieval na Bafa, Baf na Kilimandžára, Kilimandžáro na pána Motalena a pán Motalen na každého, koho stretol. Ustavične fúkal do striebornej trúbky, svadobného darčeka. Takú podobu má pokoj a mier v domoch stojacich v Zabudnutej uličke.

Na tom, že môžeme listovať v knižke Jonatán malý ako omrvinka, má veľkú zásluhu náhoda, tiež bola milostivá.

Aj spisovateľ môže mať tajomstvá, najmä, ak píše pre deti.

RENÁTA MILČÁKOVÁ / J. Milčák: Jonatán malý ako omrvinka

Slnko vykuklo spoza bieleho, bruchatého mráčika. Obláčik vyčkával na chlapca Jonatána. Obloha zružovela. Sýkorka belasá zaspievala na jabloni „cerrretetetet“. Potom to niekoľkokrát zopakovala. V susednom dvore Hugo Motalen fúkol do mosadznej trúbky. Začalo sa ráno.

„Nevolaj ma pani Krásna.“

„Každý ťa tak volá,“ odpovedal Jonatán.

„Som tvoja mama!“

„Mám je veľa, ale pani Krásna iba jediná,“ mudroval Jonatán. „Predstav si, že by som v Jazmínovom parku zavolať mama!“

„Vedela by som, že niečo potrebuješ!“

„Ale to by si pomyslelo všetkých desať mám, pretože ich deti hrajú na trávniku futbal,“ zasmial sa Jonatán.

Jonatán sa vyspal do ružova, mal dobrú náladu.

„Poznala by som ťa po hlase,“ povedala pani Krásna.

„Vzdávam sa,“ zdvihol ruky prvák Jonatán.

„Daj ich dole, nevyzula som si papuču,“ zaštebotala pani Krásna.

„Mrzí ma, že som nemal pravdu,“ povedal Jonatán.

„Malým sa to stáva!“

„Budem ťa volať mamička Krásna.“

„To by šlo,“ povedala pani Krásna.

„Na stole máš raňajky, kakaové müsli s jogurtom.“

„Nemohol by to byť ementál?“

„Povedal si, že nenávidíš syry!“

„Áno, áno,“ koktal Jonatán, „ementál je deravý ako tričko Huga Motalena!“

„Pána Motalena,“ povedala pani Krásna

„Áno, pána Motalena,“ zopakoval Jonatán.

„Pán Hugo Motalen každý deň raňajkuje ementál,“ povedala pani Krásna.

„Preto má tričko pokreslené dierami?“ zasmial sa Jonatán.

Vybehol z domu v pyžame. Preliezol plot. Ocitol sa na dvore Huga Motalena.

„Dobré ráno, pán Motalen!“

„Nespíš? Iba teraz vykuklo slnko.“

„Už ste raňajkovali?- spýtal sa Jonatán.“

„Ani dnes si neprestal byť zvedavý,“ odpovedal Hugo Motalen.

Ukazovák utrel nátrubok krídlčky.

„Vždy ťa niečo trápi,“ pokračoval Hugo Motalen.

„Je to mimoriadne dôležité,“ šeptal Jonatán.

„Najprv fúknem do trúbky. Poznáš Talianske capriccio, Okrušinka?“

Jonatán Krásny pokrútil hlavou.

„Mám ti ho zahrat?“ spýtal sa Hugo Motalen.

Jonatán Krásny opäť pokrútil hlavou.

RUŽOVÉ RÁNO

Pán Hugo Motalen bol sklamaný. Myslel si, že Jonatán Krásny preliezol plot, aby zblízka počul jeho krídllovku.

„Nepokaz mi ráno!“ zvolal Hugo Motalen.

„Nechcem ho pokaziť, zobudili ste madam Lauru.“

„Ako to vieš?“

„Mávala z okna ružovým ručníčkom,“ povedal Jonatán Krásny.

„To mávanie patrilo mne?“ spýtal sa Hugo Motalen.

„Ako každé ráno,“ odpovedal Jonatán Krásny. „Počula vašu krídllovku.“

„Takže dnes bude krásny deň!“ potešil sa Hugo Motalen.

„Áno, bude, pozvete ju na viedenskú kávu,“ povedal Jonatán Krásny.

Hugo Motalen miloval madam Lauru, ale ona to nevedela. A madam Laura milovala Huga Motalena, ale ani on to nevedel.

Každé ráno sedeli pri okrúhлом stolíku s mramorovou doskou v kaviarni Café. Sfkali viedenskú kávu. Vášnivo si vykladali, čo krásne sa im v noci prisnilo.

Madam Laura bola herečkou, v izbe mala obrázky zo slávnych inscenácií, vavrínový veniec so zlatou stuhou, červené ruže vo váze z ružového porcelánu a zlatú medailu na žltej stužke. Ruže boli suché, starostlivo ich opatrovala. Zostali jej ako pamiatka na oficiera s vykrútenými fúzikmi. Prinášal jej ich do šatne po každej premiére..

Jonatán Krásny bol netrpezlivý, potiahol pána Motalena za rukáv.

„Stalo sa niečo?“ spýtal sa Hugo Motalen.

„Môžem raňajkovať s vami?“

„Pani suseda Krásna nie je doma?“ spýtal sa Hugo Motalen.

„Je, ale zaspala,“ klamal Jonatán.

„Neviem, čo si dám na raňajky.“

„Minul sa vám ementál?“ preľakol sa Jonatán.

„Nie, to nie,“ povedal Hugo Motalen. „Ementál je moje oblúbené jedlo.“

„Aj ja ho mám najradšej,“ klamal Jonatán.

Hladil si dlaňou bruško, jednostaj mliaskal.

„Nechceš sa ísť prezliecť?“ spýtal sa Hugo Motalen.

Jonatán Krásny si iba teraz uvedomil, že postáva na dvore Huga Motalena v hviezdičkovej pyžame.

„Myslel som, že ak sú na pyžame hviezdičky, ráno sa sama vyzlečie,“ povedal vážne Jonatán Krásny.

Hugo Motalen sa usmial.

Jonatán Krásny preliezol plot, o chvíľu sa vrátil vyparádený.

Hugo Motalen prestrel obrus, nakrájal syr ementál na tenké plátky, starostlivo ho poukladal na veľký plytký tanier. Ozdobil ho paprikou a paradajkami. Tanier na stole pripomínal otvorený kvet.

Jonatán si pomyslel, že paprika i paradajka sa ustavične hanbia, keď sú také červené! Zasmial sa. Pán Hugo Motalen nevedel, čomu sa smeje.

„Bude dosť pre dvoch?“ spýtal sa pán Motalen.

„Sme traja,“ povedal Jonatán.

Hugo Motalen si posadil na nos okuliare. Pokrčil čelo, poškriabal sa za uchom.

„Dvaja,“ povedal. „Si prvák, mal by si vedieť počítať.“

„Vy neviete počítať, pán Motalen,“ rozchichotal sa Jonatán Krásny.

Po obruse sa prechádzal myšiak Baf. Jonatán Krásny ho vybral z vrecka námorníckej blúzky. Obchádzal tanier s pochúťkou. Myši majú ementál zo všetkého najradšej.

„Ako sa sem dostal?“ čudoval sa Hugo Motalen.

„Nocovali sme spolu,“ povedal Jonatán Krásny. „Vylihoval na vlnách Jadranu.“

„Na vlnách Jadranu?“ krútil hlavou Hugo Motalen.

„Na mojej modrej perine.“

„Takže kamarát!“ ozval sa Hugo Motalen.

Jonatán Krásny prikývol, jednoducho sa šťastne usmieval.

„Potrebuje nôž a vidličku?“

„Nie, to nie. Bude raňajkovať na mojej dlani,“ povedal Jonatán Krásny.

„A chlieb?“ spýtal sa Hugo Motalen.

„Iba ak je biely, myši majú zo všetkého chlieb najneradšej,“ odpovedal Jonatán Krásny.

„Nevedel som to,“ pokyvoval hlavou Hugo Motalen.

„Mali by ste sa učiť od prvákov,“ rozosmial sa Jonatán Krásny.

„Si zákerný ako pes Dunaj,“ povedal Hugo Motalen.

Slovo „zákerný“ mu nechtiac vyskočilo z úst, vzápätí to oľutoval. Bol rád, že má pri raňajkách spoločníkov. Pes Dunaj bol postrachom Zabudnutej uličky. Mal veľkú, širokú papuľu, ostré zubiská a červený jazyk. Vyberal si chodcov, na ktorých zúrivo štekal spoza dreveného plotu. Keď išiel okolo Jonatán zakrútil chvostom.

„Budeme raňajkovať spolu každý deň,“ povedal Hugo Motalen.

„Nedovolí mi to pani Krásna,“ povedal Jonatán.

Myšiak Baf pobehoval okolo taniera, ale jedla sa nedotkol. Zakrútil chvostom. Jeho chvost pripomínal husľový kľúč. Pán Motalen chcel Bafa pohľadiť, ale myšiak bol taký malý, že si to v poslednej chvíli rozmyslel.

Priletel trasochvost biely, poletoval nad stolom, hlasno si pospevoval.

„Môžeme začať, rozospieva sa každý deň, keď raňajkujem,“ povedal Hugo Motalen.

RUŽOVÉ RÁNO

Jonatán Krásny zabudol, že mu syr nechutí. Posadil si myšiaka Bafa do dlane, krmil ho ementálom. Jednostaj opakoval:

„Jeden kúsok tebe, jeden mne!“

Tanier zostal prázdny, poslednú omrvinku zjedol Baf.

Madam Laura zastala pred domom Huga Motalena. Bola vyobliekaná, mala letnú sukničku a blúzku s volánikmi.

„Dnes vám raňajky trvali dlhšie, pán Motalen,“ povedala madam Laura.

„Mám vzácných hostí,“ odpovedal Hugo Motalen.

Vyšiel na ulicu, ponúkol madam Laure rameno.

„Budete sa vydávať, madam?“ spýtal sa Jonatán Krásny. „My dvaja by sme vám niesli závoj.“

„Dvaja?“ spýtala sa madam Laura.

„Ja a môj kamarát Baf,“ povedal Jonatán.

Hugo Motalen sa hanblivo usmial. Rozbúchalo sa mu srdiečko.

„Pošepkám vám niečo, madam,“ povedal Jonatán Krásny.

Madam Laura nastavila ucho. Bola neopísateľné zvedavá.

„Pán Motalen vás miluje!“

Madam Laure sa rozžiarili oči. Aj ona sa hanblivo usmiala.

„Dohodnuté,“ povedal Jonatán Krásny, „treba vybrať dátum svadby.“

„Čej svadby?“ spýtal sa Hugo Motalen.

„Vašej a madam Laury,“ odpovedal Jonatán.

Myšiak Baf zvedavo vykukol z vrecka Jonatánovej námorníckej blúzy.

Madam Laura mala rumienok na lícach.

„Do kvetinárstva priviezli červené ruže, bude z nich nádherná svadobná kytica.“

„Sú tmavočervené?“ spýtal sa Hugo Motalen.

„Také sa mi najviac páčia,“ povedal Jonatán Krásny. „Prezradil som pani kvetinárke, že budú pre vašu nevestu.“

„Toto je neobyčajné ráno!“ zvolal Hugo Motalen.

Pobozkal madam Lauru na líce, priložil si krídlovku k perám.

Jonatán Krásny sa nenápadne vrátil domov. Baf zostal na návšteve u pána Motalena.

Hugo Motalen zdvihol mobilný telefón. Volal do kvetinárstva.

Pani Krásna zalomila rukami. Na stole zostali kakaové müsli a jogurt nedotknuté.

„Od dnes budem raňajkovať ementál, mamička Krásna,“ povedal Jonatán.

milena šubrtová

Český komiks

žije!

V květnu hostilo brněnské obchodní centrum Galerie Vaňkovka výstavu českého komiksu. Netradiční výstavní místo si vyžádalo i nezvyklou instalaci. Na podlaze se odvíjela časová osa s významnými milníky ve vývoji českého komiksu, celý prostor nákupní galerie byl zaplněn poutači ve tvaru komiksových bublin a osazen lavičkami potištěnými výjevy z komiksů. Vlastní komiksové příběhy, nápaditě umístěné do zástěn vytvářejících zákoutí vhodná ke klidné četbě, byly doplněny i figurami a trojrozměrnými objekty vztahujícími se k vystaveným komiksům. Součástí výstavy byl bohatý doprovodný program s autogramiádami, besedami o komiksové tvorbě, tvůrčími dílnami, promítáním kultovních filmů spjatých s komiksovými technikami

či předlohami (např. *Kdo chce zabít Jessii?*, *Alois Nebel*, *Čtyřlístek* ve službách krále, *Batman*).

Celá akce původně vznikala jako malá soutěžní přehlídka studentských prací CZ.KOMIKS, která měla ambice ukázat, jak se ke komiksové tvorbě staví mladá generace. Její organizátoři (brněnský Rotary klub, Fakulta multimediálních komunikací UTB ve Zlíně, brněnská Galerie Vaňkovka, Rotary klub v Angoulême aj.) chtěli povzbudit začínající autory komiksu. Soutěž probíhá ve dvouletém cyklu a její první ročník se konal v roce 2011. Roku 2013 byla obeslána více než dvacátkou prací, z nichž zvítězily komiksy Štěpánky Jislové, Anny Paděrové a Katariny Makarové. V reakci na značný zájem i tvůrčí potenciál zúčastněných studentů uměleckých škol se organizátoři rozhodli podpořit jejich úsilí výstavou, kde by začínající autoři mohli konfrontovat svá díla s tvorbou již zavedených umělců. Plánovaná komorní akce tak přerostla v reprezentativní výstavu.

Kurátor výstavy, přední český teoretik a historik komiksu Tomáš Prokůpek, oslovil desítku renomovaných výtvarníků: Pavla

Čecha, Dana Černého, Bohumila Fencla, Renátu Fučíkovou, Jiřího Gruse, Tomáše Chluda, Tomáše Kučerovského, Lucii Lomovou, Vladimíra Tučapského a Jiřího Zimčíka. Ti pak přímo pro výstavu ve Vaňkovce vytvořili čtyřstránkové komiksové příběhy. Někteří autoři navázali na svou dosavadní komiksovou tvorbu a uchýlili se k vlastním typickým hrdinům. Pavel Čech přinesl nostalgicky laděnou epizodu o dědečkovi toužícím po moři, Jiří Grus vyslal svého Volemana nakupovat, Tomáš Chlud připravil další dobrodružství dvojice chlapců Cyrila a Mikuláše z budoucnosti, Jiří Zimčík v brněnském příběhu přichystal setkání svých hrdinů Kočmena a Šohaje z různých sérií. Jiní tvůrci se naopak představili v pro ně nezvyklé poloze. Renáta Fučíková se vtipně pointovaným příběhem ze současnosti o pracovitě a talentované vietnamské dívence dotkla citlivého multikulturního tématu, Lucie Lomová nechala svou dětskou hrdinku v prostředí obchodního centra prohlédnout pozlátko reklamy a konzumu.

Jak tvorba studentů, tak práce profesionálních výtvarníků dokládají, že český komiks má co nabídnout všem vrstvám věkových kategorií a že se dokáže v širokém rozpětí stylů přesvědčivou zkratkou vyjadřovat k aktuálním společenským problémům, nadčasovým tématům, ale i jen tak nezávazně pobavit. Letošní výstava také ukázala zajímavý fenomén: zatímco v minulosti byl komiks především mužskou doménou, ať jde o autorské zastoupení či čtenářskou obec, v současnosti se na pěstování českého komiksu stále více podílejí ženy. Mezi vystavujícími výtvarníky byly sice zastoupeny pouze dvě autorky, ve studentské části výstavy

však z devatenácti vystavujících byli jenom tři muži. Český komiks již není spojován automaticky pouze s tvorbou pro děti, jak tomu bylo v 70. a 80. letech, úspěšně také překonal fázi, ve které profesionalitu nahrazovalo amatérské nadšení. Má své talentované tvůrce i teoretiky z různých generačních vrstev. Tomáš Prokůpek, který předsedal porotě, považuje za důležitý i fakt, že obecné akceptování komiksu jako svébytného uměleckého projevu našlo svůj odraz v nabídce českých středních a vysokých výtvarných škol. Významným prosazením komiksu je zřízení samostatného ateliéru komiksu a dětské ilustrace pod vedením Barbary Šalamounové v rámci Fakulty designu a umění Ladislava Sutnara na Západočeské univerzitě v Plzni.

Nelze si představit místo, které by se hektickou atmosférou konzumu lišilo od galerijního prostředí více než obchodní centrum s rušným provozem. Přesto bylo v průběhu výstavy vidět, že oči kolemjdoucích dokázaly v záplavě komerčních prezentací rozlišit specifickou uměleckou promluvu komiksových kreslířů a přijmout pozvání ke shlédnutí jejich díla. Třicet tisíc návštěvníků, kteří denně nákupním centrem projdou, tak neplánovaně získalo možnost seznámit se s reprezentativním výběrem ze současné české komiksové scény. Pro slovenské autory pak může být zajímavá informace, že v roce 2015 zvažují organizátoři otevření soutěže rovněž pro účastníky ze Slovenska.

jarmila hodoličová

Tvorba Jána Čajaka pre deti

Životný osud Jána Čajaka (1863 – 1944) nebol ľahký. Už ako trojročný osirel, ale ako svojho pastorka ho s láskou vychovával Pavol Dobšinský a vštepoval mu aj lásku k literatúre. Základné školské vzdelanie nadobudol doma. Po gymnáziu v Martine, keď ho zatvorili, pokračoval na maďarskom gymnáziu v Rimavskej Sobotě a napokon študoval na nemeckom gymnáziu v Kežmarku. Učiteľské skúšky absolvoval v Kláštore pod Znievom.

V roku 1893 sa po vystriedaní viacerých pôsobísk ako tridsaťročný presťahoval na Dolnú zem, najprv do Selenče, malej slovenskej osady, kde sa uprázdnilo miesto učiteľa. Okrem farára Medveckého, učiteľa Hýla a dvoch katolíckych učiteľov nepôsobili v Selenči príslušníci inteligencie, s ktorými by sa Čajak mohol stretávať a rozvíjať kultúrno-spoločenskú činnosť. Preto sa v roku 1899 natrvalo presťahoval

do Petrovca, ktorý mu vyhovoval ako kultúrne stredisko vojvodinských Slovákov. Tu i zomrel 29. mája 1944.

Už prvé literárne pokusy Jána Čajaka boli spomienkami na detstvo. Vo svojich *Rozpomienkach*, ktoré sa zachovali len v rukopise, spomína svoju prvú prózu *Máli*, ktorú napísal ako pätnásťročný kežmarský gymnazista. Ako učiteľ sa začal prejavovať v petrovskej nedeľnej škole, kde približoval mládeži literatúru, zameral sa najmä na slovenské ľudové rozprávky, zoznamovanie s tvorbou slovenských spisovateľov a viedol aj spevokol.

Na svoj skutočný debut Čajak čakal celých dvadsať rokov. Pre jeden z večierkov petrovskeho spevokolu napísal poviedku *Predaj hory*, ktorú uverejnil v Národných novinách roku 1903. Tematikou, kompozíciou a postavami osemnásťročnej Marienky, najstaršej richtárovej dcéry, a Samka Štvrtáka, ktorí sú do seba zaľúbené kmotrovské deti, možno túto krátku prózu zaradiť do čítania mládeže.

Vďaka petrovskému učiteľovi Júliuovi Kubánimu, ktorý bol Čajakov kolega a ktorý poviedku poslal do Ná-

rodných novín, sa z učiteľa Čajaka stal spisovateľ.

Práce pre deti začal Čajak uverejňovať v budapeštianskej Zorničke. Väčšinu z nich tvoria poučné články a len zopár má podtitul „rozprávočky“. Podpisoval ich ako Strýčko Ján.

Zornička bola ilustrovaný časopis s podtitulom Novinky pre naše detky. Vychádzal raz mesačne v Budapešti v rokoch 1908 – 1914. Redigoval ho Ľudovít Izák (Strýčko Miloš). V rokoch 1915 – 1919 Zornička nevychádzala. Po päťročnej prestávke v januári 1920 sa vydávanie časopisu obnovilo v Bratislave a trvalo do roku 1922. Vydavateľom a zodpovedným redaktorom bol Viktor Sekey. Podľa programového vyhlásenia redakcie (pred prvou svetovou vojnou) cieľom časopisu bolo neutralizovať maďarizačné úsilie a vhodnou výchovou rozvíjať národné povedomie slovenských detí.

Už v 1. čísle (1908, s. 5) je Čajakova práca *Milé prekvapenie*, v ktorej opisuje svoje učiteľské skúsenosti so žiakmi. V niektorých sa sklamal, aj keď vložil do nich veľa lásky, no bol medzi nimi veľký počet aj tých, čo „v živote zaujímajú miesto medzi dobrými, počestnými a k tomu rásnymi ľuďmi“. V 2. čísle začali vychádzať Čajakove poučné články vysvetľujúce slovenský pravopis (dohromady ich bolo osemnásť). V troch číslach na pokračovanie uverejnil prácu *Slováci*, v ktorej deťom približuje národnú históriu a súčasnosť, sprevádza ich jednotlivými krajinami, stolicami, predstavuje Jána Kollára, Jána Hollého, Ľudovíta Štúra, Jozefa Miloslava Hurbana a mnohých iných kultúrnych a literárnych dejateľov. V 3. čísle publikuje didaktickú moraliťu *Nehreš*, napísanú podľa vlastnej skúsenosti. Učiteľ, vstúpiac do triedy, našiel dvoch chlapcov, ako sa bili. Po-

vadili sa pre gombíky a jeden druhému neslušne nadávali. Keďže Zorničku čítali najmä školské deti, najlepším spôsobom poučenia našiel v takomto konkrétnom prípade. Už v samom názve *Nehreš!* je výrazne prítomná didaktická výchovná zameranosť: „*Hrešiť je veľmi veľký hriech a k tomu veľmi špatná a mrzká vlastnosť pri ľuďoch dospelých, ale stonásobne hroznejšie je to počuť od takých mladých, ako ste vy.*“ Didaktizovanie bolo na začiatku pre Čajakovo dielo najdominantnejšie a najcharakteristickejšie. Tým sa jeho práce pre najmladších čitateľov stávali esteticky takmer bezcenné, ich zmyslom bolo deti poučať a vychovávať.

V druhom ročníku Zorničky Čajak uverejnil humoristickú poviedku *Čo náš Miško nevyviedol* (1909, č. 9, s. 69-71). Hladoš Miško sa mal postarať o brata a sestru, dvojčičky, ktorým matka, ako aj jemu, vydělila tanier lekvárových rezancov. Miško však zjedol všetky porcie, a aby ho nepokarhali, natrel dvojčičkám lekvárom ústa. Matka odhalila jeho podvod, lenže Miško, aby sa vyhol trestu, ušiel. Nakoniec však matka netrestala, ale nad jeho huncútstvom sa zasmiala. Takéto humoristické prózy predstavujú začiatok iného prístupu v písaní detskej literatúry. Čajak si totiž ako učiteľ uvedomil, že nielen karhaním a poučovaním sa dá výchovne pôsobiť. V takejto tendencii humoristických prác pre deti potom pokračoval aj ďalej.

Rok po vydaní výchovnej knižočky pre mládež *Statočnosť... na večnosť* (1918) od Alberta Martiša Ján Čajak vydal osemstranový „odtisk z knižnice školákov“ *Ako sa Miško naučil učiť* (1919), ktorý vyšiel na Myjave vo vydavateľstve Daniela Pažického. Ide o didaktický návod, v tom čase bež-

ný, ktorý mal pomôcť deťom správne sa naučiť čítať a písať. Otec dáva radu synovi, ako by sa mal učiť: „V škole pilne pozoruj na pána učiteľa, on všetko vysvetľuje. Jestli sa máš niečo naučiť, tak si to najprv pomaly prečítaj a premysli. Vôbec, kým si nie na čistom s ničím, nepusť to, nemaj pokoja, kým ti nebude jasné, pochopiteľné.“ Malý Miško po otcovej múdrej a dobrej rade prekonal všetky prekážky, ktoré mu dovtedy robili ťažkosti pri písaní, čítaní a počítaní.

Osobné návraty do detstva a učiteľské povolanie vniesli do Čajakových próz detských hrdinov ako hlavné postavy každodenných príhod. Tieto práce sú zväčša faktografické, majú výchovný tón, ktorý v 20. rokoch 20. st. autor zjemňoval humorom. Taká je poviedka *Malí ubehlíci*, ktorá po časopiseckom uverejnení vyšla doposiaľ trikrát knižne, prvý raz samostatne a dva razy v rôznych výberoch z Čajakovej tvorby, a aj poviedka *Zo života malého nezbedu*, ktorej prvý variant vyšiel v Zorničke roku 1909 pod názvom *Čo náš Mišo nevyviedol* a potom ešte dvakrát vo výberoch. Tieto dve Čajakove poviedky pre deti podľa Jána Kmeťa patria do jeho humoristickej spisby. „*Obracať smutné veci, ničomnosti a neprávosti na žart, to bola istási jeho filozofia života, opretá o ľudovú múdrosť a načasúcnosť v ostriovtipe a zakorenená sebaotuzovaním od malička,*“ píše Ján Kmeť. Podobne ako na ostatných farách na Slovensku, aj v Drienčanoch farárske deti prežívali šťastné detstvo s kamarátmi a svoje detské kúsky vyvádzali zvyčajne v bohatej prírode.

Podľa Alexandra Šimkoviča Čajak bol náchylný „mechanicky vsúvať humoristické extempore“. Hneď na začiatku poviedky *Malí ubehlíci* Čajak

VINCENT HLOŽNÍK / M. J. Huska – J. Poliak:
Slovenské povesti (1979)

uvádza spomienku: „*Tetka Emka Dobšinská často mi rozprávala o Sirku, kde bol farárom starší Pavel Dobšinský. Počul som od nej i túto rozprávku. Malý Palko stal sa pozdejšie slávnym zberateľom slovenských povestí a obyčajov. Pán farár z Chyžného je Samuel Tomášik, tvorca národnej hymny Hej, Slováci.*“

Čajak si od malička zapisoval takéto a podobné príhody vo svojich *Rozpomienkach*. Dobré sa na ne pamätal, teda humor mu bol vlastný ešte v čase, keď nebol spisovateľom. To znamená, že východiská Čajakovho humoru v prácach pre deti treba hľadať najmä v jeho spomienkach a v detských zážitkoch. Motív detského úteku z domu sa často vyskytuje v literatúre, lebo malí šarvanci sa často aj odhodlajú ísť „do sveta“ najmä preto, že by sa im doma ušiel trest za neposlušnosť. Tieto „dobrodružné výpravy“ obyčajne trvajú krátko, kým sa nepominú zásoby jedla. Nakoniec sú šťastní, že im rodičia všetko odpustili a že nedostali výprask za takéto trúfalé úteky.

Už sme spomenuli, že prvý variant poviedky *Zo života malého nezbedu* vyšiel v Zorničke. Neskôr Čajak k nemu pridal ešte dva príbehy. V druhom príbehu, keď Miško znova niečo vyparatil a matka mu nedovolila prísť k obedu, malý hrdina doriešil situáciu tak, že sa preobliekol za susedovho chlapca. Keď húsa, ktoré našiel, vďačne odovzdal matke, ktorá ho nepoznala, dostal od nej hodný kus posúšika. Poznala ho však vlastná sestra a všetko sa skončilo buchnátni.

Je zaujímavé, že v oboch príbehoch tejto poviedky je prítomný motív hladu, ale podaný z humorného aspektu. Je to obraz doby, keď vo farských a učiteľských rodinách obyčajne pre mnohopočetnú rodinu bo-

lo jedlo a teplo najzákladnejšou potrebou existencie. Oproti tomu napríklad zašpinené šaty, pre ktoré deti dostávali bitku, nepredstavovali pre nich nevyhnutnú životnú potrebu. Motív hladu sa len okrajovo zjavuje aj v treťom príbehu tejto poviedky, kde Miško už nie je hlavným hrdinom. Príbeh sa točí okolo Janka, ktorého podobne ako v poviedke *Z teplého hniezda* Martina Kukučina vypravádzajú rodičia do škôl aj s odobierkou bližšej rodiny. Miško závidel, že sa pre Janka konajú také parády, no svojimi očami sa bystro pozeral... *ako matka ešte včera vypekala koláče, áno, aj to zbadal, ako Marka vytiahla z pece peknú načervenkavo usmaženú hus. Ach, a tá vôňa. Netreba sa teda diviť nad tým zriedkavým prípadom, že sa pridržal domu, a to v nádeji, že sa aj jemu ulezie niečo.*

Podobné detské huncútstva, v ktorých vystupujú detskí hladoši, nájdeme aj u iných slovenských spisovateľov z Vojvodiny. Už dcéra Jána Čajaka Adela Čajaková-Petrovičová (1901 – 1976) opísala podobnú príhodu v próze *Maškrtnice* (Maškrtnice, Nový Sad: Obzor, 1973).

Ján Čajak je v našej detskej próze priekopníkom veselého pohľadu aj na biedny stav slovenskej inteligencie a ľudu. Podobné príhody u iných spisovateľov mali zvyčajne moralizujúci charakter a častý motív hladu sa stával sociálnou témou.

Čajakova antológia *Rečňovanky pre slovenskú mládež* (Báčsky Petrovec, 1924), ktorá vyšla oveľa neskôr ako jeho krátke poviedky, neobsahuje len intencionálnu poéziu pre deti, ale je rozšírená aj o výber neintencionálnej literatúry veršami Janka Kráľa, Sama Chalupku, Svetozára Hurbana Vajanského a Pavla Országha Hviezdoslava.

VINCENT HLOŽNÍK / Viktor Majerík – Peter Glocko: *Vodníkove zlaté kačky* (1975)

Príklonom k tejto slovesnej oblasti pokračoval Čajak v duchu *Rečňovaniak pre slovenské školy* (1850) Augusta Horislava Škultétyho. Keďže Rečňovanky poslúžili Čajakovi ako vzor, Škultétyho básne tvoria takmer polovicu antológie. Okrem drobných básní o zvieratách (*Vrabci a kohút, Vtáčok, Veľká a malá ryba, Vlk a baránok*) zaradil sem aj básne, ktoré vyzdvihujú lásku k blížnemu (*Láska k rodičom, K Novému roku, Rodičom*) a materskej reči (*Materská reč*) i pozitívnu úlohu školy v živote jednotlivca (*Čo je škola nám*). Lásku k Bohu je prítomná v niekoľkých básňach (*Boh je všade prítomný, Božie oko, Kain a Ábel*) a z neintencionálnej literatúry sú tu zaradené básne, ktoré už boli známe slovenskej čitateľskej verejnosti, napríklad Vajanského básne *Guslar, Malý drotár, Pýcha Tatier*, tiež *Boj pri Jel-*

šave a *Valibuk Sama Chalupku*, znelky zo *Slávy dcery Jána Kollára* a pod. Zaradil sem aj Jonáša Záborského, čím posunul bájku do žánrového repertoáru detskej poézie.

Čajakovi záležalo, aby sa dobré knihy, dokonca knihy svetovej literatúry pre deti, dostávali do rúk slovenských detí. Preložil do slovenčiny knihu talianskeho spisovateľa Edmonda de Amicisa *Srdce*.

ZÁVER

Na začiatku svojej tvorby pre deti Ján Čajak malého čitateľa vychováva, poučuje o kresťanských hodnotách a vedie ho k mravnému životu. Postupne sa jeho tvorba priblížila k tvorbe, ktorá svojím humorom prilákala mladých čitateľov a priniesla do literatúry pre deti nové, pôsobivejšie stvárnenie detského sveta.

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Éthos a Poésis v umeleckej tvorbe (Štúdie o literatúre pre deti a mládež)

Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, 137 s.

Univerzitnú profesorku Zuzanu Stanislavovú možno v súčasnosti bez akýchkoľvek debát považovať v rámci literárnovednej oblasti umeleckej spisby pre deti a mládež za jednu z najuznávanejších literárnych vedkýň nielen na Slovensku, ale i v zahraničí. Tento fakt jasne potvrdzuje i jej najnovšia vedecká publikácia s názvom *Éthos a Poésis v umeleckej tvorbe (Štúdie o literatúre pre deti a mládež)*, ktorej hlavným cieľom je „odkrývať spôsoby a postupy, akými príbehy pre deti a mládež dokážu naplniť náročné estetické kritériá a zároveň vytvárať viacúrovňový (netextový) priestor implicitnosti (podtextu, nadtextu, zatextu, intertextuality) tľmočiaci závažné myšlienkové posolstvo“ (s. 3). A tak odhaľovanie tajomstva hodnôt príbehov zo svetovej i slovenskej literárnej produkcie smeruje k podstate toho, čo možno vnímať ako éthos (ideálny celok princípov, ktorým sa majú ľudia riadiť v rámci svojho slobodného a zodpovedného konania) a *poésis* (tvorba – poetika ako alternatíva k degradácii estetického sveta, vyžadujúca čin, zúčastnenosť), analyzujúc ďalšie pojmy, ktoré sa k spomínaným dvom úzko viažu. Zuzana Stanislavová sa teda v rámci svojich štúdií vydáva na neľahkú cestu so zámerom dešifrovať význam estetických (neoddeliteľne spojených s etickými) dimenzií a hodnôt literárnych textov, v ktorých je éthos zašifrovaný zložitejšie, a to práve kvôli tomu, aby „*detický čitateľ prostredníctvom citového vzrušenia absorboval hodnoty literárneho diela, na ktorých stoja najlepšie tradície humanity; aby literárne diela živili v ňom vedomie, že svet je postavený na dialektike dobrého a zlé-*

ho, aby diela upevňovali nádej, že aj v reálnom živote platia dohodnuté pravidlá hry, že svet nie je (len) zlý a žiť sa oplatí za každých okolností“ (s. 10).

V jednotlivých štúdiách rieši Zuzana Stanislavová napríklad problematiku pojmov života a smrti v literárnom zobrazení pre deti (analýza diela A. Lindgrenovej *Bratia Levie srdce* a B. Selznicka *Veľký objav Huga Cabreta*), pretože najmä tematizácia fenoménu smrti „*nie je v literárnej tvorbe pre deti a mládež celkom bežná*“ (s. 11), pričom v Lindgrenovej próze nadobúda výrazne silný emocionálny charakter, taktiež sa zaoberá hodnotou veľmi dôležitej spoločenskej bunky, ktorej je človek súčasťou, t. j. rodinou, následne „deficitným svetom“ postihnutých, funkciami paralelných svetov (napr. v tvorbe D. Heviera a D. Pastirčáka), modelmi fantastiky, estetickou dimenziou vlastných mien v Milčákovej próze, minimalistickými textami či literárnymi premenami biblických textov (analýza literárnych adaptácií biblických príbehov, ktorých autorom je Ondrej Sliacky), a to všetko v priezore próz pre deti a mládež.

Analýzy konkrétnych motívov, ktoré Stanislavová v štúdiách parciálne rozpracúva ako súčasť vlastného interpretačného zámeru, nadobúdajú v kontexte s hlavnými zložkami, t. j. v spektre éthosu a *poésis* v umeleckej tvorbe, i charakter určitých etických dilem. V rámci analýzy Lindgrenovej prózy *Bratia Levie srdce* je to napríklad motív samovraždy (v istom zmysle spojený s eutanáziou) alebo v príbehu Briana Selznicka *Veľký objav Huga Cabreta* motív krádeže (pre hlavného hrdinu prózy to bol často jediný spôsob, ako získať jedlo). Na druhej strane je však okrem takéhoto okruhu motívov zaujímavý i leitmotív spomínaného Selznickovho príbehu, a to žiť svoj život zmysluplne, napriek všetkým ťažkostiam, ktoré prináša, a pomôcť aj iným nájsť seba samého. Ako uvádza Zuzana Stanislavová, éthos je tu „*postavený na schopnosti hrdinu byť zodpovedným, teda hľadať a nachádzať zmysel ži-*

vota“ (s. 18). A zároveň slovami V. Frankla dodáva, že „človek môže prežiť *len vtedy, ak žije pre niečo, čo znamená, že prosté prežívanie nemôže byť najvyššou hodnotou*“ (s. 19).

Zuzana Stanislavová sa v zmysle interdisciplinariny púšťa i do ďalších analýz spoločenských problémov, ktoré sa čoraz častejšie stávajú súčasťou tematickej štruktúry próz zo života detí a mládeže. Napríklad v poviedke Ivy Procházkovej *Päť minút pred večerou*, ktorá vyšla v slovenskom preklade roku 2010, je jedným z problémov otázka, koho možno považovať za skutočného rodiča dieťaťa. Toho, kto ho počne, alebo toho, kto ho s láskou vychováva? Následne sa na rodinu – cez prizmu diela Petra Glocka – pozerá aj ako na priestor, v ktorom, žiaľ, dochádza často k personálnemu i sociálnemu destabilizovaniu dieťaťa (násilie v rodine, alkoholizmus, hádky a bitky rodičov). Robí tak najmä z toho dôvodu, že so stvárnením násilia v rodine sa v „*literatúre pre deti a mládež nestretávame príliš často, a ak, potom ide skôr o opatrné ohmatávanie terénu než o jeho dôkladnejší prieskum*“ (s. 29).

Ďalším, nie príliš stvárňovaným a pertraktovaným problémom v slovenskej pôvodnej či prekladovej literatúre pre deti a mládež je téma inakosti, konkrétne v dôsledku fyzického postihnutia, smerujúca k hendikepu ako pocitu deficitnosti sveta, ktorú si Zuzana Stanislavová všíma v rámci analýzy autobiografického románu francúzskej autorky Denise Legrixovej *Taká som sa narodila* (1978). V danej štúdii poukazuje hlavne na skutočnosť, že kniha stvárňujúca vnútorný svet hendikepovaného človeka (hlavná protagonistka sa narodila bez rúk a nôh) nie je len príbehom o sile a nepoddajnosti postihnutých v ich snahe o sebarealizáciu, ale „*vznieva aj ako apel smerujúci k populácii zdravých ľudí, aby sa naučili vnímať postihnutého ako jedinečného človeka a pomáhať mu nie dobročinnosťou, ale partnerstvom*“ (s. 40).

I v intenciách ostatných analyzovaných diel Stanislavová podrobne rozpracúva té-

mu i motívy príbehov, z ktorých vane hlboký éthos a humanizmus, odmietajúci falosť, stereotypnosť a predsudky.

Interpretačná úroveň Zuzany Stanislavovej je na veľmi vysokej úrovni a zároveň nie je opradená metajazykom, ktorému zvyčajne rozumie len autor sám. Stanislavovej štúdie sa čítajú s výrazným zánietením ako *príbeh o príbehu*, pričom ich atraktivita doslova pobáda čitateľa – ak ešte nemá tú skúsenosť – čo najrýchlejšie sa zoznámiť s prvotným textom. I v tom tkvie majstrovstvo slova Zuzany Stanislavovej, obohatené zvlášť v súčasnej dobe o to najdôležitejšie, a tým je *interdisciplinárny rozmer*, cez prizmu ktorého vníma interpretované texty, pretože práve takýto „*prístup k textom súvisí s vlastnou podstatou kvalitnej literatúry pre deti a mládež*“ (s. 113).

JÁN GALLIK

ZUZANA BARIAKOVÁ

Podoby outsiderstva v literatúre pre deti a mládež

Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2012, 125 s.

Keď zámerne siahame po vedeckých monografických prácach, robíme to s istými predpokladateľnými očakávaniami. Tie (hoci privátne) zväčša vyvstávajú z odbornosti, s ňou súvisiacej terminologickej primeranosti a napokon hľadáme tiež (vedome či nevedome) vlastný autorský prínos, postoj. Práve posledné spomínané kritérium by malo byť tým primárnym, čím autor alebo autorka obohatí zvolenú vedecko-výskumnú oblasť a potvrdí tak svoju odbornú disponovanosť. V týchto intenciách som siahla aj po monografii Zuzany Bariakovej.

Práca, ktorá je autorkiným „vedeckým knižným debutom“, nesie názov *Podoby outsiderstva v literatúre pre deti a mládež*. Samotný názov publikácie intenzifikuje

je, okrem zvolenej literárnovednej oblasti, v istom zmysle krehkosť. Pojem „outsider“ v súvislosti s dieťaťom či literatúrou jemu určenou nesie tiež (hoci zdá sa, že len prvoplánovo) príznak zraniteľnosti. Napriek týmto „krehkým“ sémantickým väzbám ukazuje opisovaná monografia, ako (ne)možno k outsiderstvu v literatúre pre deti a mládež pristupovať, ako ho vymedziť a rozlíšiť.

Hoci Bariaková už v predhovore so sympatickou vedeckou skromnosťou uvádza, že „(...) aj napriek rozsahu, ktorý prináleží vedeckým monografickým prácam, nedokážeme sa do detailov vyrovnáť s takou obsiahlou témou, aká sa cez podoby outsiderstva ponúka na skúmanie v priestore literatúry pre deti a mládež (...)“ (s. 5), už pri definovaní toho, kto outsider je a aké je jeho postavenie na osi literatúra – život, sa o to v určitej miere akoby pokúša. Na zreteľ berie nielen jeho poetologický rozmer, ale s oporou z oblasti sociológie, psychológie a filozofie pripravuje teoretický pôdorys, z ktorého následne pri interpretácii konkrétnych umeleckých textov vychádza. Autorka napokon charakterizuje outsidera ako postavu vyčnievajúcu alebo nedosahujúcu normu – kultúrnu či spoločenskú (s. 109). Svoje stanovisko naplno uplatňuje v piatich štúdiách venovaných textom, ktoré sú vo zvolenej oblasti nielen inšpiratívne, ale najmä esteticky hodnotné. Bariaková pre svoje zámery zvolila diela v rozmedzí od roku 1932 po rok 1968 (pričom zdôrazňuje, že „detskí outsideri“ sú aktuálnou témou, ktorá má aj v rámci súčasnej literatúry viaceré typologické stvárňovania). Päť štúdií je zameraných na rôzne typy postáv detského outsidera, pričom rozpoznávajú a pomenúvajú determinanty, prejavy a dôsledky outsiderstva nielen z poetologického hľadiska, ale aj s „triezvim“ náhľadom na dobu vzniku diela či „rukopisné“ črty jeho autora. To sa naplno prejavuje napr. v štúdiu *Medzi dvoma svetmi* (Ludmila Podjavorinská – Baránok Boží, 1932). Autorka sa navyše pokúša aj o akúsi systematic-

kosť v zmysle prehľadnosti a pre lepšie pochopenie informačne nasýtených textov vytvára „schémy“ (s. 46, 57, 60).

Monografiu Zuzany Bariakovej som vzala do rúk s očakávaniami, na ktoré som upozornila v úvode. Z pozície recenzentky mi neprináleží jednoznačne hodnotiť, do akej miery sa Bariakovej podarilo kvalitatívne obohatiť a v istom zmysle aj „posunúť“ problematiku outsiderstva v literatúre pre deti a mládež. Čo si však dovoľm skonštatovať a jednoznačne oceniť, je autorkin vlastný postoj. Zrkadlí sa najmä v kritickom uvažovaní, ktoré nie je založené na mechanickom „prepisovaní nemenných dogiem“ uznávaných literárnych vedcov bez vyvodzovania jasných záverov.

MÁRIA MAJERČÁKOVÁ

JÁN GALLIK

Spiritualita v slovenskej literatúre pre deti a mládež

Nitra, Fakulta európskych štúdií UKF, 2014, 176 s.

Marginálne témy v literatúre neexistujú. Existujú len témy, ktoré sú spracované častejšie, pretože sú v súznení s dopytom na (umeleckom či vedeckom) trhu, a potom tie, ktoré túto charakteristiku nespĺňajú. Oblasť spirituality v literatúre je ukázkovou oblasťou týchto pohybov „mimo centra“, so štipkou ironie však možno konštatovať, že tematika spirituality v literatúre pre deti a mládež už aspiruje priam na víťaza v tejto kategórii. Úsilie Jána Gallika, ktorý ponúka odbornej verejnosti monografiu s týmto názvom, treba potom vnímať nielen ako významný literárnoteoretický vklad, ale aj ako ojedinelé a smelé gesto bádateľa, ktorý dokumentuje pravdivosť výroku na začiatku tejto recenzie.

Na Slovensku po roku 1989 literárna kri-

RECENZIE

tika a aj novodobá literárna história intenzívne odsúdila socialistickoideologické tendencie v literatúre a nesmelo sa začať hovoriť aj o oblasti literatúry, ktorá predstavovala jej ideologický protipól. Nesmelo z niekoľkých zrejmych dôvodov; jedným z nich bola aj nedostatočná informovanosť literárnych odborníkov o participácii spirituálnej literatúry v literárnom systéme a jej úlohy v historickom kontexte. Problematike nepomohlo ani opačné úsilie: úsilie o pozitívnu diskrimináciu, o nadhodnotenie, viditeľné najmä v nekritickom hodnotení nábožensky ladených textov bez poctivej inter-

pretácie a analýzy jej historicko-estetických východísk.

Ján Gallik sa vo svojej monografii podujal predstaviť priestor spirituálnej literatúry pre deti a mládež bez nánosov nepodloženej glorifikácie a aj s istou dávkou pragmatizmu, ktorá tvorí potrebnú bariéru pred hroziacim sentimentom. Je to pokus o tematicko-hodnotovú klasifikáciu literárnej produkcie, ktorá „môže mať trvalejšie miesto v slovenskej národnej literárnej kultúre“, no úlohou publikácie bolo tiež doplniť súčasné poznanie „o tie hodnoty, ktoré sa začlenili, pokúšali začleniť alebo sa ešte

VINCENT HLOŽNÍK / Slovo o pluku Igorovom (1986)

len začleňujú do literárnorecepčného procesu i so svojím výrazným kresťanským akcentom“ (s. 5 – 6). Je sympatické, že autor chce akcentovať práve procesualnosť vnímania literárnych pohybov, časovú intervalovosť pri odkrývaní ideových a estetických hodnôt, a tak zvýrazniť nedogmatickosť svojho prístupu k spirituálnym literárnym textom.

V úvodnej kapitole predstavuje J. Gallik autorov, ktorí sa podujali (neraz len torzovitým prístupom) objasniť problematiku fungovania spirituálnej literatúry v kontexte literatúry pre deti na Slovensku. Zďaleka nie je rozpracovaná a ani zjednotená terminológia v oblasti najrozšírenejších žánrov, o čom vypovedá ďalšia kapitola monografie a otvára priestor na analýzu exempla, legendy, duchovnej piesne, modlitby a iných žánrov. Dominantnému spirituálnemu žánru – žánru modlitby – sa venuje osobitná kapitola; J. Gallik si všíma umelecké stvárnenie modlitby ako žánru v literárnych textoch 20. storočia (a okrajovo i 21. storočia).

V interpretačnom zábere autora sa nachádza aj autorská prozaická tvorba, hlavne tvorba Daniela Pastirčáka. Ján Gallik zdôrazňuje fakt, že v Pastirčákovskej tvorbe je to práve prvok religiozity, ktorý zosilňuje v próze lyrický pól autorskej výpovede (s. 91), a že fantázia môže byť napájaná aj na princíp spirituálna (s. 140). Literatúra pre deti a mládež so spirituálnym posolstvom sa v súčasnej recepcii javí ako literatúra, ktorá „si vyžaduje klášť otázky o podstate bytia človeka a zmysle jeho života“ (s. 146), oživuje archetypy mýtu, aktualizuje symboly, teda má ambíciu „reflektovať odkazy dávných spirituálnych rozmerov rozprávok a mýtov v intenciaciach ideovo-estetického zážitku“ (s. 152).

Ján Gallik predkladá odbornej verejnosti publikáciu, v ktorej nejde o nijaký priemernej pokus rehabilitovať oblasť záujmu, ktorá bola ponižovaná a zatracovaná, a zhmotniť svoje poznanie do kánonických záverov. Sám priznáva, že v rámci literárnokritickej

reflexie má literatúra so spirituálnym posolstvom „svoje rôzne podoby a hodnotenia z radu odborníkov“, ktoré sa ale „v celkovej štruktúre líšia v perspektíve ich vlastných ideových, umeleckých a hodnotových predstáv“ (s. 20). Odlišnosť názorov je tu namieste; v žiadnej poctivej vede predsa názorová pluralita neotvára priestor na útoky, ale vytvára priestor na závažné posuny v myslení, ktoré pripravujú živnú pôdu na hľadanie správnych, pravdivých alebo aspoň pravde najpríbuznejších prístupov.

GABRIELA MAGALOVÁ

MILOŠ KRATOCHVÍL

Modrý Papľuh

Bratislava, Príroda, 2013, il. Markéta Vydrová, prel. Ivona Ďuričová, 112 s.

Niekedy nezaškodí siahnuť po aktuálnej knižke zahraničného autora, zvlášť ak ide o nášho západného suseda. Či už kvôli lepšej orientácii, alebo na porovnanie hodnôt a tvorivých možností dvoch národných literatúr. Zvolil som si k tomu rozprávkový žáner. Nedávno ma totiž v ponuke jedného kníhkupectva zaujal titul *Modrý Papľuh* – netradičným, trochu provokatívnym názvom, ale aj pôsobivým a vtipným vizuálom. Po nasledovnom prečítaní anotácie ešte aj dejom. Našťastie, výber dopadol dobre, pretože prvý dojem sa potvrdil (v tomto žánri pre mňa po dlhšom čase) kvalitným čitateľským zážitkom.

Miloš Kratochvíl je v českom kultúrnom prostredí už známa osobnosť. Jeho bohatá a rôznorodá produkcia svedčí o tom, že to nemôže byť inak. Venuje sa próze pre dospelých aj pre deti, poézii pre deti, dramatickej a najmä scenáristickej tvorbe (opäť pre všetkých vekových adresátov). Je autorom trinásťdielného večerníčka. Knižka *Modrý*

Papľuh, ktorá sa ako prvá z autorovej tvorby dostáva k našim čitateľom v slovenčine, vyšla v pôvodnom jazyku (*Modrý Potouch*) ešte v roku 2010, pričom minulý rok už vyšlo v češtine aj jej pokračovanie. Zostaňme však pri prvej knihe.

Celý príbeh autor lokalizuje do Potmehúdov, štvrti Dolného mestečka, kde straší od nepamäti. Časy bezhlavých tulákov, krívajúcich pavúkov či veľkých piadimužíkov však nebudú témou tohto rozprávania. Tradičné potmehúdske strašidlá sú už dávno minulosťou, nahradili ich celkom iné, omnoho zákernejšie. Ako sa čitateľ dozvie, vlastne už nejde o strašidlá. Odborne sa nazývajú pohnevadlá, pretože sa snažia vyvolať hnev a nie strach. Aspoň tak tvrdí profesor Navrátil, prostredníctvom ktorého nám autor poskytol podrobnú typológiu všetkých druhov a čeľadí pohnevadiel (napr. váhadlá, závisťidlá, ponáhľadlá, rozhádadlá, hlavomotajovia a iné). V príbehu ich vidí iba on vďaka zázračnej baterke a oranžovým okuliárom, aj keď mu to nikto neverí. Zmenu však spôsobí odvážna a dobrosrdečná hrdinka Zuzanka, ktorej po katastrofe v dome číslo 7 na Ohnutej ulici profesor prezradí tajomstvo Potmehúdov a zároveň príčinu spomínanej katastrofy – za krk jej sadlo jedno z pohnevadiel, modrý Papľuh. Vtipný opis Papľuha tvorí úvod knižky: môže byť rôznej farby (no najhorší je fialový), má trúbkovité našepkávadlo, na každej ruke dve podpichovadlá, zvyšné tri prísavky a na strapatej hlave svrbidlá. Sadá ľuďom za krk a našepkáva vždy niečo, čím ich vzájomne rozhnevá, rozháda. Niečo podobné sa stane aj jej najlepšej kamarátke Miške, a tak začne Zuzanka s profesorom vymýšľať plán ako na pohnevadlá.

Milošovi Kratochvílovi sa podarilo originálnym spôsobom objasniť (hoci v podstate mystifikovať) detskému čitateľovi, čo u človeka tvorí príčinu nečakanej zmeny nálad a prítomnosť zlých a zákerých vlastností („*Papľuh neznesie, aby bolo niekomu dobre.*“), ktoré u každého z nás v dnešnej ner-

vóznej a netrpezlivej dobe z času na čas preuknú. Najdôležitejším posolstvom knižky je však vysvetlenie, ako sa týchto „pohnevadlovo-papľuhových“ vlastností zbaviť, resp. ako ich vôbec neprivolať. Podstatou Kratochvílovej koncepcie je nonsensový, miestami až parodický prístup, ktorý aplikuje prostredníctvom humornej aktualizácie niečoho starého, tradičného. Že autor dokonale zúročil svoje prozaické skúsenosti, dokazuje aj originálny a vtipný jazyk, s ktorým sa vcelku slušne popasovala prekladateľka Ivona Ďuričová. Pre mňa nepochopiteľný je iba lapsus v podobe predložky „*vo 8. B*“. Ak pripojíme výborné groteskné ilustrácie Markéty Vydrovej s adekvátnou grafickou úpravou Vladimíra Vyskočila, vzniká výnimočná rozprávková knižka, ktorej čítanie spôsobuje od začiatku až do konca pôžitok a ani chvíľu nenudí. O objektívnosti tohto tvrdenia svedčí absolútne ticho a rozšírené zreničky mojej štyri a pol ročnej dcéry počas čítania úryvku z tejto knihy. No a čo viac si čitateľ, rodič a autor môžu želať?

PETER NAŠČÁK

PETER STAMM

Prečo bývame za mestom

Bratislava, Perfekt, 2014. Il. Jutta Bauer, prekl. Ján Jambor

Prozaické miniatúry švajčiarskeho prozaika a dramatika Petra Stamma (1963) *Prečo bývame za mestom* (jeho debut pre deti v nemčine vydaný r. 2005) mali pôvodnú žánrovú podobu ako tzv. Hörbuch (knižka na počúvanie). Bezpochyby aj tento fakt (okrem charakteristického štýlu autora) podmienil formálnu a naračnú úroveň textov: sú nerozsiahle, štylizované krátkymi vetami, takmer vecne, bez metaforických či iných štylistických ozdôb.

Osemnásť narácií je koncipovaných podľa zákonitostí detskej fantázie, detského vnímania detailov a ich svojrázneho vyústenia do viac či menej absurdného celku. Kompozičný stereotyp (incipit každej narácie je: „Keď sme bývali v...“) je rovnako ako finále takmer každej narácie (štyri prvky alebo aktivity niečoho, tri prvky, dva prvky, jeden prvok – ale niekomu z rodiny to zakaždým napokon nevyhovuje, čo sa stane motiváciou nového sťahovania) nositeľom nielen hravo-rozmarnej recesie, ale prispieva aj k vytváraniu určitého filozofického rozmeru textu. Nápaditá a zároveň poetická je pestrá až absurdnosť priestorov, v ktorých rodina býva: býva sa totiž nielen v rozličných typoch budov či v lese, ale aj v dopravných prostriedkoch, na strechách, vo vnútri predmetov či na nich, pod mostom, v mori, na súši, na snehu, ba aj v daždi alebo „v nikde“. Každý obytný priestor je definovaný reáliami vytvorenými sériou asociácií podložených funkčne využitým pôvabom detskej naivity. Naráciám nechýba imaginatívnosť, ale ani nenápadný humor, za ktorým čitateľ vycíti reflexiu vážnych vecí života, čo je zasa zdrojom ledva badateľného nostalgického príznaku (pravdepodobne prítomného skôr v dospelostnej než v detskej recepcii). Hra obrazotvornosti ponúka čitateľovi potešenie, striedanie priestorov vnáša do textu dynamiku, prekvapujúcu zmenu, dávku neobyčajnosti, v tom zmysle až jemne dobrodružný podtón. Motivácia sťahovania do stále iných priestorov (v práve obývanom sa to jednotlivcovi nepáči alebo je určitým spôsobom nešťastný) je aj výrazom tolerancie a láskavosti medzi členmi rodiny, snahy o to, aby sa spolu cítili všetci dobre, napr.: „Keď sme bývali v autobuse, (...) Mama sa naučila štyri nové jazyky, starému otcovi vypadli tri zuby, brat si našiel dvoch nových priateľov a stará mama raz dostala zápal pľúc. Ale otec prestal milovať mamu. Preto sme sa presťahovali do lesa“. Je však aj vyjadrením potreby patriť k niekomu, čo

sa zrejme najzreteľnejšie prejaví v momente, keď rozprávač „býval sám“, a tiež v záverečnej narácii, keď všetci spolu bývajú v dome na okraji mesta, kde sa priestorový rozmer knihy kruhovo uzatvára a „číselnosť“ finálnych pasáží mikropríbehov sa ustaluje na štvorke: „Odkedy bývame za mestom (...) *Náš dom má štyri rohy, náš rok má štyri ročné obdobia, za mesto sme sa presťahovali pred štyrmi rokmi a tu bývame a asi tu ešte dlho zostaneme*“.

Narácie P. Stamma sú typom rozprávok, akých v slovenskej pôvodnej či prekladovej literatúre pre deti nie je veľa (isté príbuzenstvo by sa dalo hľadať napr. v niektorých textoch K. Čapka, Z. Kriebela, A. Mikulku, K. Péma, D. Heviera). Ich poslanstvo je vo vyjadrení hodnoty intímneho priestoru pre človeka, ale tiež v spôsobe, akým sú prostredníctvom fantázie imaginované bežné veci. Texty dýchajú hravosťou a básnivosťou, provokujú čitateľa, aby sa k nim vracal; naplňajú totiž tézu J. Heldovej o polysémii fantastiky – o tom, že skutočne fantastický príbeh svojou podstatou umožňuje, ba vyzýva k tomu, aby bol čítaný opakovane. V tom zmysle predstavujú Stammove prózy zaujímavé čítanie nielen pre deti. Excelentný preklad Jána Jambora a veľmi pekné, svojou rafinovanou jednoduchosťou s textom kongeniálne ilustrácie nemeckej výtvarníčky Jutty Bauerovej (1955) dotvárajú nadštandardnú hodnotu knihy. J. Bauerová v r. 2009 získala v rámci Nemeckej ceny za literatúru pre mládež osobitnú cenu za celoživotnú tvorbu a v r. 2010 ju vyznamenali Cenou Hansa Christiana Andersena. Kniha P. Stamma a J. Bauerovej *Prečo bývame za mestom* patrí k dielam, aké obohacujú kontext detského čítania na Slovensku o umelecky originálny, sémanticky viacvrstevný a recepcie dvojadresný text.

ZUZANA STANISLAVOVÁ

MARIÁN HATALA

Spoveď záškoláka

Bratislava, TRIO Publishing, 2014, il. Lubo Guman, 48 s.

V roku 2014 sa druhou básnickou zbierkou pre deti a mládež predstavil Marián Hatala. Zbierka obsahuje 35 básní, v ktorých podľa slov autora uvedených na zadnej strane knihy býva „živelná životnosť, opojná voľnosť a nespútaná hravosť“. Podobne ako v prvej zbierke *Kratochvíle pre väčšie deti a menších dospelých* (Mladé letá, 2010) však možno aj tento pokus hodnotiť ako rozpačitý. Možno je to tým, že výber niektorých tém a ich uchopenie nekorešpondujú s avizovaným zámerom autora pobaviť čitateľa. Možno aj tým, že nemožno vo všetkých básňach rovnako uspokojivo vkomponovať tému iba do dvojverší so združeným rýmom. A možno aj tým, že autor recenzie chápe veselosť v poézii pre deti a mládež odlišne ako autor zbierky.

Uvažujme o prvej sľubovanej kvalite básní Mariána Hatalu – živelnej životnosti. Slovo životnosť vyjadruje vzťah k životu, komplex znakov toho, čo je živé, ale tiež môže znamenať výstižné, verné zachytenie reality života. Živelný skrátene preložíme ako prudký, prirodzený. Pri pohľade na básne je bližšie k pravde vyjadrenie, že autor inklinuje viac k prudkému ako k životnému. Napríklad báseň *Spoveď záškoláka*, kde je zábudlivosť detského veku zachytená ako uzlíky na vreckovke, autor ukončuje dvojverším: *Neviem. Po vreckovke teda siaham. / Do nej protest z hĺbky duše siakam.*

Spôsob, akým autor narába s témou a ako ju čitateľovi predkladá, tiež nesedí s výkladom kombinácie slov životný a veselý. Starý šakal v básni oslepne, ropucha chradne a opúcha, až ju vietor ako balón zanesie do Nebrasky, ondatry (ospravedlňujem sa za výraz) zasmradia dedinu, korytnačka je rých-

la vďaka tomu, že má (znova sa ospravedlňujem za výraz) hnačku. Prečo si tieto témy autor vybral? Ako vysvetlenie sa celkom priamo núka snaha pohrávať sa s jazykom, ale z iného konca, ako dobrá poézia pre deti robí: šakal má zákal, ropucha opúcha, korytnačka – hnačka. Je to dosť na to, aby sme dnes tieto zvukovo podobné slová tematizovali do veršov? Nech si odpovie každý sám. Táto akože hra sa vyskytuje takmer v každej básni; núdza nie je o také rýmové dvojice ako v *dávnom spore - v diaspóre, v slalome - Salome, celý tón - Ellingtón* a mnohé iné. Viac ako básnický zámer vedie autora prvoplánový výber zvukovo podobných slov, hoci čitateľ asi ťažko bude rozumieť týmto intertextovým atakom na čitateľskú či životnú skúsenosť. O hru na strane čitateľa tu však asi nejde. Tá nespútaná hravosť, o ktorej sa na prebale knihy hovorí, ostáva nenaplneným sľubom.

Pod opojnou voľnosťou si predstavíme vlastnosť niečoho voľného alebo možnosť konať podľa vlastnej vôle. Adjektívum *opojná* zvyrazňuje omamnú pôsobnosť voľnosti na zmysly, v našom prípade zmysly detského čitateľa. Akými prostriedkami naplnia autor túto avizovanú kvalitu? Občasné kalamبúry, rýmové echo, vnútorný rým či ďalšie zvukové figúry (napr. aliteračné verše) nezachránia celkový dojem strnulého, neplynulého textu. Autor holduje opisom, v ktorých sa namiesto dynamického spracovania motívu uprednostňujú retardačne pôsobiace rozvité či viacnásobné prívlastky, synonymné výrazy, prechodníkové tvary slovies: *Odvtedy sa schválne hojďá, kníše, / vidiac, že hneď pod ním, trochu nižšie // visí kabát...*

Komplikované sú aj vzťahy medzi slovami aj medzi vetami v básňach. Mladému čitateľovi čítanie a porozumenie oslabujú prešpekulované hypersyntaktické väzby medzi jednotlivými vetami. Problém nie je v ich existencii, ale vo frekvencii. Príčasté je osamostatňovanie do jednočlenných viet (*Votrelci bývajú pri vode, v rákosí. / Tá há-*

ved' musí sa vykosiť. Akosi.), veršové presahy s častou zmenou slovesnej osoby, komplikujúce vložky vyjadrujúce komentár autora (*Klobúk nemá hlavu, nadhľad stráca, / ved' ju ani nemal - ľahká práca.*). Hatalovo vyjadrovanie sa nevyznačuje opojnou voľnosťou, ale svojvoľou básnika podriaďiť všetko a vždy násilne vyznievajúcej rozmarnosti kombinovanej s občasnou drsnosťou jazyka i pohľadu na svet.

Ťažko predpovedať, akých čitateľov si *Spoveď záškoláka* nájde. Možno (zá)školákov, ktorým bude jazyk a téma básní sympatický. Celkovo básne pôsobia „preironizovane“. (V tejto súvislosti jedna poznámka: nerozumiem, prečo sa na webovej stránke Literárneho informačného centra uvádza, že básničky sú vhodné pre deti od 5 rokov.) Iba občasnú svetlú okamihy (napr. vtipné podanie témy zaľúbenia v básni *Na „trestnej“ lavici*) zbierku nedvíhajú natoľko, aby sme mohli konštatovať viac, ako bolo nariadené v úvode.

MARTIN KLIMOVÍČ

MONIKA KOMPANÍKOVÁ

Hlbokomorské rozprávky

Bratislava, Artforum, 2013, il. Veronika Holecová, 88 s.

V júni 2013 vyšla vo vydavateľstve Artforum ďalšia detská kniha – *Hlbokomorské rozprávky* Moniky Kompaníkovej. Autorka v nej podáva obraz podmorského sveta plného tajomstiev, doplnený originálnymi ilustráciami. Výtvarný jazyk Veroniky Holecovej je nápadný, a pritom jednoduchý. Na jednej strane blízky detskej kresbe, na strane druhej pripomínajúci dospelému detské časy.

Samotný text Moniky Kompaníkovej je kombináciou detského a „dospeláckeho“, estetického a poznávacieho. Príbeh o rybe Bibe a hadovi Radovi je prešpikovaný po-

menovaniami najrôznejších morských živočíchov (*chiméra, kreveta, planktón, medúzy, sasanky*), názvami morí (*Čierne, Baltské, Jadranské*) a lodí (*remorkéry, krížniky, galeony, katamarany, škunery, parníky*). Knihu by si malo dieťa teda zrejme čítať s niekým, kto mu bude zároveň vedieť vysvetliť významy slov a možno aj ukázať typy lodí a morských živočíchov v encyklopédii.

Popri cudzích výrazoch, ktoré sú pre dieťa nové, autorka využila v úvode asocičný postup rozprávania príbehu, veľmi blízky detskému čitateľovi. Vyzýva ho, aby si predstavil more, vodný svet pod morskou hladinou a morské dno. Tematizovanie morského dna nie je v detskom svete novinkou (*Malá morská víla, Hľadá sa Nemo*). Avšak v našom prostredí sa veľmi nevyskytuje, keďže sa neviaže na naše vnútrozemské podmienky. No možno aj to je dôvod, prečo deti priťahuje podmorský svet a poznávanie živočíchov žijúcich v ňom.

Kompaníková nejde len pod hladinu mora, ale oveľa hlbšie, až do hĺbky viac ako „desatisíc metrov“, na dno tej najhlbšej priekopy v Tichom oceáne. Tu už nie je „vôbec nič“, len „zima a tma“, ale i tu sa dá „nájsť nejaký život“. Autorka uvádza čitateľa do úplnej podmorskej tmy, kde je možné vidieť len blikajúce svetielka rýb a morských hadov. Kontrast svetla a tmy nie je nosným prvkom výtvarného spracovania knihy, ale objavuje sa na niekoľkých samostatných dvojstránkach (8, 9 a 70, 71). Tu sa črtá cesta sprievračenia výtvarného výrazu a zjednotenia vizuálneho konceptu knihy. Motív hľadania svetla, domova, bezpečia a pokoja sú podľa môjho názoru najsilnejšími prvkami textu. Had Rado hľadá svoj domov, chce si dať opraviť svetielko na konci svojho chvosta, ryba Biba je nešťastná kvôli svojmu chrupu, nemôže sa nasytiť bez pomoci niekoho iného. Keď obaja uspokojia svoje základné potreby (najesť sa, mať kde bývať), chcú naplniť aj tie sekundárne (mať s kým tráviť čas, mať ako prežívať čas, mať

prečo žiť), a keď už majú všetko, po čom túžili, môže prísť skúška. Do priekopy zavíta batyskaf, ktorý zbiera vzorky z morského dna. Ryba si na ňom opäť vyláme zuby a had rozbije svoj lampáš. Konštatovanie – „Vidiš kamarát, nič netrvá večne! (...) Tak to sa rovno môžeme vrátiť na piatu stranu a pokračovať v čítaní“ (s. 75) – naznačuje životný stereotyp a prekonávanie každodenných problémov, ktoré sa neustále vracajú. No záverečná veta potvrdzuje základnú tézu rodiny – najmenšej sociálnej skupiny – o tom, že všetky príkoria v živote prekoná láska: „Ja mám teba, ty máš zase mňa. To je to najdôležitejšie“ (s. 75).

Spomenutý motív „hľadania svetla v tme“ by mohol byť podporený aj ilustráciou a celkovou výtvarnou úpravou knihy. Mohol by byť aj inšpiráciou na vznik divadelného predstavenia alebo filmu (princíp svetielkujúcich morských živočíchov použil napríklad režisér Ivan Fodor v bábkovom divadelnom predstavení pre deti *Ťažký osud korytnačky Žofky* (2007), kde sú niektoré scény osvetlené len ultrafialovým svetlom, čím vyniknú bábky so špeciálnym náterom a divák má pocit, že sa vznášajú v tme). Avšak možno konštatovať, že *Hlbokomorské rozprávky* sú hodnotným umeleckým dielom spájajúcim výtvarné a slovesné umenie, o čom svedčí aj skutočnosť, že boli zaradené odbornými porotami (výtvarnou a literárnou) BIBIANY a Slovenskej sekcie IBBY medzi najkrajšie detské knihy jari 2013.

HANA FODOROVÁ

JÁN MILČÁK

Jonatán malý ako omrvinka

Bratislava, GORALINGA, 2014, il. Renáta Milčáková, 53 s.

Od prvých riadkov vieme, že sme vošli do fantastickej rozprávky. Do poetického či po-

etizovaného priestoru. Vankúš prváka Jonatána pripomína more. Je modrý a mäkký ako vlny na Jadrane. Príbeh sa pritom odohráva v Zabudnutej uličke, čo je príslub, že budeme svedkami nie bežných životných okamihov. Takých, na ktoré sa akosi v dnešnom svete zabúda.

Pozornosť autora je sústredená na hlavného hrdinu Jonatána, mudrlanta a výmyselníka s veľkým srdcom. Pre detského čitateľa je dôležitý aj referenčný bod s realitou. Autor necháva dobre vyníeť jeho charakterové črty. Podarilo sa mu vystihnúť psychiku chlapca jeho veku, zdravú chlapčenskú. Spojenie s realitou je pri vykreslení jeho charakteru citeľné, hoci autor štylizuje príbeh v rozprávkovej rovine. Celkom funkčne. Sme predsa v Zabudnutej uličke.

Hoci je Zabudnutá ulička zdanlivo malý svet, Jonatán so svojimi najbližšími (medzi ktorých patrí nielen rodina, ale aj susedia a všetky zvieratá naokolo), ho naplňujú intenzívnymi zážitkami, ktoré aj na malom kúsku priestoru vytvárajú bohatý svet. V tomto príbehu sa dieťa nenásilne vedie k hĺbke vzťahov. Nie teoreticky, psychologizovaním a filozofovaním, ale prakticky, pozorovaním, ako sa správajú hrdinovia. Jeden druhého sústredene počúvajú. Prejavujú sa pokojne. Vzájomne si dávajú priestor. Rozmýšľajú, ako by sa potešili. Venujú si čas. V hierarchii hodnôt je vzťah na prvom mieste. Sused Hugo Motalen ešte aj v deň vlastnej svadby nezabudne Jonatána potešiť zmrzlinou. V našom príbehu to nie je náhoda. Jonatán je v centre autorovej pozornosti nielen pre to, čo ako hlavný hrdina robí a prekonáva. Ide tu práve o vzťahy. Dá sa z nich vyčítať, že je milovaný a prijímaný nielen v rodine, ale i vo svojej užšej komunite.

Zabudnutá ulička je vlastne symbolom vzťahovej intimity. Môžeme si položiť otázku, prečo by práve v tejto súvislosti mala byť zabudnutou. Nuž, nie je to priestor pre každého. Preto je schovaná v úzadí. Tí, kto-

rí zatúžia po priateľstve, ju však nájdu. Nájde si ju myšiak Baf. Ba i pehavá Brigita, ktorá chce založiť fanklub Bafa, talentovaného pikolistu. I pani učiteľka, dojatá Bafovým koncertom, ktorá tam príde taxíkom. Chce si majstra znova vypočuť.

Príbeh sa dieťaťu neprihovára priamočiarym spôsobom, prvoplánovým dianím. Skôr v náznakoch, signáloch. Podľa nich tušíme, aké je dobré, keď si človek pestuje blízky vzťah. Vidíme, že srdečné vzťahy dávajú hrdinom slobodu a radosť. V dialógoch postáv sa prejavuje otvorenosť a porozumenie. Takýto priestor je bezpečný. Jonatán zrána spontánne, hoci aj v pyžamku, prelezie plot, aby sa naraňajkoval so susedom Hugom Motalenom. Baf smelo spáva každý večer na Jonatánovom vankúši. Dokonca sa nemusí báť ani kocúra Kilimandžára. Naopak, žije s ním v priateľskom súlade. Priestor blízkych vzťahov je aj stimulatívny. Tu sa dá mudrovať, po prvácky špekulovať a odvážne všeličo skúšať. Veď tu panuje vzájomná dôvera.

Harmóniu nájdeme vo všeličom. Preukáže sa už v mene Jonatána Krásneho. Hľadanie súladu je sujetový výstavbový princíp tejto rozprávky. Jednotlivé udalosti budú autor tak, akoby spájal puzzle harmonických vzťahov. A to aj v dobrodružných epizódach. Napríklad myšiak Baf zažije nepríjemné a nebezpečné okamihy, keď sa stratí. Nebezpečenstvo sa však (ne)čakane zvráti. A Baf si uprostred nešťastia nájde kamaráta Jonatána. Ba prijme ho aj ostatné osadenstvo Zabudnutej uličky. Nakoniec ho na balóne predsa len nájde jeho vlastná rodina. A potom? Všetci spolu maškrtia na Jonatánovej narodeninovej torte a pijú s priateľmi zo Zabudnutej uličky jazmínový čaj.

Harmonicnosť vzťahov vyjadruje Milčák prostredníctvom poetizovaného autorského jazyka. Príznaková je obradnosť v reči i v činoch. Napríklad ješť sa začína, až keď prileťí trasochvosť a spustí svoju pieseň. Každé ráno Pán Hugo Motalen zatrúbi na trúbe. Je to muzikant. Hrá ranný pozdrav svojej suse-

de Laure, bývalej herečke. Tá mu vždy zamáva ručníkom. Po raňajkách sa s pánom Hugom stretáva v kaviarni. Pijú viedenskú kávu a rozprávajú si sny.

Knižka je určená najmä menším, začínajúcim čitateľom (okolo 4 – 7 rokov). A to je obdobie, v ktorom je viac než potrebné, aby sa v deťoch formovala predstava súladu. Je to čas dobrý na vhodné ideály, ktoré pomáhajú v dieťati budovať pozitívny vzťah k životu. Ak by sme chceli trochu psychologizovať, je to čas, keď u dieťaťa aj takýmto spôsobom môžeme podporiť vedomie vnútorného presahu (typické pre vnímanie tzv. superega). Pripravujeme ho tak na to, aby si raz dokázalo nájsť zmysel života. Alebo vedelo, čo je naozaj láska. Aby netrpelo prázdny životom v uspokojovaní len vlastných nižších potrieb (tzv. id), ale aby našlo čosi závažnejšie, čo mu pomôže bytostne sa zapojiť do života. Prežiť radosť v tom, že žije aj pre vyššie ciele a aj pre iných ľudí. A tak je harmónia knihy nielen primerane pekná či príjemná, ale aj funkčná.

TIMOTEA VRÁBLOVÁ

KATEŘINA JAVORSKÁ

Televízna tvorba pre deti a mládež a verejná služba

Banská Bystrica, Akadémia umení, Fakulta dramatických umení, 2013, 71 s.

Kateřina Javorská dlhoročne pôsobila ako dramaturgička, scenáristka programov pre deti a mládež v Slovenskej televízii. Od roku 2001 pôsobí ako pedagogička na AU v Banskej Bystrici, v súčasnosti zastáva post vedúcej Katedry filmovej dramaturgie a scenáristiky.

O zanietenosti autorky v predmetnej problematike svedčí i jej práca Televízna tvorba pre deti a mládež a verejná služba. Ide

R E C E N Z I E

o učebnicu, ktorá má mnohostranné využitie; dôležité informácie nájdú v nej poslucháči rôznych odborov, dramaturgovia, dokumentaristi, scenáristi, ale aj žurnalisti. Pri jej koncipovaní sa autorka primárne pridržala klasických metodologických postupov spočívajúcich v zhromaždení a analýze dát a ich následnej selekcii do zmysluplnej syntézy. Pozitívny dojem z publikácie dotvárajú aj jej prílohy, v ktorých sú pregnantne špecifikované základné náležitosti či stanovky Únie slovenských televíznych tvorcov a Štatút programových pracovníkov. Autorka dokázala efektívne zúročiť sumár nadobudnutých poznatkov, získaných najmä pri archívnom stacionárnom výskume. Vo svojej práci využíva znalosti nielen z televíznej, filmovej tvorby, ale aj teatrológie a psychológie, resp. v rámci nej konkrétne ozrejmjuje otázku vplyvu mediálneho produktu na detského diváka.

Vo všeobecnosti masmédiá zohrávajú dôležitú úlohu pri socializácii detských vekových skupín. Ich primárnym cieľom je prostredníctvom jednotlivých komunikátov saturovať ich želané potreby. Televízia ako audiovizuálne médium ponúkala pestrú paletu programov určených deťom a mládeži, a to od rozprávok cez príbehy pre mládež, zohrávajúcich dôležitú úlohu pri budovaní priateľských vzťahov medzi rovesníkmi, zväčša sa jedná o adaptácie významných literárnych diel. Tomuto účelu boli tematicky prispôbené aj magazíny. Produkcia magazínov získala svoje opodstatnenie po roku 1989, čiže po páde socialistického režimu, väčšinou sa venovala problémom dospievajúcej generácie, spôsobu života hendikepovaných jedincov a sociálnemu cíteniu detí. Integroujúcim činiteľom magazínov bola polytematická platforma, ktorej význam spočíval v prepájaní morálnych a spoločenských kontextov vtedajšej doby s naliehavými potrebami mládeže. Tieto kritériá v prevažnej miere spĺňala relácia Lastovička, čo kvituje i autorka recenzovanej publikácie: „*Treba*

povedať, že toto publicistické pásmo prinášalo množstvo tipov z rozličných oblastí života detí, ktoré získali celkom iný nádych v dobe uvoľnenia a nadobudnutej slobody. Redaktorky prinášali osvedčené publicistické postupy, prinášali zaujímavé témy“ (s. 41).

Významný spoločenský medzník zasiahol i príslušný výrobný štáb televízie. Reorganizáciou prešiel tvorivý tím dramaturgov, režisérov, scenáristov, do popredia sa dostávali skutočne vzdelaní, kreatívni jedinci.

Základnú programovú tvorbu garantovala Hlavná redakcia programov pre deti a mládež, členená na oblasť publicistiky a dramaturgie. Dramaturgia na rozdiel od publicistiky nezískala variabilitu, fakticky ostala nemenná, súviselo to s obmedzenými kapacitnými a finančnými možnosťami. Na rozdiel od publicistiky prakticky nevyvolala vlnu záujmu ani v radoch televíznych pracovníkov, ani percipientov.

Príčinu stagnácie podľa autorky treba hľadať v celkovej programovej koncepcii audiovizuálnych médií, v ktorých dnes už v dobe mainstreamovej kultúry vysielanie pre deti a mládež prevažne absentuje. Autorka vidí východisko v reštrukturalizácii, čiže v neodkladnej reforme. Jej význam spočíva v oslobodení tvorcov programov od lacnej komercie, ktorá neustále propaguje konzumný životný štýl a imituje submisívne mediálne vzorce zo zahraničia, čo napokon vedie k oslabeniu našej špecifickej kultúrnej tradície a duchovnej identity.

Kateřina Javorská v publikácii podáva návrhy, východiská na zlepšenie kvality mediálnych produktov. Jedným z možných riešení je zmena dizajnu daných programov, ktorá by kontinuálne akcentovala detské potreby a axiologický systém mládeže (svet predstáv, túžob). Autorka upozorňuje na laxnosť či dlhodobý nezaujem verejnosti o danú sféru. Konštatuje tak fakt, vystihujúci príčiny aktuálneho nepriaznivého stavu: problematika vysielania programov pre deti a mládež je marginalizovaná nielen la-

ickou verejnosťou, ale i mediálnymi odborníkmi. Z tohto uhla pohľadu vnímam vydanie publikácie ako pozitívny počin.

EMANUEL ORBAN

ADELA BANÁŠOVÁ

Zabudnuté slovenské rozprávky

Bratislava, Ikar 2013, il. Adela Banášová, 68 s.

Skutočnosť, že začiatkom roku 2013 bolo na Slovensku evidovaných 1657 vydavateľstiev (údaj z Knižnej revue), možno azda považovať za pozitívny fakt. Za dôsledok publikačnej slobody, plurality a demokracie, ktoré sa dostavili po roku 1989. Každá minca má však dve strany a výnimkou nemôže byť ani táto situácia. Je všeobecne známe, že v súčasnosti sa dá vydať prakticky akýkoľvek text. Stačí len získať priazeň jedného z vyše poldruha tisícky vydavateľov na Slovensku (a vzhľadom na otvorené hranice okolitého sveta sa tento údaj môže mnohonásobne zvýšiť, nehovoriac o možnosti vydať knihu vlastným nákladom). Koncom roka 2013 sa k čitateľom dostala aj kniha Adely Banášovej *Zabudnuté slovenské rozprávky*. O jej vydanie sa zaslúžilo naše najsilnejšie vydavateľstvo.

Kto pozná známu moderátorku, vie, čo môže v texte očakávať. Humor, iróniu, pozitívny životný nadhľad. Domnienku potvrdzujú už úvodné strany. Lenivý bača, emancipované ovce Kveta a Milada, no najmä rozprávkové postavičky bryndzovníkov „s mäkkými srdcami a ešte mäkkšími mozgami“ sú dobrým podložením na vznik parodickej rozprávky. Humor postavený predovšetkým na recesii sa v úvode javí ako prekvapivý, občas aj trefný. Dokonca sa tu pracuje s postmodernými postupmi (najmä literárne a spoločenské alúzie, grotesknosť, irónia), hoci ťažko povedať či úmyselne. Dominuje tu civilný neintelektuálny jazyk s častým slangom, no absentuje láskavosť hrdinov a najmä tradičný boj dobra so zlom. Od začiatku čítania sa napriek explicitnej štylizácii knihy do roviny detskej literatúry (opakované oslovenie čitateľa – „milé deti“, epizodickosť, kompozícia, dodržiavanie určitých žánrových atribútov rozprávky-), prediera z textu pocit, že vôbec nejde o text určený deťom. Presnejšie, že to nie je ani autorským zámerom, ako skôr vydavateľským – na obale odporúča knihu čitateľom od 8 rokov. Či je definícia adresáta adekvátne, nech posúdi každý sám. Autorka s pribúdajúcimi stranami pridáva čoraz viac vulgarizmov, z pôvodne humornej recesie sa stáva samoučelné a miestami až trápne fabulovanie. Kapitola venovaná rozsiahlemu opisu letu zákvasovej guľky (v bezťažovom stave), ktorá mala ohroziť vesmírnu muchu, či neslušné opisy ľudských neduhov a potrieb, to je predsa len trochu primnoho, a tak namiesto očakávanej gradácie a humoru sa dostaví iba nuda a silná túžba po rýchlom konci tohto čitateľského (ne)zážitku. Nehovoriac o dvojzmyselných („sexistických“) replikách a vtipoch, ktoré pri akejkoľvek liberálnosti nemajú v detskej literatúre čo robiť. Azda jediným atribútom, ktorý poctivo napĺňa status literatúry pre deti, sú až prekvapivo vyzreté ilustrácie, signované sto-percentným autorstvom Banášovej.

Z uvedených a ďalších dôvodov by som knihu žiadnemu dieťaťu neodporučil a čo sa týka dospelých, nekritickí obdivovatelia Adely Banášovej si azda prídu na svoje.

PETER NAŠČÁK

NAJKRAJŠIE DETSKÉ KNIHY 2013

JAR

Monika Kompaníková: Hlbokomorské rozprávky/
il. **Veronika Holecová**, Artforum

Nebojsa! A iné hororové rozprávky/
il. **Rudolf Cigánik**, TRIO Publishing

LETO

Alexandra Salmela: Žirafia mama a iné príšery/
il. **Martina Matlovičová**, Artforum

Jiří Holub: Kolko váži Matilda/
il. **Juraj Martiška**, Perfekt

Gabriela Futová: Nejdem a basta!/
il. **Juraj Balogh**, SPN-Mladé letá

Branislav Jobus: Ako muflón Ancijáš sľub dodržal/
il. **Igor Derevenec**,
Vydavateľstvo Slovart

ESEŇ

Mária Rázusová-Martáková – Jaroslava Blažková: Kozliatka/
il. **Vladimír Král**, Vydavateľstvo BUVIK

Dafnis a Chloé/
il. **Katarína Vavrová**, Perfekt

Marta Hlušíková: Môj dedko Rýchly šíp/
il. **Eva Švrčková**, Vydavateľstvo Slovart

ZIMA

Ján Uličiansky: Leonardo, kocúr z ulice/
il. **Martina Matlovičová**, TRIO Publishing

Ľuboslav Paľo: Kde je Afrika?/
il. Ľuboslav **Paľo**, TRIO Publishing

NAJLEPŠIE DETSKÉ KNIHY 2013

JAR

Monika Kompaníková: Hlbokomorské rozprávky, Artforum

Sita Brachmari: Artičokové srdcia,
prel. **O. Kralovičová**,
Vydavateľstvo Slovart

LETO

Alexandra Salmela: Žirafia mama a iné príšery, Artforum

Zvonimir Balog: Často si vymýšlam...,
prel. **A. Kuliňová**,
Perfekt

ESEŇ

Ondrej Sliacky: Dívky Slovenska nielen pre deti,
Matica slovenská

Jana Šimulčíková: Cestovanie časom,
Perfekt

Dafnis a Chloé,
prerозprávala **Beata Panáková**,
Perfekt

ZIMA

Ján Uličiansky: Leonardo, kocúr z ulice, TRIO Publishing

Ľuboslav Paľo: Kde je Afrika?
TRIO Publishing

VÝSTAVA V BIBIANE

FILMOVÁ STOPA ROZPRÁVOK

(50 rokov slovenskej animovanej tvorby)

V BIBIANE sa otvoria dvere animovanému filmu dokorán a Bratislava sa opäť stane na päť dní rozprávkovým mestom, lebo v ňom bude festival. Jeho tohtoročnou programovou dominantou bude aj bohatá nádielka pôvodnej slovenskej animovanej tvorby pre deti, ktorá predznamenáva jej blížiacu sa 50. výročie a prelína sa do všetkých zážitkov malých i veľkých divákov. Lenže festival, tak ako aj iné sviatky, trvá pomerne krátko. Zažiarí a zhasne ako prskavky. XII. bienále animácie Bratislava, medzinárodný festival animovaných filmov (6. – 10. 10. 2014), tu však ostane oveľa dlhšie.

Filmové a televízne rozprávky – večerníčky, majú totiž neobyčajnú vlastnosť: podarilo sa im zvíťaziť nad časom.

V blízkom priateľstve s knihou sa deťom predstavia celkom inak. Malí diváci sa nebudú len pozerieť na obrázky z filmu, ale do jeho príbehu priamo vstúpia a zahrajú sa spolu s jeho hrdinom. Môžu si ho nájsť nielen na výstave, ale aj zalistovať v knihe a pozrieť si jeho filmovú stopu na obrazovke priamo „v kine BIBIANA“.

Všetko je tu prepojené pekne spolu a kamarátsky. Každý z príbehov a ich hrdinov ukrýva aj výzvu lepšie sa pozerieť na svet okolo seba, počúvať a vnímať aj to, čo sa nedá len tak ľahko vidieť. A okrem toho sa môžu aj vrátiť ku knižke. Dve desiatky príbehov deti zoznámia aj s ich tvorcami: spisovateľmi, autormi scenárov, výtvarníkmi i režisérmi filmov. Možno si všimnúť aj to, že televízne rozprávky (ale aj tie v kinách) boli na začiatku 50-ročnej cesty ešte bez farby, len čiernobiele. Skrátka, je to svet, do ktorého deti patria a kam sa dospelí radi vrátia.

Na výstave sa nepracuje s históriou pre dospelých, ale s jednoduchými, jasnými informáciami pre deti, ktoré by mali byť inšpiratívne pre ich objavný vzťah ku knihe a animovanému filmu. Ten je väčšinou inšpirovaný kvalitnou literatúrou pre deti. Je krátkou výzvou k hre, uvedením do atmosféry a sprístupnením príbehu. A nielen to, pre dieťa sú motivujúcim impulzom novej skúsenosti, ktorú môžu ďalej rozvíjať... Vybrané tituly, ktoré sa prezentujú na výstave, patria väčšinou do zlatého fondu filmovej i televíznej tvorby. Mnohé majú významné medzinárodné ocenenia. Všetko spolu vytvára poctu generácii tvorcov, ktorí za polstoročie postavili míľniky na ceste slovenskej animovanej tvorby pre deti.

Scenár **Katarína Minichová**

Výtvarno-priestorové riešenie Martin Dúbravay

Termín 6. 10. 2014 – 8. 2. 2015

SUMMARY

In the first contribution, Professor Zuzana Stanislavová from the University of Prešov continues evaluating literary works for children and youth from the year 2013. This time, she focuses on books whose artistic level is only standard or even below average. The writers of these books often have little talent and are content with rustic entertainment. They openly prefer didacticism and long overcome mentoring. The results of this are gaudiness, trumpery and kitsch. Timotea Vráblová, the president of the Slovak section of IBBY, rates the best children's books of the year 2013, which were chosen by an expert jury from Bibiana, The International House of Art for Children. The books the jury chose are *Hlbokomorské rozprávky* by Monika Kompaniková, *Žirafia mama* by Alexandra Salmela, an adaptation of the ancient Greek myth *Dafnis a Chloe*, *Cestovanie časom* by Jana Šimulčíková, *Kde je Afrika* by Ľubo Paľo and *Leonardo, kocúr z ulice* by Ján Uličiansky. As Timotea Vráblová says in her article, these books "are undoubtedly gems". Next, Viera Anoškinová, the head of the BIB secretariat at Bibiana, discusses the most beautiful children's books from 2013. The illustrators she talks about are Veronika Holecová, Rudolf Cigánik, Martina Matlovičová, Juraj Martiška, Juraj Balogh, Igor Derevenec, Vladimír Král, Katarína Vavrová, Eva Švrčková and Ľuboslav Paľo. Jozef Pavlovič, author of many poetry and prose books for young readers, turned eighty this summer. Professor Z. Stanislavová congratulates him in the article *The Classic of Joy, Love and Ease*. She praises Jozef Pavlovič's sense of humour and fantasy. Radoslav Rusňák, a young literary scientist from the University of Prešov, analyzes Michael Ende's famous fantasy novel *Hodinový kvet* in his article *Where Did You Come from, Child?* In the conclusion he states that *Hodinový kvet* is a remarkable example for Slovak literature translation. Even though the novel was published almost half a century ago, its ideological message is still valid today. Radoslav Rusňák says that "the literary heroine Momo persuades the reader in an artistic suggestive way that the only times which someone has got left are the ones he dedicated to others". In the article "The Universe in a Nutshell", literary publicist Ľubica Kepštová informs readers about the eighth festival *Miraculous Nut or Broadcasting in Books and Books in Broadcasting*. The festival took place in the famous spa town Piešťany. The entries were judged by two juries: an adult and

a children one. The children awarded the prize to the monologue fairytale *Dafnis a Chloé*, which was adapted by Beáta Panáková, while the adults chose *Popoluška*, which was adapted by Mária Ďuričková. The winner of the radio drama category was Ján Uličiansky's *Leonardo, kocúr z ulice*. Ján Uličiansky is a famous Slovak creator of author's fairytales. At the festival, Miroslava Vallová, the head of The Centre for Information on Literature, presented a new award for both literary and radio creation for children and youth. This award went to Daniel Hevier, a poet, prose writer, publicist and phenomenon of current Slovak literature. In the essay *The School of Štúr*, Professor Ondrej Sliacky from the Comenius University in Bratislava appreciates the efforts of the group of Slovak romanticists called Štúrovci (named after their leader Ľudovít Štúr) to form a modern nation from the basics, which means from primary schools. The Štúrovci's efforts also led to the the foundation of the first Slovak high school in 1862 in the town Revúca, in the county Gemer. However, the high school was closed down twelve years later by Hungarian political power because it was seen as treasonous. The storyteller Ján Milčák presents his newest author's fairytale *Jonatán malý ako omrvinka*. He talks about how this story about good, loving people was created and what motivated him to write it. Next comes a sample called *Ružové ráno*. Doc. Milena Šubrtová from the Masaryk University in Brno informs Slovak readers about the issues and artistic standards of Czech comics in her regular column *Letters from behind Moravia*. After that, another foreign correspondent, Professor Jarmila Hodoličová from the Faculty of Philosophy at the University of Novi Sad in the Republic of Serbia, presents the Slovak writer Ján Čajak. The significant realistic writer from Slovakia lived among fellow countrymen in the Slovak enclave in Vojvodina. He created works for children as well as for adults. In the conclusion of the third issue of Bibiana, the young literary scientist and critic Ján Gallik reviews Zuzana Stanislavová's book of studies and essays called *Éthos a Poésis v umeleckej tvorbe*. He appreciates this extraordinary scientific monography's originality and theoretical inspiration. The third issue of Bibiana ends with the announcement of a new exhibition in Bibiana, The International House of Art for Children in Bratislava, which is dedicated to the 50th anniversary of Slovak animation.